NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXVII. ÉVFOLYAM. 1906. NOV.—DECEMBER. IX—X. FÜZET.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ EMLÉKEZETE.*

Néhány évvel ezelőtt műcsarnokunkban egy szobormű volt látható, mely olyan eltörölhetetlenül véső dött emlékezetembe, hogy még most is lelki szemem előtt áll, még most is azt a mély megindulást kelti bennem, mint akkor, mikor először megpillantottam.

Kápolnaszerű mennyezet alatt, melynek párkányán tövises füzér fut végig, űl isteni fönségében Mária, Magyarország nagyasszonya; jobbra-balra tőle azok, kiket a magyar századok óta szentjeinek nevez: Szent István, aki nemzetünket európaivá tette s evvel megmentette az elpusztulástól; mögötte Szent Gellért, aki vértanúhalállal pecsételte meg isteni munkálkodását; a másik oldalon, vállal magasb a többinél, Szent László, a keresztény középkor legnagyobb magyar lovagja és Szent Imre, a két istennek áldozó és véreskezű Géza fejedelem unokája, akitől a szeretet vallásának buzgalma fosztotta meg az atyát, a királyt és a nemzetet. Közvetlenül a Mária trónusa előtt áll az Árpádház két nőszentje: Boldog Margit, a királyi szűz, az önfeláldozás példaképe és Szent Erzsébet, a szegényeknek jóságos pártfogója. Máriának és a szenteknek tekintete a trónus előtti lépcsőre irányul, hol egy királynői alak áll; mozdulata mutatja, hogy fölfelé való haladtában megállott és visszafelé fordulva az előtte térdelő angyalnak adja át a töviskoronát, melyet fejéről levett volt. Mária üdvözlő kézmozdulattal fogadja, Boldog Margit liliomot nyújt feléje, Szent Erzsébet pedig rózsáiból vesz, hogy az érkezőnek adja. Az a fönséges alak Erzsébet királynő, kinek

* Az Erzsébet Nőiskolában november 19-én tartott ünnepi beszéd.

arcán a szenvedés kifejezése, a megdicsőülés magasztos derűjévé válik; ő az, kit a magyar szentek társaságukba fogadnak.

Ha volt valaha magyar művész, ki a nemzet szíve dobbanását megértette, aki a rideg anyagnak a nyelvén el tudta mondani, mit érez ez a nemzet nagyjai iránt, akkor ennek a szoborművek alkotója volt az: Fadrusz János.

*

Erzsébet letette a töviskoszorút, mely a golgotai nagy tragédia óta a szenvedések jelképévé lett. Királyné és szenvedés? Szenvedhet-e az, akit a sors oly magaslatra állított, hová a mindennapi élet kicsinyességei, apró bajai el nem hatnak? akit népek vesznek körül rajongással, szeretettel? kinek egész élete csakis dicsőség és boldogság lehet? Érheti-e a töviskoszorú azt a homlokot, melyet koronák öveznek? Bizonyára nem, ha lelke betelik a hatalom érzetével, ha keblének elég az a tömjén, mely trónusának zsámolyához száll; ha füle nem hall mást, mint a hatalmat dicsőítő hozsannát. De Erzsébet nem ilyen volt. A királynő soha nem fojtotta el benne az embert, nem fojtotta el benne a nőt. Már a szülei háznak a légköre, neveltetése, gyermekségének és serdültségének évei nem voltak olyanok, hogy ne lássa az egész világot úgy, amint van, fénye mellett árnyékát is, a boldogság mellett a szenvedést is. Fogékony lelke, mely a természet gazdagságának és pompájának bámulatában nevelődött, nem zárkózott el soha a nyomorúság jajszava elől, meleg részvéttel hajlott sorssújtotta embertársaihoz, szenvedéseikben osztozva, bánatuk könnyeit törölve. Legnagyobb öröme nem abban tellett, hogy magas származása kedvezményeit élvezze, hanem hogy dicső névrokonának, szív szerint pedig vérrokonának, Szent Erzsébetnek módjára a maga boldogságával másoknak szenvedésein enyhítsen.

De az ő boldogsága borútlan napjai nem voltak hosszúak, zavartalanságukban jóformán csak addig tartottak, míg a sors rendelése szerint családjának egyszerű, de a mélyen érző szív és lélek számára mérhetetlen boldogságot rejtő körét föl kellett cserélnie egy hatalmas birodalom koronájával, a császári

udvar kápráztató ragyogásával, mely előtt az egyűgyű boldogság csendes mécsvilága elhalványult. Innen, a császári trónustól kezdődik az ő kalváriája. Ha voltak is közben-közben évei, melyekben boldognak vélhette magát, azok csak azért voltak, hogy a rákövetkező szenvedések annál fájdalmasabbak legyenek. Ettől az időtől fogva a végzet nem kímélte meg a keserűségek hosszú sorozatától, olyan lelki gyötrelmektől, melyek a mindennapi embert nem is érhetik; ilyen szenvedéseket a végzet csak azoknak tart fönn, kik emberi szívvel és lélekkel magasan az emberek fölött állanak. Mi, kisemberek, életünk szűk völgyének határai közül bámúlva tekintünk föl a nap arany sugaraiban fürdő bérctetőkre s alig sejtjük azokat a szakadékokat, miket az ég lesujtó villáma tép a szirteken. A bíbor eltakarja szemünk elől a fejedelmek szívének sebeit.

Mikor Erzsébet Ausztria császárnéjává lett, még füstölögtek a leigázott Magyarország üszkei; az önkény bilincseiben nyögő ország sóhaja volt az első hang, mely hozzá fölhatott, melyet nem fojthatott el ifjú, daliás férjének szerelme, mely megremegtette a szenvedések iránt eddig is fogékony szívét.

És jöttek a csapások! Itt, a vérző országban vesztette el első gyermekét; ez volt az első dér, mely családi boldogságának virágját érte. Azután gyűltek a fellegek fölséges férjének homlokára. A nagy birodalom, melyet államférfiúi, hideg számítással az önkény vas abroncsai közé szorítva szilárdnak és megdönthetetlennek véltek, minden részében recsegett-ropogott: a Pó mosolygó vidéke elszakadt és visszakerült oda, hová természetes alakulásánál, történelmi fejlődésénél fogva tartozott; a négy folyam országának bilincsei szakadoztak és a «szent öreg» százados ünnepén magasra csapó nemzeti önérzet megdöbbentette azoknak a szívét, kik tehetetlennek és holtnak vélték ezt a nemzetet; a testvér és barát, kit fegyveres kézzel segített naggyá lenni, mint kifacsart citromot vetette félre s az erősebb jogán kényszerítette, hogy lemondjon az elsőségről a testvérállamok közt, melyre nagy történeti multjánál fogva jogosan számot tarthatott.

Ó, mennyit szenvedett akkor Erzsébet, a császárné, de mennyivel többet Erzsébet, a feleség! Hisz az eredmények sodró forgataga nemcsak a trónust ingatta meg: a gondokban emésztődő császár bánata a családi boldogságra is árnyt borított. De Erzsébet nem mutathatta bánatát, magába kellett fojtania, mosolyt kényszerítenie ajkára, hogy férje legalább *egy* menedéket találjon, hová uralkodói gondjai nem követhetik, nem üldözhetik, ahol megpihenhet; mintha csak ösmerte volna Erzsébet a költő intelmét:

Óh! ne nézz rám oly sötéten
Pályatársa életemnek,
Mint midőn az őszi felleg
Húzza árnyékát a réten;
Nézz szelíden, nézz mosolygva:
Férfié az élet gondja.

Így telt el Erzsébet házasságának első ideje, mély belső boldogságban ugyan, de kifelé nagy és súlyos gondok között. A teljes boldogság akkor virult fel számára, mikor a Mátyás-templomban vállát szent István koronája érte s a majd két évtizedes nyomás alól fölszabadult nemzet rajongó szeretettel vehette körül királynéját, kinek már előbb is, mint császárnénak igaz, szívből fakadó hódolattal adózott. Mintha most kárpótolni akarta volna a sors a kiállott nehéz időkért, elhalmozta minden áldással, amit csak adhat. Európa államai közt kettős birodalmát nagynak és erősnek látta, népeit megelégedetteknek, szép jövő felé haladóknak, családját virulónak.

S a családban féltő szeretettel látta fölserdülni fiát, anyai szívének büszkeségét, népei reményét. Látta, mint készül komoly lélekkel komoly hivatására, mint lép fokozatosan atyjának nyomdokaiba; látta boldognak, mikor maga is családot alapított.

Ki bírná vázolni egy anyának ezer gondját, ezer örömét mindenéért, fiáért? Ki egy királyné érzelmeit, aki fiában a jövendő hatalom és dicsőség várományosát látta? Benne látta élete célját, bánatai jutalmát, a jövőbe vetett várakozásainak teljesülését.

— — — S akkor jött egy borzalmas éj, mely megsem-

misítette két birodalom népeinek és fejedelmének reményeit, feldúlta egy apának minden szép tervét, melyet évek hosszú során gondosan előkészített és érlelt, melyen egész lelkével csüggött; — — — jött egy borzalmas éj, mely örökre elrabolta egy anya arcáról a boldogság derűjét. Ó, hányszor borulhatott le Erzsébet sajgó szívvel a «fájdalmas anya» előtt, kinek szívét hét tőr járta által, aki mérhetetlen fájdalmában azonban tudta, hogy ezt az áldozatot az egész emberiség jóvoltából meg kell hoznia. Erzsébet nem tudhatta, miért rabolta meg *őt* a végzet fiától; hiába kérdezte *ő*, hiába a porba sújtott apa, hiába a jövendő fejüktől megfosztott nemzetek. A sors nem adta meg rá a feleletet. Azóta a borzalmas éjtszaka óta Erzsébet bolyongva kereste a nyugalmat, kereste az írt anyai szívének égő sebére. De nem találta meg, sem a budai hegyek tölgyeseiben, sem Gödöllő árnyas pagonyában, sem a Kárpátok fenyőkoszorúzta bércei közt. Elmenekült Homeros derült ege alá, belemerült a vak lantos napsugaras világába; világjáró Odyssseus szigetének közelében épített menedéket, melynek minden fala, minden oszlopa és szobra egy elmúlt, szebb világról regélt. Hiába! Azon a képen, mely a görögök legnagyobb hősének győzelmét ábrázolja, nem a diadaltól ittas Achilleust látta, hanem a fájdalomtól megtört Hekabét, aki a hadi szekérhez szíjazott fiának halálát kesergi. És kimenekült a ciprus-erdőbe, hol kedves költőjének szobra fehérlett, kezében könyv, lapjain legfájdalmasabb verse:

Miért e magános könnycsepp?
Zavarja tekintetem.
A rég elmúlt időkből
Maradt itt még szememen . . .

s aztán elment a kert sűrűjébe, hol csonka, törött oszlop alján, fia képmása előtt elsírta azt az egy, rég elmúlt időkből megmaradt könnycseppet is. Arcán mosolyt nem látott többé senki; — talán csak egyszer, egyetlenegyszer sejlett szívében az öröm érzése, talán nem is az, csak bánatának terhe könnyebbült meg kevéssé, mikor nemzetünk ezredéves ünnepén Buda királyi várában, mely annyiszor tanúja volt élete szebb napjainak, a nem-

zet képviselőinek feje hozta a nemzet hódolatát. Akkor látták utóljára, akkor látta fölséges férje is utóljára, hogy liliomhalvány arcán rózsás pir villant fel, hogy könnytelen szemét az öröm harmatossá tette.

Így jutott el kalváriájának utolsó állomására. A szabadság országában lesett rá egy szörnyeteg, aki az egész emberiséget gyűlölte és átkozott vasával átdöfte azt a szívet, mely első dobbanásától kezdve az utolsóig mindég csak szeretett. A kalvária utolsó állomása a vértanúhalál. A sokat gyötrött szív megszűnt dobogni; a földi hüvelyéből kiszabadult lélek egyesült avval, aki miatt a földi pályáján annyit szenvedett; fájdalmai megszűntek, gyötrelmei véget értek: Erzsébet letette a töviskoszorút az őt váró angyal kezébe. — — —

*

Ott fönn, a Boldogságos Szűz mellett fogadják a magyar nemzet szentjei. Méltán fogadják a maguk körébe. Századok óta nem volt magyar királyné, aki egyetértett volna a nemzettel. Ő legsötétebb napjainkban jött közénk, ő, az idegen föld leánya és szerető szívének egész melegével ölelt magához bennünket: megtanulta nyelvünket, olvasta költőinket, olvasta sötét lapokban oly gazdag történetünket. S ő megértette, amit megérteni olyan könnyű, s némelyeknek mégis olyan nehéz; megértette e nemzet százados búját, bánatát; látta, hogy e népnek örök végzete, hogy mindég és egyre félreértsék, mert nem a szív, hanem a számítások rideg nyelvén beszélnek hozzá. Fölhatolt hozzá a milliók elfojtott sóhaja s az ő szívén keresztül eljutott oda is, ahova addig el nem juthatott, a király szívébe is. Mintha csak Madách fölséges tragédiáját olvasnók, midőn Ádám, mint Fáraó a megrezzenő Évát kérdi: «Mi lelt szerelmem?» — «Óh nem hallod-e a nép jaját?» — «Először vettem észre... Sziveden keresztül a jajszó, mint villám, fejembe csap s úgy érzem, a világ kiált segélyt!» És íme, derült a börtönök homálya, meglazultak a bilincsek, a bujdosó otthonába tért s a porig sújtott nemzet nemcsak álmodhatott elveszett szabadságáról, hanem egyre növekvő reménnyel várhatta is boldog visszatér-

tét. Történeti valóság, hogy nemzeti önállásunk visszaszerzésében Erzsébetnek igen nagy része volt, sokkal nagyobb, mint hinnők. Az események kérlelhetetlen következetessége amúgy is meghozta volna előbb-utóbb jogosult vágyaink teljesülését; de hogy ez nemcsak a tén ezők számító megalkuvása lett, hogy benne a nemzet s a király szíve is megszólalt, ez két nagy lélek érdeme: Erzsébeté és Deák Ferencé. Két nagy lélek találkozott itt a szeretet munkájában. Hogy mennyire egyek voltak ebben, mutatja az az őszinte, hódoló ragaszkodás, mellyel a haza bölcse nagyasszonyunk iránt egész élete végéig viseltetett, mutatja az a mélységes tisztelet és véghetetlen gyöngédség, melyet Erzsébet minden alkalommal iránta tanúsított, mutatja az a részvét Deák elhúnytakor, midőn ő volt az első, aki a budai királyi várra kitűzette a gyászlobogót s maga tette le a nagy ember ravatalára a hála koszorúját. Századok óta ő volt az első királyné, aki magyar emberért könnyet ejtett, aki ebben a nagy emberben magát a nemzet nagyságát tisztelte.

Hogy igazán mennyire ösmerte a magyar nemzetet, legjobban tanúsítja a következő eset: Mikor Ausztriát 1866-ban egyre-másra érték a súlyos vereségek, a császárnak biztonságba kellett helyeznie hitvesét és gyermeket. Erzsébet tüstént kijelentette, hogy ő csak Budára megy. Alighogy megtudták a császárné elhatározását, határtalan lőn ellenségeink őszinte vagy tettetett rémülete, a bukófélben lévő rendszer emberei minden ékesszólásukat fölhasználták, hogy a császárnét tervéről lebeszéljék: «Hová is gondol felséged! — mondá többek között egyikük — Felséged magát az áruló és pártütő magyarok hatalmába akarja adni a fenséges császári gyermekekkel együtt! Hát nem méltóztatik tudni, hogy észak felől Klapka György, dél felől Türr István Kossuthékkal együtt közelegnek a külső ellenségek csapataival, magyar légiók élén, a magyar határokhoz és közös céljuk épen Budavára? És felséged a magyarokhoz menekülne, kik csak egy jelszóra várnak, hogy fegyvert ragadjanak a császár ellen? Hát felséged csakugyan a vérszomjas tigris torkába akarna rohanni és beledobni a császári gyermekeket, s kivált a trónörököst, a

birodalom reménységét?» — «Elég, elég, ne tovább!» felelte a császárné, tudván, hogy ezekkel a rágalmakkal csak el akarják idegeníteni a magyar nemzettől, melyet ő egynéhány rövid év alatt jobban megismert, mint az osztrák államférfiak negyedfél évszázad alatt. «Nem vérszomjas tigrishez, hanem a nagylelkű magyar oroszlánhoz menekülök gyermekeimmel együtt. Nem fognak bennünket bántani és meg fogja védelmezni gyermekeivel együtt az anyát, aki hozzá bizodalommal közeledett. Hisz a magyar nemzet önöknek is megbocsátott. Adieu!» S a császárné hátat fordított a kétes jóbarátnak. Ekkor Viktória, angol királynő levelét hozták a császárnénak. Az angolok királynője windsori palotáját ajánlja föl menedékhelyül «testvérének» a szerencsétlen háborúk alatt. Egészen elfogulatlan emberek, köztük a család több tagja, kérve-kérik a császárnét, hogy az ajánlatot fogadja el. Erzsébet visszautasította: «Biztosabb vagyok én gyermekeimmel Budán, hű magyarjaim közt, mint akár Windsorban, ismeretlen angolok közt. Megköszönöm azonban ő brit felségének szivességét, de elfogadásával nem akarom megbántani a magyarokat és szegénységi bizonyítványt állítani ki a dinasztia részére.» S így is lőn. A felséges asszony gyermekeivel a budai hegyek közt vonult meg, míg a zűrzavaros napok el nem múltak. Itt e magányosságban mondta Erzsébet: «Ha Olaszországban rosszul mennek a császár dolgai, az nekem igen fáj; de ha Magyarországon mennek a dolgai rosszul, az engem megöl.»

Szeretett bennünket, mert ösmert bennünket. Ezért fogadják a nemzet szentjei körükbe.

*

Menj nagy királyné, fogadd el méltó helyedet a dicsőültek közt! Első mosolyod e nemzet fájdalmát enyhítette, utolsó mosolyod e nemzet dicsőségét aranyozta be. A magunkénak vallottunk boldogságodban, a magunkénak vallottunk mérhetetlen fájdalmadban, a magunkénak vallunk most és ezentúl is a leghatalmasabb jog alapján: a mienk voltál és maradsz is a *szív* jogán!

Budapest. *Tolnai Vilmos.*

TAVASZI RÜGYEK NYÁRUTÓJÁN.

A váratlan örömnek különös hatalma van a gyönyörkeltésre! Mikor pedig az öröm urrá lesz egész valónkon: leküzdhetetlen vágy kél bennünk gyönyörünkben mást is részesíteni.

Ilyen gyönyörűséget keltő öröm hullott az ölembe egy kis szürke füzet alakjában, melyről nem hallottam semmit, nem tudtam egyebet, mint címét: «Briefe an Eltern» von Deiphobe.*

A könyvecske tartalmától nem vártam valami sokat. De érdeklődésemet felköltötte jeligéje, Dante Paradisójából. Amint pedig első sorait olvasni kezdtem, tudtam, hogy minden lapját mohón fogom elolvasni. Éreztem, hogy gondolataim a kis könyvecske gondolataival együtt fognak újongani. És így is történt.

Ez a füzetke kiemel mindent, ami fontos, elhanyagolja ami mellékes, elitéli ami helytelen abban, — amit sajnos — gyermeknevelésnek nevezünk *embernevelés* helyett.

Korunk pedagogusai is, mint dr. W. Förster, csak jobb módokat találnak ki régi ideálok után való nevelésre, mint: szótfogadás, megadás, feljebbvalók iránti tisztelet, türelem, szorgalom, segélynyujtási készség, s több efféle keresztényi erények. De mindezeket már évezredek óta magyarázták, vagy *vertek* bele a gyermekbe. Ezen módszer következményeiről van igen sok mondanivalója Deiphobenak.

Ezekben a Szülőkhöz írt levelekben azt állítja, hogy csak a szülőket kellene türelemre, méltányosságra, megadásra és lemondásra nevelni. A gyermeknek épen nincsen ezekre az eré-

* Magyarul közölni fogja a Nemzeti Nőnevelés.

nyekre szüksége. Hanem igenis arra, amitől a közönségesen nevelésnek nevezett eljárás veréssel, büntetéssel, fenyegetéssel és megtiltással *elrabol* tőle: vidámságra, bátorságra, akaratra, erőre, önérzetre.

Rövid, tömör mondatokban, melyek Nietzsche befolyására vallanak, — de amelyet egy érett, önálló egyéniség dolgozott fel magában — számol be megfigyeléseiről s tapasztalataiból leszürődött gondolatairól.

Legközvetlenebben érvényesítem egyéniségét olvasóimmal szemben, ha idézem néhány aphorismáját:

«Már a zsenge korú embernek ki kell éreznie környezetének az ő emberi volta iránt tanúsított tiszteletét, hogy emberségének tudatára jutva, szellemi erejében gyarapodjék és fejlődjék.»

Deiphobe tiltakozik az ellen, hogy a gyermek szótfogadó legyen anélkül, hogy kérdeznie szabadjon: *miért*? Mert annak a gyönge kicsi embernek jogában van megtudni: mi okból rendelje alá magát a felnőtt ember akaratának.

«Hányszor ijesztgetitek azt a túlfáradt vagy pajkos kis teremtést fenyegetéssel, büntetéssel, mikor felfogástok szerint szótfogadatlan vagy helytelen? Talán csak azért, mert nyugalmatokat vagy kényelmeteket zavarta.» És tovább: «Szabadítsátok fel magatokat az alól a balhit alól, hogy a gyermek csak akkor kedves és jó, viaszlágyságú és szelíd, ha engedékeny? Vagy nagyobb lelkiereje legyen a gyermeknek magát fegyelmezni, mint neked, aki a gyermek legyőzőjévé aljasítod magadat?»

A levelek írója rámutat, miként zavarják apró mellékes dolgokkal a gyermek mély és érzékeny lelki mozzanatait. Noha épen ezeket kellene a gyermeknél leginkább kímélni! Mily gyakran bánunk a kisdeddel akként, hogy magunkviseletével haragot és ellentállást váltunk ki! A gyermekkel szemben néma szelidséggel való bánásmód a helyes; még nagyobb mértékben, mint a felnőttekkel szemben.

Arany szavak, melyeket a könyvecskében tovább lapozva olvasunk: «Hagyjátok a gyermeket önmagával egyedül! Engedjétek elmélyedni énjébe! Foglalkozzék saját egyéniségével és ne

zavard igényteljes közbevetéseiddel bensejét teremtő munkájába! Ne tépjétek szét könnyelműen gondolatait, s ne szórakoztassátok elmélyedésében!»

A leghatározottabban visszautasítja Deiphobe azt az általános nézetet, hogy a nevelőnek meg kell a gyermek ellenállását törni. Ellenkezőleg! A gyermeknek akarnia kell!

«Mindnyájan abban a hitben vagytok, hogy a gyermeket «*nevelni*» kell, — és hogy parancsolni, eltiltani annyit jelent, mint nevelni. Ezzel a móddal csak fáradt, félénk bünösöket, alattomos, tettető bolondokat neveltek.»

Úgy van! A gyermeket ellentállásra kell nevelni. Még a nevelővel szemben is, — ha *igazát* érzi, és tudja. Fejtsen ki a nevelő ellenállást a gyermek akaratával szemben, de — engedje győzni is. Mert a gyermek nevetve tanuljon erejével játszani és magát védeni tudni.

«Miért minősítjük a gyermek ellentállást kifejtő akaratát helytelennek, és terheljük lelkiismeretét azzal, hogy «*rossznak*» minősítjük?»

«Legyetek a gyermek tanácsadói, de állítsátok saját bírói széke, — önön felelősége elé! Könnyű a gyermeket szeretetreméltónak, jónak találni, mikor az olyan, aminőnek óhajtjátok!»

«De azt a gyermeket, akinek más hajlamai is vannak, ezeket szeretettel ápolva fejlődni hagyni: ebben az esetben nem visszaélni a megkivánt gyermeki engedelmességgel, *ez az*, amit a szülőknek meg kell tanulniok!»

Minő mély, igaz szavak a következők: «Sokat, sokat hallgatni és megfigyelni, szótlanúl cselekedni . . . Észrevétlen, szeretetteljes, előre érezni tudó legyen a nevelés!»

Csakis ilyen neveléssel lesz a gyermek bátor és tetterős. Ha rákerül a sor, tudja mit akar. Mint ilyen fogja később sorsát felismerni, és bátran, örömmel élni; fájdalommal, keserűséggel mosolyogva szembeszállni. Semminek sincs állandó értéke, amit belenevelünk, csak annak, ami saját egyéni természetéből fakadt és fejlődött. Ez ad erőt és irányt neki. Azzal az előre rombolással, mellyel a természet fakasztotta akaratot kezeljük:

gyöngévé lesz. Mindaz, amit társadalmi követeléssel idő előtt ki akarunk erőszakolni: később példa és megfigyeléssel megjön magától.

A nevelésnek mindenekelőtt önzetlennek kell lennie a gyermekkel szemben. Mert a gyermek önönmaga kedvéért létezik, — véli Deiphobe. Ne legyen odakényszerítve, hogy folyton feláldozza egyéniségét.

«Ti világjavítók! szünjetek meg a gyermeket kínozni és ferde nevelést adni neki! Ezzel leghamarább célt értek. Add vissza az embert önmagának és visszaadtad az emberiségnek!»

De nem folytatom a kincsemelést ebből a pompás kis könyvből! Melegen ajánlom olvasását minden szülőnek és nevelőnek. Olvassanak belőle naponta, míg olyanok lesznek, — vagy legalább lenni akarnak, kik a gyermeknek egy súgárzó, erőteljes, félelemmentes, újjongó ifjúságot tudnak teremteni azzal a meggyőződéssel: hogy *a kezdet a döntő* és a gyermek sorsának alapköve. Azok a benyomások, melyeket a gyermek általunk szerez: eltörölhetetlenek.

E sorokat falun irom. Az év azon szakában, mikor a gyümölcs érni kezd és az élet a gazda sarlójára vár. Bámulatosnak találom, hogy míg az emberek apróra ismerik az almafa kezelésének mikéntjét, meg a gabona termelésének módját, hogy érett gyümölcsét élvezzék, — az aranykalász mindennapi kenyerükké váljék; — majd semmit sem tudnak azokból a feltételekből, melyekkel a gyermek lelkét nagygyá és jóvá neveljék!

De pirkadni kezd! A derengő hajnal terjedő fénye már jogosult reményeket aranyoz be sugaraival. Közel az idő, mikor a jövő gyermeke jobb nevelésben fog részesülni. Deiphobe könyvecskéje a jövő fecskéje, mely ha nem is csinál nyarat: jelzi érkezését.

Ennek még egy más jelét is volt alkalmam megfigyelni a levelek olvasása közben: a breitbrunni* *falusi* leánynevelő intézetet.

* Breitbrunn Bajorországban az Ammertó partján. Lásd folyóiratunk 1905 évi szept.—okt. füzet. *Szerk.*

Egy sereg ifjú, pajkos, vidám 9—18 életév közötti leánycsapatot találtam itt, akik a falusi élet és iskolai oktatás minden előnyét élvezik.

Mily közvetlenséggel eszközlik, például a természettudományok körébe tartozó oktatást a szabadban! Földrajzt és a csillagászati ismereteket a szabad ég alatt, a természettel szoros kapcsolatban tanítják. Hasonlóképen a rajzot és mintázást a szabad természettel összefüggésben, közvetlen szemlélet alapján mívelik.

A természetben élve, részt véve kerti és házi munkákban; tornázva, evezve, úszva, hegyi kirándulásokat rendezve, pompásabb, testfejlesztő és egészségfentartó rendszert nem képzelhetünk!

De nemcsak ez. Az egész rendszer, mellyel sz intézetet vezetik, arra épült, hogy a tanítványokat gondolkozásra, önálló megfigyelésre, öntevékenységre, munkakedvelő és társadalmi felelőséget ismerő emberekké neveljék. Mindezek mellett bájos leányokká fejlődhessenek, akik női életfeladatukra elkészülve hagyják el az intézetet.

Kívánom, hogy a szülők belátnák azokat a nagy előnyöket, melyeket egy falun épült nevelőház nyújt a nagy város gyermekeinek! Bár lenne minél több ilyen falura utaló intézet minden államban, hol a legmagasabb fokban fejleszthetnék azt az ideált, amelyet a breitbrunni maga elé tűzött!

Abban a reményben írtam e sorokat, hogy minél több szülő magáévá teszi Deiphobe leveleit és minél több ismerkedik meg a falusi nevelőházak ideális berendezésével, annál közelebb jutunk ahhoz a korhoz, mely nem gyermekeket, de *embereket* fog nevelni.

Ambachban, Bajorországban, szeptember hóban.

Ellen Key.

A SZELLEMI MŰKÖDÉSEK FIZIKÁJA.

Dr. Ranschburg Pál népszerű kurzus-előadásainak önreferatuma.

(Negyedik közlemény.)*

V.

A tudat összegződése. A gondolkodás és emlékezés fiziákja.

Az előbbiekben azon esetekről volt szó, melyekben a tudat korlátolt mennyisége több irányban szétoszolván, ezen megosztás az egyes egyidejű működésekre gátlólag hatott.

Vannak azonban tudatéletünkben jelenségek, melyekben nem a szellemi munkaerő megoszlásáról, hanem ellenkezőleg összeadódásáról van szó. Ily módon a multban végzett munkából fennmaradt, s a jelenleg alkalmazott munkaerőnek *összegződéséből* származik a *gyakorlat*, mely alapja a képzettársításnak, az emlékezésnek. Vizsgáljuk ezt kisérletileg.

13-ik bemutatás: A mnemometeren végzett egyes kisérletekkel, valamint vetítés útján csoportkisérletekkel bemutatjuk, hogy pl. hat betűből álló értelemmel biró betükapcsolatokat (pl. mondat, farkas, stb.) $^1/_4$ mp. alatt minden nehézség nélkül képesek vagyunk hibátlanul felfogni. Sőt egyidejűleg exponált két ilyen szót egyszerre is, vagy hosszabb szókat (pl. a 13 betűből álló nyoszolyólányt,) egész könnyedén felfogunk. Úgy látszhatnék tehát, hogy, mondjuk 13 betű egyidejűleg exponálva $^1/_4$ mp. alatt felfogható. Ha most azonban értelemmel nem biró betükapcsolatokat, tehát nem szókat, hanem egyszerűen betüket állítunk egymás mellé olyan sorrendben, amilyenben mi azokkal

* Az első, második és harmadik közleményt lásd folyóiratunk májusi, juniusi és szeptember—októberi füzeteiben. *Szerk.*

életünkben alig, vagy soha nem találkoztunk, egyre fogy az egyidejűleg felfogható betűk száma. Pl. az ilyen összetételekből mcvnur, vagy lkgrhj első expositióra 20 közül egyet tudott a kisérleti egyén hibátlanul felfogni, s kiderült, hogy csak 3—4 betű fér egyidejűleg a tudatba. Ha azonban ismételten exponáljuk e betűkapcsolatokat, lassan bizonyos tökéletesbülés áll be működésünkben, azaz egyre több ily betűkapcsolatot fogunk fel hibátlanul.

Az tehát a kérdés, mi a különbség a felfogás két módja között, mi okozza, hogy e szót: «nyoszolyólány» hibátlanul fogtuk fel, ezt pedig: mcvnur, mely pedig alig felényi betűből áll, először tökéletlenül s hibásan ragadtuk meg s csak 5—6-szor ismételt munka árán fogtak fel helyesen? Akárhányszor végzünk ily kisérletet, az eredmény mindig az lesz, hogy: *mennél többször folyt le valamely szellemi munka bizonyos irányban, annál kisebb munka árán fog a jövőben ezen irányban lefolyni.* Az előttünk jól ismert szókban foglalt betűk a maguk egymásutánjában hallás, látás és beszéd (mozgás) útján az élet folyamán milliószorta hatottak be reánk azonos sorrendben. Fel kell tételeznünk, mert a tapasztalás és a ponros kisérlet bizonyitja, hogy a mult munkájából kellett bennem maradnia bizonyos készségnek, melyről nem is tudok, de mely lehetővé teszi, hogy ma ezen munka elvégzésére aránytalanul csekélyebb munkaerőre van szükségem.

Viszont kevésbé ismerős nyelvből választott, bár nem teljesen idegen szókat már jóval kevésbé könnyen, értelmetlen betűkapcsolatokat pedig csak olyképen fogunk fel, ha a mult munkáját ismétlések árán jelenleg pótoljuk s a fokozott munkaképességet, a *gyakorlatot* megszerezzük.

Az ismételt munkával, úgy érezzük, mintha bizonyos kezdetben mutatkozó ellentállást győznénk le, mely ellentállás a gyakorlattal egyre csökken. A szellemi működések további vizsgálatából kiderül a tapasztalati tétel is, hogy: *A szellemi munka* — egyébként azonos feltételek mellett — *mindig abban az irányban érvényesül, melyben legnagyobb a gyakorlat, a*

multbéli munkából fönmaradt munkakészség. Így pl. ha középiskolát járt magyar embernek azt mondom: «Partra szállottam», gondolkodása szinte kénytelen lesz a következő irányban továbbhaladni: «bevonom vitorlám», vagy «Hazádnak rendületlenül» szókról feltétlenül «légy híve óh magyar» jut az eszébe. Éppen így szabhatom meg képzettársítását, ha azt kérdezem mennyi $4 + 5$, vagy 10×10, stb. melyekre felmerülő képzet az iskolai gyakorlás alapján a gyermokkortól fogva egyértelműleg meg van szabva.

Azt látjuk tehát, hogy gondolkodásunk az olyan úton, a melyen már haladt, később könnyebben indul meg (felfogási kisérletek értelmes betűkapcsolatokkal), továbbá, hogy a valamely irányban már megindult képzettársítás abban az irányban halad tovább, amelyikben a multban már többször haladt (l. a képzettársítási kisérleteket).

Ilyképen a gondolkodás két alaptörvényét, a hasonlatosságon és az időbeli szomszédosságon alapuló képzettársítást egységesen egy közös alapra, *a gyakorlatra* vittük vissza. Ez a gyakorlat pedig, amennyire hozzáférhetünk, nem egyéb, mint a multbeli munkákból visszamaradt munkakészség, melyhez az elme jelen szabad energiakészletéből annyival kevesebbre van szükség, mennél több maradt fenn a mult ismételt munkájából. Úgy látszik tehát, hogy munka a szellemi világban sem vész el, s hogy értelmünk egész világában *a munkamegoszlás* mellett *a munkaösszegződés* jelenségének van legalapvetőbb fontossága.

E munkaösszegződés kétséget kizárólag az *idegrendszer* strukturájához kötött folyamat. Erre a következtetésre reászorulunk, mert csakis ép idegrendszeren mutathatók ki a gyakorlat jelenségei. Mennél inkább elváltozik szervileg az idegrendszer (pl. agybajoknál), annál inkább fogy az egyén gyakorlékonysága, azaz munkamegőrző képessége. A fiatal korban nő, az aggkorban fogy a gyakorlékonyság. Olyan egyéneknél, kiknél az idegrendszer (főleg az agykéreg), hiányosan fejlődött (pl. hülyéknél), a szellemi működések magasabb fokai éppen a gyakorlé-

konyság hiányánál fogva kifejlődni nem tudnak. Másrészt Wundt az állati idegen ki tudta mutatni ismételt ingerlésekre beálló gyakorlékonyságát s itt is ugyanazt találta, a mit az agykéreghez kötött szellemi működések elemzése mutat, hogy t. i.: ha valamely ingerlést megismétlünk, mielőtt a régebbi hasonló inger által keltett hatás teljesen elenyészett volna, úgy ez ismétlésekkel arányban az előző ingerlés hatásaként létrejött munkát (izomösszehúzódást) kisebb erejű inger alkalmazásával végezhethetjük, vagy pedig az előzővel egyforma erő alkalmazásával most, az ismételt munka hatása alatt, nagyobb munkaeredményt érhetünk el.

Tehát mindenképen arra vagyunk utalva, hogy a gyakorlat feltételeit azokban a részben vegyi, részben fizikai változásokban keressük, miket a külső ingerek az idegrendszert alkotó bonyolult vegyületekben előidéznek.

Mindenesetre az egész gondolatkapcsolás, akár az egyszerű képzettársításról, akár visszaemlékezésről, szándékos felújításról van szó, magán viseli a szigorú törvényszerűség minden ismérvét, és minden formájában a munkamegoszlás és a munkaösszegződés jelenségeire látszik visszavihetőnek. Azok a fizikai feltételek, melyekből az elmébe jutott ingerhatásnak (érzetnek, képzetnek) további sorsa, megmaradása, felújíthatósága függ, a következők:

a) Minél erősebb volt általánosságban a beható inger, annál élesebb s tartósabb a nyomában megmaradó kép. De gyengébb ingerek is erősebb képzetet eredményezhetnek hosszabb ideig tartó behatás mellett. Túlerős, valamint túlhosszú tartamú behatás káros lehet a képre.

14-ik bemutatás: A színvegyítő koronggal történő bemutatása azon jelenségnek, hogy valamely önálló érzet keletkezéséhez az időnek bizonyos minimumára van szükség.

b) Minél több érzék területére hat valamely benyomás, annál tartósabb a képzet. Egyrészt, mert több a megkülönböztető jel az egyéb hasonló, de kevesebb érzékszervre ható benyomásokkal szemben, másrészt mert többoldalú munkakész-

séget keltett fel a jelen benyomás s így munkaértéke is nagyobb.

c) Minél többször hatott be valamely külső inger, vagy újult fel valamely gondolatkép, annál erősebb annak munkakészége, azaz felújíthatósága. E felújíthatóság vizsgálására ma már egész sereg módszerrel rendelkezünk, melyek vizsgálására legcélszerűbb az Ebbinghaus-féle megtakarítási, a Müller G. E. — Pilzecker-féle szótagpár — s az ettől függetlenül keletkezett, de vele rokon Ranschburg-féle szópáreljárás.

15-ik bemutatás: A mnemometerrel à 2 másodpercig szópárokat exponálunk a vizsgált egyénnek, pl. 9 értelmileg rokon szópárt. Bizonyos idővel utóbb (pl. 6 mp. mulva) csak a hivószók jelennek meg s ezek mindegyikéhez a vizsgáltnak a hozzátartozó páros szót emlékezetéből kell pótolnia. Mérjük a helyes felújítások számát (*P*), a javítással helyesek számát (*C*), s az egyes felújítások időtartamából a középidőtartamot (*T*). Az emlékezés ereje Ranschburg szerint $M = \frac{P + \frac{c}{2}}{T}$.

16-ik bemutatás: Egy hét mulva ujolagos betanítás nélkül újból kikérdezzük a multkori anyagot. A most kapott eredmény (M_1) százalékos viszonya a multkorihoz (*M*) adja az *emlékezet megtartó* erejét egy hétre (M_c).

17-ik bemutatás. Az anyag többszörös előmutatása nagyobbítja s tartósabbá teszi az eredményt.

18-ik bemutatás: A mnemoteres emlékezetvizsgálatban az egész hallgatóság részt vesz, amennyiben a szópárokat az elsötétített terem falára vetítjük az episkopikus vetítőben elhelyezve működő mnemometerről. Bemutatása annak, hogy az emlékezés jobb, ha a szópárok 2 mp.-ig, mintsem ha 1 mp-ig voltak exponálva, pedig felfogásukhoz már $^1/_3$ mp. is elegendő.

Igen fontos a képzet vagy képzetsor erősségére nézve a megerősítésére felhasználtnak *munkaerőnek elosztása az időben*. Feltéve, hogy valamely képzetsor állandó megerősítésére *x* ismétlésre van szükség, elhibázott dolog volna az összes ismétlést egymásután végezni. Ez az élettani szervekben foglalt erők

kimerülését vonná maga után, vagyis a kifáradás ellensúlyozná, sőt legyőzné a gyakorlatot. Az ismétléseket meg kell tehát osztani. Kisérletileg ki volt mutatható, hogy *bizonyos határok között, mennél nagyobb időre osztjuk meg a szükséges ismétlések számát, annál kevesebb munka árán s annál állandóbban erősítettünk meg valamely képzetsort elménkben.* De itten megint az egyes ismétléseknek nem szabad egymástól oly távol esniök, hogy a jelen munka nyomán megmaradt készség már elfogyott legyen, mire az újabb munkát alkalmazni akarjuk. Ez esetben természetesen munkaösszegződés nem jöhetne létre. E tételt alkalmazhatjuk a *tanulás* és *tanítás* körében. Valamely betanulandó anyagot kár erőnk teljes igénybevételével a legteljesebb tudásig ma betanulnunk. Gazdaságosabban járunk el, ha ma csak éppen annyira tanuljuk be, hogy valamennyire tulajdonunk legyen s a többi reá szánható munkát holnapra, egy hét multára, egy hónap, fél év multára osztjuk meg. Ha ma 50-szer tanulok át valamit, ez kevesebb értékű, mintha ma 10-szer, holnap 10-szer, egy két, négy hét, fél év mulva újból 10-szer tanulom meg az illető tárgyat. Ugyancsak hibás dolog valamely tantárgyat egy éven át intenzive tanítani s azután többé sorra nem keríteni.

d) Függ a felújíthatóság a tudatba bevitt anyag *minőségétől.* Ez a tulajdonság részben az előzőre, a gyakorlottságra vezethető vissza. Anyanyelvünkön könnyebben tanulunk, mint idegen, bár ismert, de még sem annyira gyakorlott nyelven. Értelmetlen szópárok, szótagpárok, vagy szótagsorok betanulása aránytalanul nehezebb, mint értelmileg összefüggőké, mert az utóbbiak elemei a megadott egymásutánban soha nem szoktak szerepelni a tudatban, vagyis a tudat energiájának teljesen bejáratlan utakat kell járnia. Csak a jelen inger szerepel, melyhez a multból fenmaradt munkakészség nem adódik hozzá. Az anyag minőségének összefüggősége a gyakorlattal egynémely igen fontos törvényszerűségre is vezet. Kiderült u. i., hogy valamely gondolkodási irányzat begyakorlottságánál fogva gátlólag hathat be valamely más, később beható anyagnak elsajátíthatóságára és

felújíthatóságára. Ha pl. valamely A képzet gyakorlat alapján igen erősen B képzethez társult, s most C képzetet akarnók A-val összekötni, akkor ez — mint kisérletileg kétséget kizárólag bebizonyult — igen nagy akadályokba ütközik s csak nagy munkával érhető el. A-nak minden felújításakor meg van az igyekezet B-nek a tudatba jutására is, vagyis a figyelem energiájának egy részét ilyenkor az $A—C$ irányzat helyett az $A—B$ irányzat emészti fel. Vagyis már betanuláskor az $A—C$ képzetkapcsolat megerősödését gátolja a már régebbről megerősödött $A—B$ kapcsolat. Ez a képzettársítás amaz alapjából, melynél fogva a képzetmozgás azon irányban halad, a merre a gyakorlatnál fogva nagyobb a bejártság s kevesebb az ellentállás, másrészt a tudaterő határosságából, mely ilyeténkép nem fordítódik kizárólag C-re, hanem megoszlik B és C között, magától értetődik. E jelenséget *asszociativ vagy generativ gátlásnak* nevezik (Müller G. E. és Schuhmann F.). Amidőn pedig később a begyakorolt $A—C$ irányzatot felújítani akarjuk, vagyis A-ról C-t akarjuk eszünkbe idézni, mindig meg lesz az előbb mondottakból kifolyólag a tendencia B-nek a felújítására, vagyis a gondolkodáshoz szükséges tudaterő egy része megint nem a voltaképeni cél elérésére fordítódik, minek folytán C vagy nem jut eszünkbe, vagy helyette B jut eszünkbe, vagy valamely B és C keveredéséből keletkező vegyes képzet lép fel elménkben, vagy végül C ujúl fel ugyan, de jelentékeny késéssel. Ez az ú. n. *tényleges* (effektiv) vagy *reproduktiv gátlás* (Müller G. E. és Pilzecker E.). Miként Ranschburg kimutatta, ez nemcsak olyankor történik, ha valamely A képzetet előbb B-vel, majd C-vel társítottuk, hanem olyankor is, ha A-t, mely mondjuk *amnr* részképzetekből áll, előbb B-vel, majd egy A-val csak rokon képzetet, mely mondjuk *ampq* részképzetekből áll, s melyet A_1-nek nevezzünk, C-vel akarjuk társítani. Ilyenkor az azonos részképzetek maguk között a fentiekhez hasonló asszociativ és reproduktiv gátlást fejtenek ki, melynél fogva az $A_1—C$ társítás megerősítése jóval nagyobb munkába kerül, mint az $A—B$ társításé, másrészt a már betanult $A_1—C$ felújítására irányuló tö-

rekvés is eredménytelen lesz, vagy helyette *B* fog társulni, vagy valamely *B* és *C* vegyülékéből eredő hibás reprodukció merül fel, vagy végül *C* felujúl ugyan, de jelentékeny késés árán. A Müller-Pilzecker-féle vizsgálatokból kiderült az a tény is, hogy a tudatba jutott képzetek még azután is, hogy a figyelem róluk más képzetekre fordult, bizonyos ideig, legalább is percekig, a tudat küszöbe alatt lappanganak, s ha lehet, újból felszinre bukkannak. Ezt megtapadási hajlamnak *(perseverációs tendencia)* nevezték el. De ha nem is kerülnek újból felszínre, egyideig letünésük után nagy hatással lehetnek az utánuk fellépő képzetek jövendő forrása. Nevezetesen — mint Ranschburg kisérletei kimutatták — ha nem sokkal valamely képzetsor megerősbülése (pl. betanulása) után ahhoz hasonló (tehát egyes részképzeteikben azonos) képzetek jutnak a tudatba, ezeknek elemei egybeolvadnak a tudatból látszólag letünt, de még a tudat küszöbén alul perseveráló rokon elemekkel, s a későbbi felújításkor hiányos, lassult vagy téves reprodukciókra vezetnek. *Valamely a tudatba bejutott képzet sorsa nemcsak a saját psychofizikai értékétől függ tehát,* (hatályosság, behatási tartam, gyakorlat stb.), *hanem igen jelentékeny mértékben a tudatban nem sokkal előbb jelen volt* — még perszeveráló — *képzetek minőségétől* is. Minél hasonlóbb azokhoz, annál kevésbé valószínű, hogy a tudat önálló tartalmává fog válhatni, minél eltérőbb, annál valószínübb önálló, hamisitatlan fenmaradása s felújíthatósága. A fizikai magyarázat már az előzőkből következik: a figyelem energiájának egy részét a tudat küszöbén alul lappangó képzetek rokon elemei vonják el, s a későbbi tartalom nemcsak a vele egyidejüleg belépő, de a már látszólag letünt tudattartalommal is társul. Ez a *hasonlatosság gátló hatása a képzetek elsajátítására, megtartására és felújíthatóságára.* A hasonlatosság eme gátló hatásai ellen megkülönböztető segédtársitásokkal szoktunk élni, de ezek egyrészt könnyen elkopnak, másrészt megtartásuk csak akkor nem túlságosan terhelő, ha csak 1—2 hasonlatosság különválasztásáról van szó.

19-ik bemutatás. Értelemmel bíró szókapcsolatok betanu-

lása aránytalanul könnyebben sikerül, s jobb eredményeket ád, mint értelmetlen szókapcsolatoké (ilyen az anyanyelv szavaihoz az idegen nyelv is, ilyenek végeredményben a személyekhez értelmi kapcsolat nélkül társított tulajdonnevek stb.).

e) A képzetek elsajátíthatósága, tartóssága függ a tudatba egyidőben bevitt képzetcsoport terjedelmétől, tehát az *anyag mennyiségétől* is. Az előbbiekből folyik, hogy értelemmel bíró anyag, melyre nézve a multbeli gyakorlatból eredő munkakészség áll fenn, nagyobb mennyiségben vihető be egyszeriben az elmébe, mint értelmetlen. Ha csak a közvetlen a betanulás után való visszaemlékezést tekintjük, úgy értelmetlen szótagokból átlag 6—7, egytagú szókból 8—9, számjegyekből 10—12 marad meg egyszeri elolvasás vagy hallás után. De míg pl. Ranschburg kisérletei szerint 9 értelemmel bíró szópárból egyszeri hallásra 7—9 reprodukálható, addig értelmetlen szókapcsolatokból alig 2—3, s míg értelem alapján kapcsolt anyagnál a képzetek számának növekedésével csak lassan nő a betanulhatóság s megtartás nehézsége, addig ez értelmetlen anyagra általánosságban rohamosan nő. Ebbinghaus tapasztalatai szerint az értelmetlen szótagsorok (36 szótagból) átlag 10-szerte nehezebben tanulhatók be, mint értelmes, ugyanoly hosszú szókapcsolatok (pl. versszakok). Ranschburg nagy értelmiségű kisérleti egyénei egy nyolc szótagpárból álló értelmetlen csoportot csak 9—72 ismétlés árán birtak annyira amennyire elsajátítani, míg a négy szótagpár betanulására elég volt 3—5 ismétlés. De azért az értelmes anyagra nézve is elég feltünő a nehézségek gyarapodása. Így pl. Ranschburg kisérlete szerint Arany János Toldijából

1	sornak,	azaz	12	szótagnak	szószerinti	betanulása	1	ismétlés,	3·5	mp.
2	«	«	24	«	«	«	1	«	7·0	«
4	«	«	48	«	«	«	5—6	«	75—120	«
8	«	«	96	«	«	«	10—14	«	180—300	«
24	«	«	288	«	«	«	22—30	«	1300—1800	«

értve a kezdettől végig való hibátlan elmondás elsajátításához szükséges időt. Sőt közepes tanuló három Toldi-versszakot hibátlanul 72 perc alatt sem volt képes elsajátítani. Míg tehát, jó

viszonyokat feltételezve, egy sor betanulása s felmondása összesen 3·5 mp.-be kerül, ennek huszonnégyszerese a maga elsajátításához 400—500-szoros időt követel meg. Pedig itten csak a rögtön a betanulás után következő felmondásról van szó, az idő halványító befolyása még nincs számbavéve. Ép ezért az anyag tartós elsajátításához szükséges nagy időt a leckeadónak mindig tapasztalaton alapuló vizsgálatok szerint kellene kimérni, a nehezebben tanulókat is számbavenni s kívánatos volna, ha minden leckeadó tekintettel lenne a többi oktatók által ugyanazon időpontra támasztott követelményekre is. Vagyis *kívánatos volna, hogy a tanárok a naplóba minden órán ne csak az elvégzett, de a leckeként feladott anyagot is pontosan beirják, s az iránt valamennyien tájékozódjanak.*

Minthogy az elmébe vésendő anyag mennyiségével ily aránytalanul nő az annak elsajátítására fordítandó munkaerő (s munkaidő), fontos probléma, melyik a tanulásnak legkevésbé erőfecsérlő módszere. A tanulók legnagyobb része nem kap felvilágosítást az iránt, hogyan tanuljon és apró részekben, szakaszokban tanul. Kiderült, hogy ez úgy kötött anyagnál (verseknél), mint még inkább kötetlen anyagnál erőfecsérlés. A hiba annál nagyobb, minél apróbb részekben tanulunk. Először is az ilyen részekben tanulás csak magolás lehet, minthogy a részek ismételt olvasása a figyelmet nem kötheti le. Ez által már lemondunk arról, hogy az anyag értelmével, vagyis multbeli munkakészségének felhasználásával hasson reánk, vagyis erőt pazarlunk. Továbbá a képzettársítást, midőn minden ismételgetéshez a részek végét azok elejével kötjük össze, hibás irányokban gyakoroljuk, melyek később a részek összekapcsolásánál a *d)* alatt mondottak alapján gátlólag hatnak. E gátlások legyőzésére annál nagyobb erőre (tehát időre is) lesz szükségünk, minél több ily hibás kapcsolatot teremtettünk. Tehát nem túlságosan hosszú, 3—4 szakaszos verseket tanuljunk olyképen, hogy azokat mindig elejüktől végükig olvassuk figyelemmel, kezdetben lassan, később gyorsabb tempóban. Nagyobb költeményeket is célszerűbb legalább is 16—20 soros részekben ta-

nulni. Ha nagyobb anyagot, pl. egész éneket kell ismétlésül tanulni, úgy azt legjobb elejétől végéig olvasni át, de minden 3—4 versszak után pár másodperces szünetet tartani. Ugyanígy járjunk el prózai anyaggal is. Ha az anyagnak egyes részei különösen nehezek, azokat előbb irjuk ki, s tanuljuk be külön (pl. számadatokat, idézeteket). Az ilyképen egészben tanult anyag elsajátítása első elolvasásokkor nehezebbnek látszik, mint a rögtön eredményt mutató kis részekben tanulás, de a 3—4-ik olvasásnál hirtelen megkönnyebbül, a figyelem megtalálja a nehezebb részleteket s főleg ezekre fordul. A próbafelmondás megkönnyíti a betanulást.

A Ranschburg-féle *d)* alatti kisérletekből kiderül az is, hogy a tudat terjedelme jóval szélesebb egyidejű, egymástól eltérő, mint egymással rokon képzetek számára.

f) A képzetek tartóssága s felújíthatósága általánosságban megfordított viszonyban áll az elsajátítás időpontja óta lefolyt *idővel*.

Wundt iskolájának és Ebbinghausnak pontosabb — de értelmetlen anyag első betanulására vonatkozó — kísérletei szerint ez a viszony logarithmusos. Az egyszeri hibátlan elmondásig betanult értelmetlen anyagból 20 perc mulva már 42%-ot, egy óra mulva 56%-ot, 24 óra mulva 66, egy hét multán 75, egy hónap mulva 79%-ot felejtünk el. Tehát az elfelejtés leggyorsabb a betanulást követő első időben, az első félórán túl már aránytalanul lassabban halad, egy hónap mulva az elfelejtésnek eleinte meredeken emelkedő görbéje szinte egyenes vonalba megy át, vagyis abból, amit ilyenkor tudunk, már csak igen lassan és keveset felejtünk. Persze, ez mind azon esetekre vonatkozik, midőn az első betanulás után — legalább a későbbi időben — ismétlés, felfrissítés nem történt. Értelmes anyagra Ebbinghausnál 24 óra mulva átlag 50% volt a felejtés, vagyis az első betanuláshoz szükségelt munkának 50%-ára volt megint szükség, hogy újból hibátlanul tudja a tegnap betanult verset. Ellenben soha be nem tanult versekkel szemben Ebbinghaus még 17 év mulva is közel 20% megtakarítást tudott kimutatni,

pedig a tartalom már egyáltalán nem teszett előtte még csak ismeretesnek sem.

Igen fontos az a jelenség, hogy a képzetek és képzetsorok időnkénti felújítás folytán a teljes tudás küszöbéhez igen közel megtarthatók. Az előbb mondottak értelmében az olyan értelmes anyag, melyet ma pl. 10 ismétlés után tanultam be, holnap kb. öt ismétlés árán teljesen felújítható. Holnapután azonban ez esetben már nincs szükség megint 5-re, hanem legfeljebb 3—3-ra, s így többszörös, elosztottan történt felfrissítés után esetleg egyáltalán nincs szükség felújításra, vagy hosszabb idő multán is csak 1—2-re. Ennélfogva az olyan régibb tudattartalmak, melyek az élet folyamán időnkint felujúltak, jelentékeny előnyben vannak az újabb, csak most elsajátított tartalmakkal szemben. Ezek szerint: *egyforma felújíthatóságú, de különböző korú tudattartalmak közül a régibb tartalom van mindig előnyösebb helyzetben.* Jórészt e tételből magyarázható a régi időkre való visszaemlékező képesség frissesége a felnőtt korban, a már az érettebb korban elsajátított ismeretekkel szemben. Az, hogy gyermekkori emlékeink oly könnyen és híven jutnak eszünkbe, jórészt csalódás, mert ha emlékeinket összeszámítjuk, azt találjuk, hogy főleg a fiatalabb gyermekévek emlékeiből felnőtt korunkban egy-egy évről alig egynéhányra emlékszünk vissza, kivéve, ha azokat már a következő évek folyamán időnkint felfrissítettük. Egyes gyermek- és ifjúkorbeli kiemelkedőbb mozzanatok hű megtartása pedig abból érthető, hogy e kor ilyen tényleges eseményekben kevésbé volt gazdag, s azért az egy időpontban megtartandók mennyisége a felnőtt korhoz, az élet harcaihoz arányítva nagyon csekély, a kölcsönös gátlásra jóval kevesebb az alkalom.

Az idő befolyását úgy kell értelmeznünk, hogy az idegrendszer vegyalkatában az inger behatása alatt kiváltott átalakulások, melyek a gyakorlat lényegét alkotják, csakhamar az anyagcsere pótló működése folytán kezdenek visszafejlődni az eredeti állapot felé. Ez a visszatérés az eredeti állapothoz leggyorsabb az első időben, majd egyre lassúbb lesz, s teljesen

soha be nem áll, azaz bizonyos gyakorlékonyság állandóan fenmarad. Időnkinti felújítások az idegpálya vegyületeinek ingatag egyensúlyát egyre könnyebben bontják meg s egyre kisebb munka árán hozzák létre azt az állapotot, mely a gyakorlatnak megfelel.

20-ik bemutatás. A képzet felújításának mérése, mely célból a mnemometerbe az ezredmásodperceket mutató villamos órát (Hipp-féle chronoskop) kapcsoljuk be. Kikérdezéskor a hívószó megjelenik, ugyane pillanatban az óramutató megindul s addig forog, míg a vizsgált egyén a páros szó első hangzójának a hangkulcsba mondásával az áramot megszakítja, midőn is a szükségelt időtartamot az óraállások különbözetéből kiszámítjuk. Egyszerűbben s elegendő pontosan mérhetjük ez időt az ú. n. ötödmásodperc-, vagy stopp-órával.

21-ik bemutatás. Az emlékezés fizikájának jelenségei értelmezve a Ranschburg-féle tudatfantomon. Az egyes képzetlámpáknak külön csavaros rheostátjuk van, melyen minden csavarás egy-egy ismétlésnek felel meg. Ilyképen az ismétlésekkel arányosan kisebbítjük az egyes pályák vezetési akadályát s meggyujtáskor a képzetlámpák a multbeli munka arányában világítanak. A világító erő korlátoltságánál fogva (főrheostat) az emlékezésbeli gátlásokat (associativ és reproduktiv gátlás) is utánozhatjuk. A gyakorlat visszafejlődését (az elfelejtést) külön automatás mekanizmus utánozza, midőn u. i. a csavaros rheostat csavaróját egy reá erősített súly lassan eredeti helyzetébe vezeti vissza, miáltal az akadály ismét nő.

Budapest. *Dr. Ranschburg Pál.*

AZ ÉRTELMI MŰVELTSÉG ÉS A NŐI KEDÉLY.

Kétségtelen, hogy a mai társadalmi mozgalmak között a leghatalmasabbak egyike a nőmozgalom. Az is kétségtelen, hogy ennek a problemáit semmiképpen sem lehet elméletileg megoldani, de azért viszont nem tagadható el az sem, hogy ideális eszközeire, eredményeire, haladására világosságot vethet, befolyást gyakorolhat az elmélkedés is.

A nőemancipáció egyik hatalmas eszköze a nő értelmének műveltsége, vagyis a nők tanulása. Ettől az eszköztől sokan nagyon sok jót várnak, mások ellenben épen ettől félnek legjobban.

Mi is az az igazi értelmi műveltség? Mit várhat tőle a női kedély? Mit félthet tőle? Mindez nagyon nehéz, nagyon egyéni kérdés, de nem megközelíthetetlen általánosságban sem.

Ha a valóságban a nevelésnek és a tanításnak, az önfegyelmezésnek és a tanulásnak a helyes útját, módját, eszközeit még ritkán találjuk is meg, azért a vezető eszmékkel már sok tekintetben meglehetősen megállapodásra jutottunk. Így az igazi értelmi műveltség fokmérője ma már senki előtt sem lesz csak száraz történelmi adatok pontos ledarálása; csak nyelvtani szabályok gyors felsorolása; csak üres természetrajzi osztályozásoknak hibátlan bevágása; csak könyvcímeknek, tartalmi kivonatoknak meg életrajzi adatoknak a hűséges felsorolása és más ehhez hasonló gépies észgyakorlat. Amint tudjuk, hogy ezeknek az elhanyogolásával a legelevenebb és a legkövetkezetesebb ész is a legbizonytalanabb és a legzavarosabb kombinációkba merülhet, úgy tudjuk, hogy azoknak a túlzsufolása elébe vághat a legjobb itéleteknek. A művelt embernek a tipikus szobatudós

már csak inkább félve és mosolyogva emlegetett karikaturája. Ma már, ha nem is tudjuk egészen határozottan megállapítani, de legalább sejtjük mindnyájan, hogy az igazi értelmi műveltség megkívánja ugyan az úgynevezett adatok gyors felfogását is, de csak gyenge alapul s ennél még sokkal továbbhaladva, valami olyan szellemi erőt jelez, mely függ egyrészt a tudományok legfőbb eredményeinek az ismereteitől és felhasználásától, másrészt a kapcsolatok, az okok, a következmények gyors, világos, pontos, határozott felismerésétől, a tág látókörtől, a biztos áttekintéstől, az összefoglalás könnyűségétől, a lényeges és a lényegtelen minden nehézségnélküli megkülönböztetésétől, a gyors és világos tájékozó képességtől s más, ehhez hasonló és ezekből következő lelki tulajdonságoktól, melyeknek kifejlesztésére ugyancsak jó hatással lehet a tanulás, a születésénél fogva nagyon tehetséges és nagyon gyengeelméjűre egyaránt.

Hogy az ilyenforma értelmi műveltség rendesen nemesítő hatással van általában az emberi kedélyvilágra és az erkölcsi életre is, az is tagadhatatlan. Nemcsak sokkal megbizhatóbbak, sokkal tartósabbak, végzetes túlzásoktól sokkal védettebbek az érzelmek fegyelmezett értelem mellett, hanem sokkal helyesebb irányba is terelődnek. Hogy csak egy-két példát említsek: ha beleszeret is művelt férfi vagy nő léha választottba, azért ez aránylag mégis ritka eset; ha pazarolja is a legszellemesebb szülő is a leghaszontalanabb gyerekre a szeretetét, azért mégis itt-ott fordul csak elő az a szerencsétlenség, hogy olyan szülőnek általában lehet ilyen gyermeke; ha megesik is, hogy a legképzettebb ember a legüresebb barátot ajándékozza meg bizalmával, azért bármilyen feltünő és gyakran emlegetett is egy-egy ilyen példa, aránylag tényleges számra nézve mégis olyan ritka, mint a fehér holló. Hogy pedig az akaratra milyen nagy hatással van az értelmi műveltség, az lehetőleg még felötlőbb. Már az is nagy előny, hogy elősegíti a jó felismerését. Igaz ugyan, hogy a jó és helyes felismerésétől annak követéséig gyakran nagy a távolság, de azért sokszor már ez a felismerés is sokat segít. Akarhatja pl. az apa gyermekének a legjobbat pályaválasz-

táskor, de ha nem tudja, hogy egyéniségének mi felel meg és nem tud tájékozódni a pályák között, akkor egész életére kihatóan rosszul vezeti gyerekeit épen ebben a nehéz helyzetben. Akarhatja az az édes anya a legjobbat annak a serdülő leánynak, de ha nem ismeri azt a társaságot, melyben forog, akkor nem tudja, hogy nyugodtan ereszthetí-e oda. De még a felismert jó követésében is, a következetesebb ész következetesebben cselekszik, mert a gondolkozás módja ugyancsak befolyásolja az életmódot is.

Nézzük azonban egy-két speciálisabb vonását is a nemes kedélynek, a nemes jellemnek. A szimpatikus érzéseket és az önzetlen jóságot mennyire fokozza az, hogy ha valaki nem elfogult a saját egyoldalú lelkében, hanem beletudja magát élni mások egyéniségébe, helyzetébe, viszonyaiba; ha meg tud érteni, sőt ha becsülni, szeretni tud még olyanokat is, kik nem olyanok, mint ő, sőt tőle lényegesen különböznek. És a tág látókör nem segíti-e ugyancsak nagyon elő ezt a nemes sympathiát? Milyen nemes jellemű az, ki nemcsak a mindennapi megszokott életben teszi meg kötelességét vagy tesz kötelességén túl is jót, hanem egész rendkívüli, ismeretlen helyzetekben is tudja és akarja boldogítani hozzátartozóit! A jóságon kívül mennyi élet- és emberismeret is kell az ilyen élethez s ezt az élet- és emberismeretet nem könnyebben szerzi-e meg az, ki fegyelmezett értelemmel hagyva el iskoláit, az élet iskolájában is evvel a fegyverrel tekint körül!?

Hányszor megtörténik, hogy valakinek nagy lelki szenvedésében vagy testi betegségében egy napi, sőt talán egy órai késés vagy sietés is nemcsak megkönnyebbülést, hanem döntő segítséget nyujt! Hiszen megmondta már régen a latin, hogy kétszer ad, ki gyorsan ad! Ki gyorsabban és biztosabban gondolkozik, az gyorsabban és biztosabban cselekszik is! De meg azután gondoljunk csak arra is, hogy mennyit ártanak magunknak is, másoknak is, a kóros indulatok meg szenvendélyek; hogy az ilyen indulatok meg szenvedélyek sokszor milyen váratlanul lépnek fel egy hirtelenül betolakodó és zavaró képzet hatása

alatt s hogy fegyelmezett gondolkozásban mennyivel nehezebben tud zavaró képzet hirtelen betolakodni! Sok ilyen példát lehetne még felhozni, de végül még csak annyit, hogy vannak, kik a cselekvések szándékában s vannak, kik azok hatásában keresik erkölcsi értéküket. Bizony jól szembenézve a dologgal, akármilyen tiszta és szent legyen a szándék, az mindig nagyon szubjektiv valami s lévén az ember még a legszükebb családi körben is társas lény, bizony vajmi keveset ér. Hiszen még legközelebb állóink is még legnemesebb érzéseinket is csak az azok szellemét visszatükröző tettek, szavak, mozdulatok után érezhetnek velünk és vehetik hasznunkat, nem pedig azok után, melyek megnyilatkozásukban mindenképen ezek ellen vallanak. Az pedig már feleletre sem szorul, hogy világos ésszel vagy anélkül könnyebb-e szándékainknak megfelelően eljárunk!

Ennyit az értelmi műveltség hatásáról általában az emberi kedélyre és erkölcsre, nőre és férfira egyaránt. Tekintsük most már közelebbről a női kedélyt és a női erkölcsöt! Bármilyen nehezen írható is az körül és bármilyen kevéssé közelíti is meg szépségét minden száraz taglalás, azért egyet-mást szem előtt kell róla tartanunk, ha arról akarunk beszélni, hogy mivel és hogyan is lehet ráhatni.

Ha a női hivatásnak felfogását végig gondoljuk, ha eszünkbe jut, hogy a leglényegesebb, azaz, hogy egyedül lényeges különbség férfi és nő között az anyaság természetadta gyönyörű feladata; ha meggondoljuk, hogy ebből származnak mindazok a természetes különbségek férfi és női egyéniség között, mit semmiféle helyes vagy helytelen emberi törekvés, semmiféle civilizáció vagy tanulás el nem törölhet még annál a nőnél sem, aki nem anya. Ha emellett elgondoljuk, hogy ennélfogva valamivel mindig érzékenyebb, fogékonyabb és egyrészt gyengébb, másrészt finomabb a női fizikum és könnyen ilyen a női lélek is, akkor látjuk előttünk a nőiesség igaz lényegét. Még csak elénk kell képzelnünk egy olyan nőt, akit nagyon szeretünk, becsülünk; látnunk kell őt magunk előtt, amint hivatását szívvel-lélekkel teljesíti; lelkesülnünk kell mindazért, aminek öröm

mel él, áldoz s akkor erre a képre minden leirásnál jobban érezzük azt, ami a női hivatásban magasztos, ami a női egyéniségben felemelő s aminek használhat vagy árthat a nőemancipáció egyik erős eszköze: az értelem kimüvelése!

Melyek is azok a sokat emlegetett férfias tulajdonságok? A nagy, egész lelket betöltő szerelem és a gyengéd szeretet mai napság a férfinál is inkább érdem, mint valaha. A férfit emellett igazán férfiassá az teszi, ha bátran meg tud küzdeni a világban az életküzdelmekkel; ha lehetőleg függetlenül és a saját felelősségére intézi a sorsát; ha erélyesen meg tudja védelmezni különösen kifelé magát és családját; ha kitartással tud küzdeni családjáért és azért a közügyért, melyet szolgál. A férfi mindenekelőtt akkor igazán férfias, ha öntudatos, céltudatos, megfontolt, határozott, megbizható, jó emberismerő; ha helyesen tud bánni az emberekkel, ha embertársai tetteit tárgyilagosan birálja; ha emancipálja magát a tömeg véleménye alól; ha a kisszerű érdekeket alárendeli a köznek! Tudjuk nagyon jól, hogy az értelem kimüvelése ezeknek a tulajdonságoknak a kifejlődését nemcsak előkészíti és folyton támogatja, hanem sokszor, többé-kevésbé egyenesen maga után vonja egy bizonyos fokig még a nőnél is.

A nő épen anyai rendeltetésénél és természeténél fogva első sorban arra hivatott, hogy övéinek derült otthona, belső élete, nyugodt szivboldogsága felett őrködjék! De van-e az említett férfias tulajdonságok között csak egy is, mely ebben a hivatásában nem támogatná?! Megértheti és nevelheti-e igazán azt, ki kinn küzd vagy fog küzdeni az életben, ha ő ezektől az életküzdelmektől egészen távoltartja magát?! Támogathat-e igazán olyat, kinek fejlődő vagy kifejlett jelleme egészen elüt az övétől?! Igaz, hogy az említett erényeknek a túlzása neki hamarább megárt, mint a férfinak, sőt néha már ártalmas túlzás az is, ami a férfinál még erény; de hiszen ő úgy is már megszerezni is nehezebben szerzi meg az említett tulajdonságokat s igy túlzásba még nehezebben esik épen, mert érzékenyebb és fogékonyabb a természete, mert kisebb körre szoritja női

rendeltetése. Ő mindig könnyebben enged öntudatlan érzéseinek, mindig könnyebben befolyásolható, mindig könnyebben elfogult közvetlen övéi javára.

(Magától értődik, hogy nem szabad egykét rendellenes, természetellenes esetből itélnünk.)

A túlzás szót használva, már érintettem azt a kérdést is, hogy mivel árthat a nőemancipáció a női kedélynek: *a túlzásokkal,* különösen *a természetellenes túlzásokkal.* A többek között, amelyik nő akkor is vállal hivatalt, mikor családja rászorul az ő munkájára, mikor az egész embert kiván tőle s mikor a hivatalra sem ő, sem övéi nem szorulnak rá; amelyik nő, minden tehetsége és hajlama ellenére tudományos pályán vesződik kevés eredménnyel; amelyik nő csupa hiúságból úgy tanul vagy magol, hogy egész száraz, rideg lesz bele a lelke s rendetlen, elhanyagolt egész lénye és környezete; amelyik nő kevesebb igényével és kisebb munkabirásával annyit akar keresni, mint a legmunkabiróbb férfi; amelyik nő kutatva a tudományok eredményeit és a mindenség nagy titkait megveti vagy elhanyagolja a világ legédesebb miszticizmusát, a családi élet boldogságát és aki előtt nem teszik kedvessé, a családélet nagy céljai a sok szükséges apró-cseprő kicsinyes vesződséget is: az a nő nemcsak nőiessége ellen vét, hanem vét a helyesen felfogott nőemancipáció ellen is, mely nem azonitása a nőnek és a férfinak, hanem csak biztosítása a női egyéniség kifejlesztésének a női szabadságnak és szükség esetén, kellő rátermettség mellett és az önálló női megélhetésnek.

Az igazi tudás és az igazi szabadság nem távolithatja el a nőt a boldog családi élettől, hanem csak még öntudatosabban vezetheti vissza ahhoz, ami nemcsak minden érzés, hanem minden filozofálás után sem tekinthető és érezhető másnak, mint a legnagyobb kincsnek és a legboldogitóbb köteléknek. A tudás és az emancipáció elterelheti könnyen a nő figyelmét attól az igyekezettől, hogy a férfiaknak mindenképpen tessék akár csak apró külső fogásokkal éri is ezt el, de nem öli meg, hanem sokszor még inkább szítja benne azt a forró vágyat, hogy meg-

nyerje és boldoggá tegye annak a szivét, a kit a saját akaratából, a saját szive sugalatára élettársul választ.

Valószinű, hogy később jut a boldogságához, de ha hozzájut, akkor jobban megbecsüli azt! S ha egy-egy tanult, dolgozó nő elveszti is a boldogságát, még kérdés, hogy tanulatlanul elnyerte volna-e azt? S ha a tanulatlan nő nem jut családi révbe, az azután igazán egészen szerencsétlen és elhagyott! A tanult, dolgozó nő nehezebben vállalja a szerelem és a családi élet kötelékeit, de ha vállalja azokat, akkor öntudatosabban végzi kötelességeit és ritkábban csalódik. Igaz, hogy az elfoglalt nőnek nincs sok ideje, hogy veleszületett fogékonyabb női ösztöne bizonytalan találgatásaival vesződjék, de ezért kárpótolja világosabb belátása és övéinek jól megérdemelt nagyobb bizalma!

Megesik időnként, hogy a komolyabb, nehezebb küzdelmek merevvé teszik a dolgozó nő modorát és arcvonásait, de őt legalább nem sértik vérig haszontalan hiúságok és ő legalább célhoz érve, annál jobban tudja élvezni és őrizni a kiküzdött sikert!

De hiszen mindebben mindenki hivatkozhatik saját maga előtt is példákra! Nálunk mindig voltak még a női középiskola és női egyetemi képzés nélkül is tanult, dolgozó asszonyok s ezek a nők mindig nagyon kedves feleségek és nagyon jó anyák voltak, bármilyen nehezen szerezték is meg az emancipációt! Az újabb nemzedék könnyebb és több alkalma a tanulásra csak értelmesebbé fogja a nőt tenni, de nem rosszabbá.

Az iskolaév elején az iskolák udvarán mindenütt száz meg száz jókedvű, fogékonylelkű serdülő fiatal leány verődik össze pihenten, friss erővel lesve-várva, hogy mi is történik majd az új esztendőben! Bár mentül többet, mentül jobban tanulnának ezek a fiatal lányok s ez még nem elég, hanem bár mentül jobban lelkesülnének is a tanulásukért! S bár minél tanultabb és értelmesebb nőkké fejlődnének, hogy a nőemancipációról elhangzott sok szóbeszédnek meg lenne végre az az eredménye, hogy a női lelkekben is teljesen kikristályosodnának

és megszilárdulnának a nemes, igaz és jó eszmék s belopózva, kipusztíthatatlanul meggyökerezve a lelkekben, azokat mindjobban vezetnék az iskolában és az életben egyaránt előre a családi és nemzeti élet javára végzett céltudatos és értelmes munkájukban.

Bár mozdítanák elő ezt a kikristályosodást még az idősebb nemzedék tévedései és keserves tanuságai is!

Budapest. *Dr. Schmidt Mariska.*

PEDAGOGIAI ÚTMUTATÁSOK.

(Felsőbb leányiskolák számára.)

Ezen értekezés dr. I. Wychgramnak «Einige Bemerkungen zur praktischen Pädagogik» című cikkén alapszik. Az illető mint a berlini Viktória-Schule igazgatója a felsőbb leányiskolai oktatás, tanítás, vezetés terén Németországban elsőrangú szaktekintély, észrevételei tehát nem érdektelenek és értéktelenek. Felsőbb leányiskolai gyakorlati pedagogiai kézikönyv még nincs, noha az intézmény fejlettsége miatt már meg is lehetne írni, de egyes gyakorlati kérdéseket nemcsak lehet, de meg is kell vitatni, különösen a kezdőkre való tekintetből.

I. Egészen bizonyos, hogy módszer dolgában nagy a különbség a fiú és leányiskolák között. Óriási hiba volna leányokat is úgy tanítani, mint fiúkat. Habár ezen különbség nem is onnan ered, hogy a férfi agyveleje súlyosabb a nőénél, habár sok tapasztalat mutatja, hogy az egyetemi vizsgálatok eredménye egyezik a férfi és női nemnél: vannak a két nem szellemi structurájában bizonyos lényeges különbségek, melyekkel a pædagogusnak föltétlenül számolni kell. Hogy a képzelő tehetségnek nagyobb a szerepe a nőnél, hogy gazdagabb, gyorsabb a nő associativ-játéka, nem tagadható. Az erős és sokféle associatio ellenben azzal jár, hogy az elvont szellemi munkásság nem kitartó, hogy a figyelem könnyen lankad, tova siklik, de azzal is jár, hogy a képzelet a maga csillogó játékával a lelki gyönyörök egész légióját teremti; innen a művész, a költő nőies természete is. A testi ellenálló- és munkaképesség, sajnos, kisebb a lányoknál, mint a fiúknál, aminek természetes következménye a követelmények alacsonyabb mértéke. Ezen azonban idővel javítani lehetne a testnek helyes nevelésével, a testi erő fejlesz-

tésével. A leányok általában — különösen városban — keveset mozognak a szabad levegőn, a hetenkinti két tornaóra alig valami, a játékdélutánok még nem minden s eredményük különben is problematikus. A tennisz még nem részesül a kellő figyelemben, úszás, kerékpár alig kerül szóba, általában a családban nem ügyelnek s gondoskodnak eléggé a leányok testi fejlődéséről. A test ellenálló erejével növekszik a munkaképesség s így remélhető, hogy idővel e különbség megszűnik. Egy harmadik különbség, mely azonban előnye a felsőbb leányiskolának, ennek s a fiú középiskolának célja között van. A magoltatás így teljesen kiküszöbölhető a leányiskolákból, mivel az évvégei vizsgálatok sem oly természetüek, sőt teljesen beszüntethetők.

A három említett közül a lélektani különbség a legfontosabb a tanításban. A tanárnak a leányok képzelet-gazdagságával számolni kell s a módszer kétféle lehet: vagy elnyomja a szines képzeleti játékot, vagy vezeti, nyesegeti, s helyes mederbe tereli: mindkét módszer kitartóan, szigorúan halad a logika fonalán s minden ugrásszerű szellemi munkát kerül, de a természet erejét elnyomni, kiirtani nem lehet, nem is tanácsos, a másik módszer pedig nagyon nehéz kivitelű a gyakorlatban. De e két felfogás, módszer között a tanárnak már pályája elején választani kell, hogy aztán mindvégig aszerint járjon el. A gazdag associatioból folyik az az előnye is a fels. leányiskolának, hogy föltétlenül képezze, fejlessze a növendékek egyéniségét. A férfi nemnél az egyéniség eltünő félben van, mert a tömeg és tömeges uralma mindig nagyobbodik, annál szebb, becsesebb a feladat, mely a leányiskolák előtt van: az egyén, az egyéni gondozása. Ezért ajánlatos a kis iskola, mely e félig-meddig családi természetű követelménynek családias jellegénél fogva leginkább megfelelhet, bár az 500 növendékes nagyobb iskola is megközelítheti a kis iskola eredményét. Az is óriási előnye a leányiskoláknak, hogy benne *férfi és nő-tanerők* nevelik, tanítják, vezetik növendékeiket a *család képére*. Franciaországban a felsőbb leányoktatás ugyan majdnem teljesen a

nők kezében van, de tisztán azért, mert a tanárhiány miatt ezen iskolákba nem kapnak tanárokat. Marion (Education des jeunes filles) ezt nem is helyesli, hanem a német állapotokat veszi mintaképül.

Kivánatos azonban, hogy a férfi tanerő egész ember, egyéniség és egyetemi képesítésű legyen. Beszéde, fellépése, magatartása nélkülözzön minden különcködést, mert a leány esztétikai szemmel vizsgál. Ne legyen pedáns, munkáját ne tekintse mesterségnek, de művészetnek, foglalkoztassa az egész osztályt, ne járkáljon a teremben, de válasszon magának egy tiszteletet parancsoló távolabbi helyet; ne ismételje a növendékek feleleteit, legyen pontos minden dolgában, különösen a füzetek javításában; reggelenkint, vasárnaponkint ismételgesse a kellemetlen igazságot: «a növendék hibái — a tanító hibái». Legyen gentleman, ruházata egyszerű, de kifogástalan, feltünést nem keltő; ne játsszék óraközben szemüvegével avagy ceruzájával, ne tegye nadrágzsebeibe kezeit; vegye le kalapját, mihelyt a folyosót eléri: lássa a növendék, hogy ily módon is tiszteli munkásságának helyét. Az állatkertnek feminizált kifejezéseit kerülje, ne dohányozzék az iskola-épületben. Önuralomra pedig a legnagyobb mértékben van szüksége, hisz arra tanítja növendékeit is, mutasson hát példát. Nem minden férfitanár illik a leányiskolába. Jól kell őket megválasztani, legyenek igazi férfiak a szó nemes értelmében: legyen jellemvonásuk a tisztánlátás, higgadtság, nyugalom, határozottság, biztonság. Leginkább megfelelnek természetesen a családapák — legényemberek ritkán fognak beválni — akiket több kapocs fűz az élethez s akik több élettapasztalatot visznek az iskolába.

Amint a leánynevelés szempontjából minden leányiskolánál szükséges a férfi-tanár, el sem képzelhető ily iskola tanítónő nélkül. Sok esetben csak a nőnek lehet vagy szabad sikeresen közbelépni; közelebb is áll természeténél fogva a leányhoz, ugyanazon fejlődésen ment keresztül s azért tanácsos a felsőbb osztályokban nőket osztályfőnököknek tenni. Tanítsanak is ott, ha egyetemi képesítésüek. Esetleg iskolák vezetését is rá lehet

bízni a megfelelő képzettségüekre, de tekintettel kell lenni részint arra a körülményre, hogy a nő zsarnokibb természetű a férfinél és kicsinyesebb is (Marion), részint arra, hogy magában állva, a nő idővel sokszor elkeseredik s fanyar, keserű lelkiállapotából kifolyólag félő, hogy azt növendékeivel is érezteti. Ajánlatos azért, hogy ily magában álló tanítónők derék családokban keressenek lehetőleg állandó lakást, ellátást, ami lelki világuk derűjét a legtöbbször megőrzi.

II. *A fegyelmezés és tanítás* elválaszthatatlan: aki jól tanít, jól fegyelmez és megfordítva. Jó tanítás pedig az értelemnek rugékonyságot s sokoldalú erőt, az itéletnek nyugodt biztosságot ad, mely mindenkor, bármely feladatnál, beválik. A tanítás céljának elérése fontos, de fontosabb az irány és út, mely a cél felé halad. Legszükségesebb a jó disciplina, melynek következménye a tisztelet érzelme a növendékek lelki világában tanitóik iránt. Ezen érzelemből fakad minden magot termő virág. A jó disciplina egyes egyedül a tanerőktől függ. Nem szabad túlságos sok tilalmat elrendelni, mert könnyen megbontói lehetnek a disciplinának. Az ifjúságot meg kell nyerni; akinek az nincs természetében, megtanulhatja, miként járjon el. Gondosan kell elkészülni az órákra nemcsak tárgyilag, de methodikailag is. Hospitáljon szorgalmasan azoknál, kikről hallja, hogy óráikon nem unatkoznak a növendékek. Szeresse tárgyát s igyekezzék igazgatóját arra birni, hogy azt a tárgyat, amelyet szeret, minél több órában tanitsa. Érdeklődjék növendékei iránt a haladást illetőleg. Egyszerűen, világosan beszéljen, mert — mint Gœthe mondá:

Es trägt Verstand und rechter Sinn
Mit wenig Kunst sich selber vor.

Tanító és tanulók közös munkát végezzenek az indukció alapján. Ezen eljárásokkal a tanulók unalmát biztosan el lehet űzni. Megfélemlíteni a növendékeket nemcsak könnyű, de rendkívül káros; a tanító (tanítónő) és növendéke között a tiszteletből fakadó bizalom és szeretet legyen az uralkodó érzelem, mely nem ismer félelmet, sem gúnyt. Azért óvakodni kell a tárgy-

hoz nem tartozó és nem illő fecsegéstől. Legyen a tanító (tanítónő, a legtöbb észrevétel természetesen reá is vonatkozik) növendékei előtt példa a pontosságban. Csengetés után szűnjön meg a folyosói társalgás a kollegákkal, hogy rögtön csengetéskor kezdődhessenek a tanítási órák; ez által megszűnnének az osztályok nyugtalankodásai, lármája. A jó disciplina akadálya még egyik különös sajátsága a leányiskolának: *a rajongás.* Ez pathologiai tünet, melynek mibenlétét föltétlenül ki kell kutatni akár a szülők segítségével és így orvosolni. Ha azonban semmi más, mint ostobaság, nyugodt és hideg felvilágosítással, ha nem használna, gúnnyal — ez egyetlen egy esetben megengedhető a gúny is — megsemmisítendő. A tanárok tartsák be a társadalmi illemszabályokat, ne dohányozzanak, nehogy a dohányfüst érezzék rajtuk, a folyosókon hajadonfővel járkáljanak, a tanítónők pedig legyenek valóságos úri nők, ha még oly fiatalok is. Megemlítendő methodikai szempontból, hogy u. n. általános ismétléseket ne tartsunk, mert azok képezik a túlterhelésnek egyik súlyos esetét, szükséges volna továbbá e három porosz törvénycikk általános behozatala: 1. Szüneti leckék, dolgozatok tilosak, még ha önkéntesek is. 2. Büntetési feladatok hasonlóképp tilosak. 3. A nyilvános vizsgálatokat, mint feleslegeseket be kell szüntetni.

Az első két tilalomra azt hiszem nem igen van szükség a mi iskolánkban, de ami az évzáró vizsgálatokat illeti, valóságos jótétemény volna az eltörlésük. Ettől a nyomorgatástól, kíntól megszabadíthatnánk mi is serdülő leányainkat.

A sok üdvös tanács természetesen csak úgy ér valamit, ha van, aki megfogadja. Nagy örömemre szolgálna, ha e sorok némi figyelemben részesülnének a mi világunkban s ez által ügyünk lendülne.

Mezőtúr. *Otrok Mihály.*

FOGLALKOZÁS VOLT NÖVENDÉKEINKKEL.

A «Nemzeti Nőnevelés» igen tisztelt Szerkesztősége a folyó tanév elején felszólított, hogy számoljak be arról, milyen módon és minő eredménnyel foglalkozom polgári iskolánk volt növendékeivel. Mivel azonban az iskolaév ideje alatt nem igen értem rá arra, hogy a megbizásnak megfeleljek és azért is, mert még az idei évet is tapasztalatok szerzésére akartam felhasználni, csak most állok elő a beszámolóval. Teszem ezt pedig annál szivesebben, mert magam is sokszor vettem már hasznát a mások tapasztalatának és láttam, mily jó az, hogy ha ott építhetünk tovább, ahol már más lerakta az alapot, vagy legalább is segítségünkre volt e munkában. Tudom, hogy többen vagyunk, kik a polgári iskolát végzett növendékekkel foglalkozunk, — habár nem egyforma módon, — ami a helyi viszonyok különféleségéből eredve, egészen természetes is, de ép azért merek e szerény kisérletezés beszámolójával előállani, hogy a kölcsönös megértéshez, — ezen eléggé figyelemre méltó nevelési tényező kifejtéséhez — a magam részéről is hozzájáruljak.

Hogy miért foglalkozom iskolánk volt növendékeivel? Talán legjobban megérti mindenki, ha elmondom, hogy kezdtem meg e munkálkodásomat.

Azokat a növendékeket, kiket először vezettem fel az első osztálytól a negyedikig, különösen a szivembe zártam. Hiszen akkor láttam először, milyen csodálatos a kis lányok lelki fejlődése e rövidnek látszó idő alatt. Akkor lett eleven tudássá bennem a képezdében tanult lélektan. Azokból a kis lányokból, akiknek figyelmét meseszerűen előadott dolgokkal is alig lehetett lekötni, akik észre sem vettek olyan dolgokat, melyekről szinte

lehetetlennek tartja az ember, hogy érdeklődésüket fel ne költsék, — gondolkozó, minden szépért, jóért lelkesülő nagy lányok lettek és sokszor elcsudálkoztam, hogy milyen sokoldalu az ismeretük, milyen élénk a gondolkozásuk, milyen nagy a lelkesülésük és érdeklődésük.

Fájt, hogy el kellett válnom azon növendékeimtől, kiket így napról-napra megfigyelve és közelebbről megismerve, annyira megszerettem, s akiket most egyszerre, minden átmenet nélkül elszakítottak tőlem. És sajnáltam azt is, hogy ép abban a korban távoznak körünkből, amikor legfogékonyabb volt szivük és értelmük, amikor legkönnyebben irányíthattuk volna jellemük fejlődését. Nem láttam sehogysem biztosítékát annak, hogy az elvetett és kicsirázott palánta fejlődni fog. Gondos ápolásra lett volna még annak szüksége! S ha azok a kis lányok visszatérnek a család körébe, — mert hiszen a legtöbben oda térnek vissza, — tovább ápolják-e ott, amit mi létesítettünk? Mert igaz, hogy a szülők munkája bizonyára mindig a legönzetlenebb, mely a legjobbat célozza, de mert a legtöbbször nem öntudatos és nem is mindig következetesen megvalósított eljárás nem is lehet mindig olyan sikerű, a milyen szándékú volt. A társadalomban pedig mennyi olyan tényező van, mely az ilyen fiatal lány gondolkozását megingatja, megváltoztatja, sőt egészen átalakítja.

Nem voltam tehát sehogysem kibékülve avval, hogy nem maradnak továbbra is hatásunk alatt s epedve vártam azt a kort, amikor régi tervet megvalósítva, iskolánkat felsőbb leányiskolává alakitják át. De ez az átalakítás késett, — késik még ma is és tudja Isten, meglesz-e valaha. És mikor erre alapított reményeimet elvesztettem, de érzésem nem változott a következő években a megszokás hatalma alatt sem, kezdtem azon gondolkozni, nem lehetne-e e dolgon változtatni?

Az akkori negyedik osztálynak én voltam osztályfőnöke s búcsúzáskor megigértem növendékeinknek, hogy ha szombatonkint felkeresnek, kapnak ezentul is olvasni valót, hisz ifjusági könyvtárunk oly gazdagon felszerelt, hogy még sokáig el tudjuk

látni őket olvasmánnyal. Azt gondoltam, ez is egy módja lesz annak, hogy legalább némi módon fentartsuk az összeköttetést, és ha már nem áll módomba az, hogy hathatósabban irányítsam őket, legalább az olvasmányukat fogom úgy megválogatni, hogy nekik való legyen. A semminél ez is jobb. De szinte mosolyogtam sokszor, milyen lehetetlen könyveket kértek! Irodalmi ismereteiket a feledés fátyolával borítva, olyan ajánlatok után indultak el, amelyeken meglátszott, hogy az sem volt szakértő, aki a tanácsot adta, ők maguk meg sok iróról nem is tudtak, mert hiszen az irodalom-tanítás oly szűk keretek között mozog a polgári iskolában, hogy a legszükségesebbre is alig jut idő.

Elhatároztam tehát, hogy izlésük irányítása és irodalmi ismereteik bővítése céljából felolvasásokat fogok nekik tartani. Elővettem egy-egy elbeszélést, verset vagy más munkát és evvel kapcsolatban beszéltem az irójáról, munkája szépségéről, de mindig úgy, hogy ezt a felolvasást megelőzőleg tettem és aztán az iróra és munkája szépségére biztam, hogy azt az etikai célt elérje, melyet felolvasásommal elérni szándékoztam. Azt mindjárt az első összejövetelen kifejtettem, hogy nem akarom őket iskolai módon rendszeres oktatásban részesíteni, hanem csak izlésüket szeretném helyes irányban fejleszteni. Azt azonban csak az év végén vallottam be nekik, hogy nem ez volt egyedüli célom. Én ugyanis a felolvasások anyagát úgy választottam össze, hogy mindig alkalmat találjak olyan kitérésekre, amelyeknek megbeszélését szükségesnek tartottam erkölcsi fejlesztésük szempontjából, életfelfogásuk, egész gondolkozásuk helyes irányítására. Bevallottam azt is, hogy ezt azért nem közöltem velük, mert attól tartottam, ha erkölcsi prédikációkkal fenyegetem őket, mind ott hagynak, pedig így számuk hétről-hétre növekedett és — amint ők is elismerték — szivesen hallgatták előadásaimat.

Őszintén szólva, eleinte magam sem igen biztam abban, hogy kisérletezésem sikerül. De mikor aztán láttam, hogy kellemesen csalódtam, a következő évre programmot csináltam felolvasásaimnak. Az összejöveteleket ugyan csak kéthetenként tartottam, de egyrészt a mamáknak nem akartam okot adni arra,

hogy leányaik túlságos sokat bújják a kivitt könyvet a háztartási munka rovására, másrészt a magam elfoglaltsága sem engedte meg, hogy erre több időt szenteljek.

A felolvasás anyagát legnagyobb részben magyar irók munkáiból merítettem, de volt közöttük jelesebb idegen iró műve is. És nemcsak irodalmi értékük döntött a választásnál, hanem mindig az is, alkalmas lesz-e a mű arra, hogy kiindulási pontul felhasználhassam életfelfogásuk irányítására. Persze nem mulasztottam el azt sem, hogy a tanult dolgokra visszatérjek vagy olyasmit megmagyarázzak, amit a polgári iskolában nem hallottak. Erre majd mindig kínálkozott alkalom. Ha a történet Mária Terézia korában, a reformkorszak kezdetén, XIV. Lajos idején, a francia forradalom alatt játszódott le, persze, hogy úgy vezettem be: «Úgy-e bár emlékeznek, így s úgy tanultuk», s aki nem emlékezett vagy csak hézagos volt az emlékezete, most újra hallhatta, amit elfelejtett.

És nemcsak a történetre lehetett így kitérni, hanem nagyon sokfelé. Mikor Berczik Árpád «Himfy dalai»-t olvastam fel, akkor Kisfaludy Sándorról és Károlyról is kellett beszélnem, s s hogy Himfy hatását megértsék, az egész kor irodalmi állapotát kellett ismertetnem. Hogy továbbá Berczik művének szépségét és kedvességét annál jobban méltányolják, összehasonlítottuk más vígjátékokkal, melyeknek ép a felolvasás idején nagy keletjük volt és igen tetszettek. Felhasználtam az alkalmat, hogy megértessem azt is, mily káros hatású az a kisvárosi szokás, hogy fiatal lányok végignézik a színiévad összes darabjait, amint azokat a «bérlet» egymásután nyujtja. Mennyi himporát veszti el a fiatal lány lelke ott! — Mennyi mondanivalóm akadt még ilyenkor!

Beöthy Zsolt «Ráskay Leájának» a megértéséhez fel kellett elevenítenem a középkor világnézetéről ismereteiket, — erről tanultak a történelemben — és egyúttal a mai kor életnézetéről is beszéltünk. — Mennyi megtárgyalni való ismét!

Dickens regényeiből részletek alapján egyes alakokat ismertettem meg velük és nemcsak az egész munkáról, hanem Dickens

humoráról, emberszeretetéről is beszéltem, meg arról, hogy nekünk is mindenkiben a jót, a szépet kell keresnünk és mások hibáival szemben oly elnézőknek kell lennünk, mint ahogy azt a nagy regényiró teszi.

Tolstoj elbeszélései között is hány akad, amely aztán nem is szorul sok magyarázatra, hiszen mindegyik maga egy-egy szemléltető képe annak, hogy Krisztus tanítását hogyan valósíthatjuk meg az életben. Nem akarok másra hivatkozni, csak arra az egyre: «Ahol az Isten, ott a szeretet.»

Amint mondtam, nem is az volt a főcélom, hogy a leánykákat iskolai módon tanítsam, hanem elsősorban az, hogy lelkükre legyek hatással. Ezt pedig csak akarni kell. Ilyen korban olyan hajlítható minden lány, — talán nagyon is hajlítható, — olyan könnyen reagál minden benyomásra, olyan élénk a felfogása, nagy a fantáziája, a valódi életismerete meg olyan hiányos és egyoldalú, hogy roppant könnyen lehet nézeteit befolyásolni. Korunk helyes irányaira rámutatni, azokat észrevétetni velük talán nem is oly nehéz, ők is mindig csak jóleső érzéssel fogadják az ilyen általánosításokat, melyeknek igazságát maguk is érezték és tapasztalták; de társadalmunk ferdeségeit már kevesebb sikerrel ostromolthatjuk.

Nem képzelem egy percig se, hogy egy-egy ilyen összejövetel eléggé megedzi őket arra, hogy az ár ellen küzdjenek, de minden esetre mégis csak jobb, ha hallják valakitől, akit tekintélynek tartanak, hogy mi a helyes és mi a helytelen. És ezért, ha nem is hiszem, hogy teljesen átalakítólag tudok kis seregemre hatni, úgy vélem, hogy kötelességet teljesítek akkor mikor tehetségemhez képest segítem őket útbaigazítani oda, arra az útra, mely felé mindannyian törekszünk, s melyet boldogságnak neveznek. Azért, mert tudom, hogy külső, tőlünk független tényezők utunkat állják, hogy száz és száz körülmény letérít erről a keskeny ösvényről, — visszariadjak s hiábavalónak tartsam munkámat? Dehogy; már aránylag rövid nyilvános szereplésem alatt meggyőződtem arról, hogy nem szabad befolyásunkat kevésre becsülnünk, sok kicsiből lesz az egész — és nem szabad vissza-

riadnunk a hálátlanságtól sem, mellyel bizony nem egyszer találkozunk.

Én tehát bizva abban, hogy teljesen meddő mégsem lesz a munkám, nem fáradtam bele abba, hogy megértessem velük célomat. Azt gondoltam, az a hatás, melyet egy-egy felolvasással elérek, nem is lehet mindenkinek a lelkében egyforma intenziv és senkiében sem lehet állandó, hisz annyi dolog kitörli annak emlékét; de az a meghatottság, mely ragyogó szemükön, kipirult arcukon kifejeződött, mégis csak kiemeli lelküket rövid időre az élet szürke hétköznapi prózájából egy tisztább légkörbe, ideálisabb világba. Már csak ezért is érdemes e munkára időt fordítani, valami csekély visszhangja mégis csak ott rezg majd a lelkükben később is.

Egyet azonban nem tudok elérni, azt, hogy aktiv vegyenek részt ezeken az összejöveteleken. Mikor könyvosztás után, — mert a felolvasás előtt mindig ezt végzem, — a teremben összegyülekezve várnak rám, oly csendben fogadnak s az egész idő alatt oly feszülten figyelnek, hogy boldog lehetne minden tanítónő, akinek az órája hasonlóképen folyna le. De arra nem tudom rávenni őket, hogy ők is megszólaljanak. Mondtam már, hogy szóljanak hozzá a témához, szivesen bocsátkozom velük eszmecserébe, vagy kérdezzenek meg valamely közérdekű témát illetőleg. Nincs-e mondanivalójuk, vagy restelnek előállani avval, ami őket érdekli, — de tény, hogy erre nem tudom rávenni őket, habár különben elég bizalmas viszonyban vannak velem.

Azt megteszik, hogy majdnem minden alkalommal egynehányan szavalnak. Ilyenkor persze a tárgyválasztásnál segítek nekik, felolvasom, elmagyarázom a költeményt, később, ha aztán a verset megtanulták már, csiszolok előadásukon, úgy mint azt az iskolai «Önképzőkör»-ben is szoktam. Sok ügyes van köztük, élvezzük is nagyon a sok jó szavalatot.

A jövő évben még egy dologgal akarok kisérletezni. Előadásokat akarok tartani a lélektan és nevelés köréből. Nem gondolok rendszeres tanfolyamra, hanem csak arra, hogy az egyes összejövetelekre bizonyos témát tűznék ki, mint pl. a büntetés

paedagogia célja; a következetesség a nevelő eljárásában; a példaadás, a szoktatás fontossága stb. Hogy ennek a hasznos és szükséges voltát nemcsak én érzem, hanem velem együtt még nagyon sokan, mutatja az is, hogy a polgári iskola új tantervébe szintén felvették a negyedik osztály anyaga közé és a felsőbb leányiskola hatodik osztályában szintén szerepel. Persze megint nem gondolom, hogy evvel a világot reformálom, de ha csak néhány kis lány fog gondolkodni azon, amit hallott, már az is jutalma lesz azon csekély fáradságnak, amely a mi ismereteink és tapasztalataink összefoglalásával és elmondásával jár.

Ezt a dolgot már régebben tervezgettem, de eddig nem mertem megvalósítani, mert attól tartottam, hogy szépirodalmi felolvasásaimhoz szoktatott hallgatóim száraznak fogják tartani az ilyen komolyabb természetű előadást. De aztán az idén Pásthy Károly igazgató «Mi az élet (természettudományi szempontból), mik a feltételei?» cimen írt és tartott felolvasását, meg Pócsy Györgyné «A lélek tisztaságáról» írt elmélkedését oly szivesen hallgatták meg, hogy talán most már az ilyen természetű előadásokkal is kisérletezhetünk. Hiszen az eleinte alig tiz-tizenkét tagú gyülekezet most már három év alatt viszonyainkhoz képest elég tekintélyes számra növekedett, s akárhányszor negyvenen, sőt ötvenen is vannak együtt kis- és nagy lányok, mert nemcsak az előző évben kimaradottak keresnek fel, hanem régebbi növendékek is (van köztük hosszúszoknyás, nagy lány is).

Hallottam, hogy más városokban a polgári iskolát végzett növendékek kézimunka- és rajztanfolyamokra járnak be az iskolába, melyeket a tanári testület tart, máshol nyilvános hangversenyeket, előadásokat rendeznek tanitónőik vezetésével. Néhol csak az irodalom és a zene ápolása a céljuk, máshol az ily összejöveteleket belépti dijakkal kötik össze és a begyült összeget a helyi viszonyoknak megfelelően jótékony célra fordítják vagy nemzetiségi vidéken a magyarság érdekeit szolgáló ügyet segítenek vele. Úgy gondolom, mindenhol a körülmények határozzák meg, mit lehet és kell e téren tenni. Minálunk van női ipar-

iskola, amely a kézimunkát és festést kiváló sikerrel tanítja, s van annyi jótékony egyesületünk, meg irodalmi körünk, hogy a társadalom szinte túlságosan is igénybe van véve nemcsak anyagilag, hanem a sok felolvasás, előadás és hangverseny meghallgatásával is, nemzetiségekkel való küzdelemről pedig a mi szinmagyar városunk, hála Istennek, nem tud.

Így a mi négy polgárit végzett növendékeinkkel hasonló tanfolyamokat nem szükséges tartanunk ; úgy gondoltam azonban, hogy egy-két évi irányítás és irodalomi továbbképzés még nagyon rájuk fér. Hogy öntudatlanul ők is érzik ennek a szükségét, azt abból is látom, hogy mily szép számmal látogatják előadásaimat.

Szeretnék a munkám eredményéről is beszámolni, de ezt persze nem tehetem. Ez az eredmény nem kézzel fogható, nem is osztályozható. Hogy akkor, a pillanat hatása alatt lelkesednek, ragyog a szemük, hogy sokszor könnyekig meg vannak hatva, azt látom, de hogy mennyit rögzít meg e hatásból a lelkük, azt persze nem itélhetem meg. Az a tény, hogy szivesen, minden kényszerítő körülmény nélkül jönnek — és pedig éveken át, — mindenesetre bizonyítja, hogy szeretik az összejöveteleket és ez a tény meg remélni engedi, hogy talán még se mossa el, egészen a hatást az a sok körülmény, melyet a társadalom ferdesége zúdít rájuk.

Bár egyet tudnék elérni ! Azt, hogy minél érettebb ésszel lássák és közvetlenül érezzék, hogy az iskolai szigorúság csak a legjobb akaratból eredő és javukat célzó következetesség, — hogy tanitóik szeretik őket igaz szívből és tiszta önzetlenséggel. Akkor talán, ha majd az ő gyermekeik fognak ugyanezen intézet falai közé kerülni, inkább eszükbe fog jutni az a benső és meleg szeretet, ez a jóindulat, melyet az iskola részéről tapasztaltak és talán inkább gyermekeik lelkébe oltják azt az érzést, hogy az iskola és család egy célt szolgál, az ő javukat, — ha talán nem is mindig egyforma módon, — és hogy ép ezért a tanítójuk hálát és szeretetet érdemel fáradozásáért, melyet pénzzel persze nem lehet értékelni.

Akkor talán eljövend az a boldog kor, amelyben a család

és az iskola között jobb egyetértés fog uralkodni, több lesz az együttérzés, mint most. És ha ehhez az ideális, de a siker érdekében oly szükséges állapothoz csak egy kis lépéssel közelebb segítem az egymástól most még távol álló két felt; ha csak olykor-olykor fogom látni, hogy némi hatással voltam növendékeimre; ha csak néhánynak a lelkében él tovább az, ami bennem él: gazdagon meg leszek jutalmazva fáradságomért. És úgy fogom érezni, hogy eleget tettem Krisztus parancsának: jól sáfárkodtam avval, ami rám bizatott.

Kecskemét. *Schmidt Jenny.*

A FELSŐBB LEÁNYISKOLAI MAGYAR NYELVI OKTATÁS KÉRDÉSÉHEZ.

A Nemzeti Nőnevelés legutóbbi számában Mártonffy Józsefné úrnő a felsőbb leányiskolai magyar nyelvi oktatásról illetőleg a magyar nyelvtan tanításáról értekezik: megállapítja az I. és II. osztály tantervkövetelte nyelvtani anyagának a keretét, a tanításban követendő eljárást, majd a III. osztály magyar nyelvi anyagának tárgyalásánál fejtegetése odakonkludál, hogy a III. osztályban elháríthatatlan nehézségekkel kell a tanárnak megküzdenie, mert a magyar nyelvből megkivánt anyagot minden osztályban jól el lehet végezni, a III-at kivéve.

Ez utóbbi ponthoz kivánok hozzászólni. Talán a kérdés tisztázásához vezet.

Mindenekelőtt felállítom azt az általános tételt, mely — azt hiszem — bizonyításra nem szorul, hogy a magyar nyelvi oktatás súlya a III. osztályban a nyelvtani összefoglalásra essék. (Az új tanterv ezen változtatását tehát nagyon is helyesnek, nagyon is szükségesnek tartom.) Ebből a szempontból kell a tanításra szánt időt is beosztani: a nyelvtani összefoglalásra a legtöbb, mondjuk minél több időt fordítani. És ezt annál könnyebben tehetjük, mivel meggyőződésem szerint az anyag többi részének, az irálytannak, verstannak és közéleti fogalmazványoknak a tárgyalására kevés idő kell.

Mert, ami *az irálytan* tanítását illeti, az nem csupán a III. osztály feladata, hanem mindegyiké. Már az I. osztálytól kezdve kell a gyermek figyelmét az irály szépségeire felhívni, nevezetesen az olvasmányokban előforduló egyszerűbb képekre és alakzatokra, majd az olvasmányok világos és szabatos elmondatásával rá kell mutatni az irály világosságára és szabatos-

ságára, a tartalomnak főbb pontokban való összefoglalását pedig sohasem szabad elmulasztani, miből az írásművek szerkesztéséről nyer a gyermek némi képet. Úgy, hogy mire a növendék a III. osztályba jő, az irálytan tanítása másból ne álljon, mint az *egyszerűbb* képeknek és alakzatoknak most már rendszeres felsorolásából, a jó irály tulajdonságainak összefoglalásából és a vázlat lényegének, valamint készítésének rövid ismertetéséből. Ezt is csak mondhatnám nevelési szempontból tartom szükségesnek, amennyiben ezen összefoglalás csak arra való, hogy a növendék az eddig hallott stilisztikai szabályokat kerek egészben kapván, ezeknek világos tudatában a jó irály elsajátítására későbbi tanulmányaiban is annál nagyobb súlyt fog helyezni. Egyébként e stilisztikai szabályoknak értékük nincsen; hiszen a jó irályt nem lehet könyvből *megtanulni*, hanem elvonás útján *elsajátítani*. Nem tudatos működése ez a léleknek, hanem öntudatlan tevékenysége és tehetsége, mely már ab ovo egyiknél jobban, másiknál kevésbé van meg, de amely tehetség kiváló művek olvasása által fejleszthető és fejlesztendő. Épen azért a stilisztikai oktatás a III. osztállyal be nem fejeződik, hanem tovább tart a felsőbb leányiskolai tanulmányi ciklus teljes befejeztéig, sőt még azon is túl.

A fentebbiek szerint tehát említettem összefoglalásra és az ezen időre eső olvasmányok tárgyalására elegendő négy heti óraszám, úgy azonban, hogy közben néha a nyelvtannak is szenteljünk egy kis időt.

A verstani anyag is a minimumra szorítandó. Ez is olyan ága a magyar nyelvi studiumnak, mely nem nyer a III. osztályban befejezést, hanem kiterjeszkedik a IV. és V. osztály poëtikai oktatására is. Épen azért ne tanítsunk e fokon a verstanból többet, mint amennyi a ritmus és rim lényegének, fajainak és a kétféle verselés közti különbségnek a megértésére szükséges. Az egyes sajátságos sorokat és versszakokat esetről-esetre kell megismertetni. Pl. az alkaiosi v. asclepiadesi versszakokról az V. osztályban beszélek, mikor az óda tárgyalásánál Berzsenyi ódaköltészetéből mutatok be specimeneket. Ily

eljárás mellett teljesen elegendő a verstan tanítására három heti óraszám, beleértvén természetesen az ezen időre eső olvasmányok tárgyalását és nyelvtani megbeszéléseket is.

A közéleti fogalmazványoknak a megfelelő olvasmányokkal együtt való tárgyalására pedig bizonyára senkisem fordít három heti óraszámnál több időt, melyből a nyelvtani ismereteknek a meggyökereztetésére is szakíthatunk nehány percet. Persze szegénységi bizonyítványokat, adásvételi szerződéseket pl. ne irassunk a növendékekkel; bízzuk ezt csak a jegyzőkre, ügyvédekre.

Mindezek alapján már most a következőkben foglalhatom össze e kérdésre vonatkozó nézeteimet:

1. A III. osztály magyar nyelvi tananyagára rendelt idő legnagyobb részét a nyelvtani oktatásra fordítsuk.

E végből

a) tanítsuk a nyelvtant február hó közepéig;

b) a tanterv követelte tananyag másik részét február hó közepétől május hó közepéig (4—3—3 hét és a husvéti szünidő) úgy azonban, hogy ezen oktatásgn — ha szabad ily hasonlattal élnem — a nyelvtan úgy hasson keresztül, mint az angol hajókötelekbe font veres fonal;

c) a többi időt fordítsuk ismétlésre. Itt aztán az egyszerűbb verstani sorok gyakorlati megismertetésére és közéleti fogalmazványok készíttetésére elég időnk marad.

2. Ily eljárás mellett nem leszünk kénytelenek a nyelvtannak fogyatékos vázlatával megelégedni, hanem bizvást adhatunk növendékeink kezébe egy *teljes* rendszeres magyar nyelvtant. És adjunk is!

3. Minél nagyobb eredmény elérésére azonban szükséges, hogy egy-egy osztály magyar nyelvi oktatása — ha már a hat osztályon végig nem lehet — legalább az első három osztályon át egy kézben legyen, a következő három évfolyamban pedig szintén ugyanegy tanerő vigye a magyar nyelvi oktatást.

Persze sokkal ideálisabb volna az állapot, ha a rendszeres magyar nyelvtant egy egész éven át zavartalanul, megszakítás nélkül taníthatnók, majd a növendékek stilusérzékének a fejlesztésére az eddigieken felül még egy éven át szorgalmasan olvashatnánk, ami újabb bizonyíték a mind általánosabbá váló óhajtás mellett, hogy fejlesztessék ki a felsőbb leányiskolai intézmény teljes nyolc osztályú középiskolává az egész vonalon.

Temesvár. *Dr. Lersch Ernő.*

A HÁZTARTÁSI NÉPISKOLÁK TOVÁBBFEJLESZTÉSÉRŐL.

Hogy a háztartási népiskolák tényleg a jövő iskolái lehessenek, meg kell hozni minden áldozatot jelenlegi fejlesztésökre és el kell oszlatni azokat az akadályokat, melyek az ismétlő iskolaköteles leányok rendes iskolábajárását ezidőszerint megnehezítik.

A meghozandó áldozatok alatt nem csupán az iskolafentartó hatóság anyagi támogatását értem, hanem azok közé sorozom a háztartási népiskolák tanító személyzetének teljesen odaadó lelkes munkásságát, igazi ügyszeretét, valamint mindama női erények és lelki jó tulajdonságok érvényesülését, melyek a céltudatos leánynevelés keretében elmaradhatatlanul szükségesek.

Ami pedig az ismétlő iskolaköteles korban levő leányok rendes iskoláztatásának akadályait illeti, ebben a tekintetben első sorban határozott irányú és határozott rendelkezésű hatósági intézkedéseket kell életbe léptetni.

Nevezetesen gondoskodni kell az ismétlő iskolás leányok beiskoláztatásának megfelelő módozatairól és azok megvalósításáról.

Nyilvántartó iroda vagy más megfelelő középponti szervezet felállításával meg kell állapitani az ismétlőiskolába tartozó leány-inasok, nem különben a családi otthonban foglalkozó leányok tényleges számát.

Ezzel kapcsolatosan meg kell állapitani a székes-főváros egyes kerületeiben a felállítandó háztartási népiskolák helyeit, melyeknek helyes és végleges kijelölése csakis az ismétlő kötelesek hiteles számbavétele után válik lehetségessé, hogy idő- és

térbeli távolságok az iskola látogatását soha ne akadályozhassák. A háztartási népiskolákat pedig akként kell elhelyezni, hogy a székes-fővárosnak egyetlen kerülete se maradjon ezentúl háztartási népiskola nélkül.

Egyöntetű s teljesen körülvonalozott eljárási szabályzatot kell készíteni mindama hatóságok (ide számítom az ipartestületeket is) részére, melyeknek hatáskörébe az ismétlő tankötelesek iskolába járásának az ellenőrzése, valamint az ezzel kapcsolatos intézkedések megtétele tartozik, hogy ne váljék illuzóriussá s szinte nevetségessé a háztartási népiskolai igazgatóknak megokolatlan mulasztások esetén szükségessé váló hivatalos eljárása.

Végül a szülők és munkaadók érdekeinek szempontjából a tanítási időt a háztartási népiskolák valamennyiében lehetőleg akként kell beosztani, hogy a miatt iskola és munkaadó között összeütközés ne történhessék. Arra kell tehát törekedni az egész vonalon, hogy a tanulók a főzés és kézimunka tanulása végett a hétnek csupán *egy* napján legyenek kénytelenek az iskolában megjelenni, hogy tehát a főzés és kézimunka órái egyhuzamban tartassanak meg (d. e. 9-től 1-ig főzés, 1-től 4-ig kézimunka, vagy 11-től 3-ig főzés, 3-tól 6-ig kézimunka) a közismereti (elméleti) tárgyak tanítása pedig kivétel nélkül mindenütt a vasárnapok délelőttjén történjék, mert ez az általános munkaszünet idejére esvén, a munkaadók üzleti érdekeit legkevésbé érintheti, s mivel az elméleti oktatás különben is olyan foglalkozás, melynek végzésére a vasárnapok délelőttje a legillőbb és legalkalmasabb.

Minthogy azonban — tapasztalat szerint — a népesebb háztartási iskolákban egyrészt a felállított főzőcsoportok nagy száma, másrészt az alkalmazott tanerők másirányú elfoglaltsága következtében a főzési és kézimunka óráknak egyhuzamban való megtartása keresztülvihetetlen: okvetetlenül már a közel jövőben gondoskodni kell arról is, hogy egy-egy háztartási népiskola 3—4 osztálynál többől ne álljon, mivel az osztályok számának növekedtével rendszerint aránytalanul növekszik a főzőcsoportok száma is, amelyeket aztán a csupán egy konyhával ellátott

iskolákban lehetetlenség úgy foglalkoztatni, hogy foglalkozásuk a kézimunka oktatással egyhuzamba essék.

A háztartási népiskolák jövendőbeli rendeltetésének biztosításához tartozik az is, hogy tanítási terve, amely ezidőszerint még ideiglenes jellegű, minél előbb és a tényleges szükségleteknek megfelelően végleg megállapíttassék és hogy a közismereti tárgyak tanítására szánt idő helyesebben és arányosabban legyen megállapítva.

Az ideiglenes tanítási terv mai felosztásában eléggé sikerült munka ugyan, de több tekintetben revisióra s kibővítésre szorul. Így az egyes osztályok írási és fogalmazási anyagát lehetőleg egészen a háztartási ismeretek köréből kell venni; az olvasási anyag tulságosan terjedelmes lévén, annak szükségszerű összevonása, illetőleg rövidítése igen kivánatos; az olvasási anyag keretébe felveendő a virágápolással járó teendők ismertetése; a számolás anyagát szintén a gyakorlati háztartás köréből kell meríteni, s ez anyag keretébe fel kell venni a különféle mérlegek kezelésének s gyakorlati használatának a megismertetését.

Kivánatos továbbá, hogy a tanítási terv az egyes közismereti tárgyak között a szükséges kapcsolatot is magában foglalja. Az elméleti háztartási anyag egészségtani részét az egyes osztályok között arányosabban kell felosztani, s annak keretébe felveendők a különféle mérgezési esetekben követendő eljárások ismertetése is. A kézimunka anyaga a háztartási népiskolák jövendő célját tekintve különösen a gépkötéssel, a nád- és szalmafonással (kalapkészítés), a hímzéssel és esetleg a csipkeveréssel volna kibővítendő, mint amely teendők nagyon is belevágnak a háztartás és az okszerű gazdálkodás keretébe.

A háztartási népiskolai *előkészítő* osztálynak fentartását, tekintettel arra, hogy az elemi iskoláztatás ügye mindjobban javul s már ma is kevés az olyan leányok száma, akik az elemi iskolának legalább 4 osztályát el nem végezték, szükségesnek nem tartom. E helyett a III. osztály fölé egy ú. n. *továbbképző* osztály fölállítása sokkal szükségesebb volna, amelyben teljes betetőzést nyernének a háztartási iskola elméleti és gyakorlati

ismeretei s amelynek végeztével oly bizonyítványt nyernének a tanulók, mely őket bonne-okul, komornákul, társalkodó és felolvasónőkül, vagy más kereseti pályákon leendő alkalmazásra képesítené.

Az egyes tárgyak tanítására szánt időt az eddigi beosztástól eltérően leghelyesebb volna 45 percekre beosztani. Mert pl. a helyesírás és fogalmazás tanítására szánt eddigi *félóra* nagyon is kevés arra, hogy azalatt az előírt anyagrészleteket kellőképen előkészíteni és megmagyarázni, jól és helyesen feldolgoztatni s a tanulók munkálatait felülvizsgálni s kijavítani lehessen. Az eddigi felóra az ének tanítására sem elegendő, különösen ott, ahol az éneket két hangon vezetik és tanítják.

Eddig különösen e két tárgy tanításánál tapasztalható a legtöbb eredménytelenség, melyet a 45 perces felosztással legalább kis mértékben el lehetne oszlatni anélkül, hogy az új időbeosztás a többi tárgyaknak rovására esnék.

A tanítási terv reviziójával, illetőleg végleges megállapításával kapcsolatosan gondoskodni kell a háztartási népiskolában használandó *könyvek* megiratásáról is. Az ú. n. tankönyveknek nem vagyok barátja, de ma úgy áll a dolog, hogy a háztartási népiskolák még a legszükségesebb olvasókönyvet is nélkülözik s az ideiglenes tanítási tervben foglalt olvasási anyagnak (általános ismeretek) megfelelő olvasmányokat innen-onnan kénytelenek összeböngészni, avagy tisztán beszéd- és értelemgyakorlati alapon tárgyalni. Az olvasókönyv hiánya okozza nagyrészt, hogy az alkalmazott tanerők a legtöbb esetben készületlenül jelennek meg a tanításon, s hogy a tanulók nem tehetik maradandó tulajdonukká az iskolában közölt ismereteket.

Az olvasókönyvön kívül a háztartási népiskolák tanítói részére szükséges volna még egy alkalmas háztartási számolási példatár, egy rövid foglalatú elméleti háztartás- és egészségtani kézikönyv, valamint a helyesírás és fogalmazás tanítására szolgáló alkalmas vezérkönyv.

A háztartási népiskolák jövendő célját és rendeltetését tekintve, arra kellene továbbá törekedni, hogy oly egyének,

kiknek tanítói képesítésök nincsen, a háztartási népiskolákban lehetőleg ne alkalmaztassanak.

A háztartási népiskolában ugyanis igen fontos szerepe van a tapintatos szelíd fegyelemtartásnak és ezzel kapcsolatban a helyes nevelnitudásnak. Még a gyakorlott s minden tekintetben kvalifikált tanítónő is nagy és nehéz feladat elé áll, amikor nagyobb tömegű 13—15 éves leányok nevelésére és oktatására vállalkozik. Eltalálni ezek körében a helyes és hathatós nevelői eljárásokat, sok esetben még a legpraktikusabb tanítónőnek sem sikerül. Pedig a háztartási népiskoláknak a gyakorlati cél szolgálata mellett elsősorban erre kell törekedniök. Nem is lehet képzelni családi jóllétet és boldogságot jól nevelt, helyes irányban vezetett, erkölcsös anyák nélkül.

Nem állítom, hogy a jelenleg alkalmazásban levő s képesítéssel nem biró nők iskolai foglalkozásuk közben e célnak ellenére dolgoznának. A szükséges jóakarat bennök is megvan. Otthon, a saját családjukban, a saját gyermekeikkel szemben talán valóságos mintaanyák is. Ámde az iskolában — tapasztalatból tudom — nem mindig állják meg a helyöket, mert nem ismerik a fegyelmezésnek, a rendtartásnak egyszerű, de biztos módjait, szavuk — minden jó igyekezetük dacára — a legtöbb esetben hatástalan marad s könnyen nevetségesekké válnak, amidőn erőtlenségöket s az imponáló fellépésben való bátortalanságukat a tanulók észreveszik.

A székes-főváros hatóságának nemes gondoskodását bizonyítja, hogy a háztartási népiskoláknál ilyen nőket is alkalmazott, s ezáltal többeknek bár szerény, de biztos kenyérkeresetet nyújtott. Maradjanak meg az illetők továbbra is eddigi alkalmazásukban, ámde fölöttébb kívánatos, hogy a tanítói és nevelői eljárásban való hiányaikat s járatlanságukat *kötelező tanfolyamok* látogatása által pótolják, illetőleg eloszlassák s megszerezzék azokon — legalább dióhéjban — mindama tudnivalókat, melyek nélkül céltudatos leánynevelést elképzelni sem lehet.

Budapest. *Koncsek Lajos.*

GYAKORLATI TANÍTÁS A KONYHÁBAN.

(Háztartási iskolák számára.)*

Kuglóf.

Előkészítés. Erzsi 10 deka mazsolának leszedi szárát, tál vizben megmossa és lecsöpögteti.

Ezzel egyidőben Anna a spirituszégőn kis lábasban oly fokra melegít 1 deci tejet 6 kockacukorral, hogy belemártott ujját még ne égesse a tej. A tészta erjedésének föltétele a cukor és erjedő anyag jelenléte és bizonyos fokú meleg behatása. Az élesztő hosszabb vagy rövidebb idő alatt kelteti meg a tésztát, ha 34 fokos tejbe kerül. Az 50 foknál melegebb tej leforrázza az élesztőt. A tejet csészébe önti és beleaprít 2 deka élesztőt; az élesztő eleinte a csésze fenekére sülyed, de ha teleszívódott tejjel, kisebbedik fajsúlya és a tejen úszik; ekkor már alkalmas arra, hogy a tésztába keverjük.

Ezzel egyidőben Mari egy 2 literes zománcos vaslábas (vagy kuglóf-forma) fenekét és oldalát fakanállal vékonyan kikeni tisztaízű disznózsírral vagy vajjal; a zsíros felületet finomra tört kevés zsemlyemorzsával behinti; a fölösleges morzsát kirazza a lábasból.

Józsa spirituszégőn melegít 2 deci tejet, belemér 10 deka teavajat; a tejet csak addig melegíti, amíg benne a vaj elolvad, tehát ne forralásig; ez a tej azonban melegebb legyen, mint az, amelybe az élesztő került.

* Komáry Erzsébet gyakorlati utmutatásait az érdeklődők megtalálják az ő most megjelent «szakácskönyvé»-ben. Azért az idevonatkozó tanítási gyakorlatokat ezúttal beszüntetjük. *Szerk.*

Keverés. A vajas tej elkészítésével egyidőben Eszti mély tálba (veidling) üt 4 tojás sárgáját, a fehérjét csészébe önti; télen eláll a fehérje 1—2 hétig is, nyáron már 1—2 nap mulva bomlik, büdösödik; ezt a fehérjét néhány nap mulva olyan tésztára használhatjuk fel, amelyhez a tojás sárgája nem szükséges, pl. barackfelfujt vagy kontyostészta. A tojás sárgájába tesz 2 nagy gyűszűnyi sót, elkeveri tiszta fehér fakanállal; beleönti a vajas tejet és elkeveri. Vera apránként belekever 30 deka nullás lisztet; ez a liszt annyira lehűti a vajas tejet, hogy ezután már beleöntheti az élesztős tejet is. Az összes anyagokat elkeveri addig, amíg egyöntetű lesz és hólyagok képződnek; e hólyagok keverés közben pukkadnak meg és Önök bizonyos sipoló hangokat hallanak. Keverés közben keményedik a tészta és oly szívós lesz, mint a keményes rétestészta. Nem minden liszt egyenlő: a hengermalmi szárazabb a vizimalomban őrölt lisztnél, a friss liszt nedvesebb a réginél. Ha tehát tésztánk nem volna elég kemény, még kevés lisztet pótolunk. Ha a tészta kelleténél lágyabb, akkor kelés alkalmával a lábasból kiemelkedő rész le is folyhat, de össze is eshetik sülésnél a tészta és szalonnás lesz. Ugyanezt a tésztát francia fánkhoz is használhatjuk; ha e tészta nagyon lágy, az a kellemetlenség érhet minket, hogy sülés alkalmával gömb helyett lapos fánkot kapunk. Utolsó anyagul Gizi belekeveri a mazsolát és arra ügyel, hogy mindegyik szemet tészta födje, nehogy a tésztából kiállók sülésnél megszenesedjenek.)

Kelés. Panna a tésztát belekotorja a kikent lábasba, ezzel egyidőben Éva a spirituszégőn $^1/_2$ liter vizet forral épen oly nagy lábasban, mint amilyenben a tészta van; a vizes lábast melegedés közben tányérral lefödi, a lángot eloltja. A vizes lábast más tányérral befedi és az átmelegedett tányérral lefödi a tésztás lábast, amelyet a vizes lábas tányérjára helyez. Így amíg a tésztás lábas tányérja lehül, felmelegedik a víztől a hideg tányér; e két tányért mindaddig felváltja egymással és a vizes lábason addig marad a tésztás lábas, amíg a tészta kel; célunk az, hogy a tésztát felül és alul lehetőleg egyenlő meleg

érje. A kelés tartama télen fűtetlen konyhában körülbelül 1½ óra és kelés közben nem nyitunk ablakot. Ha langyos tüzhelyünk volna, az üst tetejére helyezhetnők a tányérral lefödött tésztát; ekkor a tányért külön melegíteni nem kell. Nyáron fölösleges a tésztának mesterséges úton való melegen tartása, a levegő természetes melegétől úgyis gyorsabban kel a tészta; ekkor is azonban befödjük tányérral a lábast, nehogy a tészta felülete beszáradjon és hogy a por be ne lepje. A tészta akkor kelt meg kellőképen, ha eredeti térfogata kétszeressé vált; ezért vettünk aránylag nagy lábast. Amíg a tészta kel, elmondom a töpörtyűs pogácsa receptjét, tanulják meg előre az elkészítéshez szükséges elméletet. A jövő héten sütnek pogácsát felügyeletemmel, esetleg megpróbálkozhatnak vele otthon is.

Eltelt 1 óra. Olga lassú tüzet rak a tűzhelyben; még keljen a tészta ½ óráig, addig elmondom a megyeskocka receptjét, aki bátor és vállalkozó, otthon megpróbálhatja. Most pedig beírhatják háztartási naplójukba.

Sütés. Eltelt 1½ óra, tésztánk jól megkelt, a tűzhely csöve már elég meleg. Ida a lábast födetlenül a csőbe rakja. A sütéshez kell ¾ óra, addig beszámolnak nekem mai tanulmányukról. Erős tűznél a kuglóf felülete elszenesedik, a héja vastag lesz, belseje pedig szalonnás marad; azaz a csőben való utólagos kelés a hirtelen nyert meleg miatt tökéletlen lefolyású volt, más szóval nem fejlődött a kívánt mennyiségben az erjedés terméke, a széndioxid, amely a tésztát likacsossá teszi.

Eltelt ¾ óra, a kuglóf felülete pirosas-barna. Margit ronggyal a kezében kiemeli a lábast és hűlés végett az éléskamra nyitott ablakára teszi.

½ óra alatt annyira alatt annyira kihül a tészta, hogy felszeletelhetjük. Margit behozza, a tészta oldalát késsel megszabadítja a lábastól, kiborítja lapos tányérra és éles késsel 12 szeletet vág belőle. Hazavisznek személyenként egy-egy szeletet és otthon is elkészítik a kuglófot. A receptjét otthon jegyzetfüzetükbe írják s holnap bemutatják nekem.

Töpörtyűs pogácsa.

Kis lábasban melegítek 1 deci tejet egy kocka cukorral oly melegre, hogy belemártott ujjamat meg ne süsse a tej; csészébe öntöm és beledarabolok 2 deka élesztőt. Talán feltünik Önöknek, hogy csak 1 kocka cukrot veszek; ennek az a magyarázata, hogy amíg a kuglófnál az volt célunk, hogy a sok cukor édesítse és nagy mértékben kelesse a tésztát, addig a pogácsánál csak az a cél, hogy a kevés cukor elősegítse a kelést anélkül, hogy egyben a tésztát megédesítse.

Gyúródeszkára mérek 25 deka nullás lisztet, széles kés pengéjével belekeverek 12 deka oly töpörtyűt, amelyet megelőzőleg a húsvágó deszkán kásává apróztam.

Következő tapasztalataimmal oktatni óhajtom Önöket. — A hentes a töpörtyűt gépen sajtolja ki, hogy minél több zsírt nyerjen, ezért ez a töpörtyű szárazabb a háztartásban kéziszűrőn kisajtoltnál; a hentes töpörtyűje sohasem megbízható tisztaság és minőség tekintetében. Itt bemutatom Önöknek a hentes töpörtyűjét és a mienket; ezelőtt néhány nappal hájból olvasztottam zsírt és a közlendő anyagok mennyisége a mi házi töpörtyűnknek felel meg. A töpörtyűt sohase dolgozzák fel meleg állapotban, várjanak, amíg benne a zsír megfagyott; a meleg töpörtyű zsírját beissza a deszka, a vágás is nagyon nehéz. Töpörtyűt készíthetünk a hízott disznó szalonnájából és hájából; a hentes nem kényes, ő a legnagyobb lelki nyugalommal a belek közt lévő hájból is készít zsírt és töpörtyűt, ez a háj azonban szagos és csak szappanfőzésre alkalmas. A zsírolvasztás veszedelmes foglalkozás, ezért csak a karikákkal lefödött tűzhelyen dolgozom, lassan tüzelek és gyakran megkeverem a kisülő zsírt. A szalonna-kockákra a zsírolvasztás kezdetén néhány kanál tejet öntök, ettől a zsír és töpörtyű igen kellemes zamatot kap, de nagyon gyakran keverem, nehogy a tej lekozmásodjék és hogy meg ne barnuljon a töpörtyű. A jövő héten Önök is fognak olvasztani zsírt szalonnából és hájból. A legolcsóbb a szalonna és háj a nyilt piacon, ahol a termelők

árúsítanak első kézből, drágább a vásárcsarnokban és hentesüzletben. Mi érett és vastag szalonnát és hájat fogunk venni; minél mélyebbre sülyed a szalonnába vagy hájba a nyomó ujj, annál érettebb és alkalmasabb nekünk, mert kevésbé vizenyős. Jobb a kukoricán, mint a makkon hizlalt disznó zsírja. A praktikus gazdasszony a forró zsírról csak akkor szedi le szűrőre a töpörtyűt, ha a töpörtyű már úszik a zsíron, ezzel azt éri el egyben, hogy a szalonna vagy háj vízrészei elgőzölögnek. A hentes nem süti ki oly mértékben a zsírt — hadd húzza meg a mérleget a víztartalom is — hanem a leöntött vagy kipréselt alvadó zsírba utólag vizet habar; ezért a hentes zsírja kenőcsös, a mienk pedig darás; állításomat igazolja ez a kétféle zsír itt ni!

A töpörtyűs lisztben fészket készítek, beleöntöm az élesztős tejet, 2 nagy gyűszűnyi sót és egy tojásfehérjét; a sárgáját csészébe öntöm. Széles kés pengéjével, majd kézzel összegyúrom az anyagokat; munka közben apránként annyi langyos tejet öntök hozzá, hogy a tészta olyan fogású legyen, mint a keményes rétestészta. Gyúrás után $1^1/_2$ cm vastag lepényt készítek a nyújtófával, mert pogácsakiszúróm átmérője csak $3^1/_2$ cm; bővebb kiszúró vastagabb lepényt kíván.

A kiszúrót munka közben lisztbe mártva kiszúrom a pogácsákat (a tésztát külön nem pihentetem kelés végett), a maradékot ismét összegyúrom, kinyujtom, esetleg kisujjnyi vastag és hosszú rudacskákat sodrok.

A pogácsákat és rudakat zománcos vastepsibe (zománcos pléh is lehet) rakom, nem nagyon szorosan egymás mellé, hogy össze ne tapadjanak, a tepsit nem kenem ki. A tojás sárgáját lúdtollpamattal összekeverem és bekenem vele a pogácsák és rudak tetejét. Ha a tűzhelyben már $^1/_2$ órával előbb lassú tüzet raktam, a tepsit a sütőcsőbe helyezhetem, folyton gyengén tüzelek, mert a gyors tüzelés vastag kérget eredményez a tésztán. Jól kisült a pogácsa, ha a felülete pirosas barna.

Meggyes kocka.

Őrlök 15 deka tisztított diót. A diós-tészta kényes, ezért csak friss diót használok, nem veszek sem avas, sem barna, aszott szemeket.

Felfőzök 10 deka mandulát, lehéjazom, hidegvízben megmosom, kendőben szárazra megtörlöm és megőrlöm.

Langyos zománcos tepsit vékonyan kikenek vajjal vagy friss disznózsírral, a zsirt jól kicsepegtetem.

Mély tálba kemény habbá verek hat tojásfehérjét, utána beleverem a hat tojássárgáját, utána 25 deka törött cukrot és egy kis citromhéjának belereszelem a felét, végül a diót és mandulát.

Mindez anyagokat jól összekeverem és a tömeget a tepsibe öntöm. Tepsim 32 cm hosszú és 18 cm. széles; nagyobb terjedelmű tepsiben vékonyabb lesz a réteg, gyorsabban sül át és viszont.

A tepsit a gyengén fűtött tűzhely sütőcsövébe helyezem; ott egyenletes és gyenge tűz mellett addig sül, amíg a tészta hártyája sárgásbarna lesz. Ekkor a tészta még nem sült át teljesen.

Rázás nélkül (nehogy szalonnás legyen a tészta) óvatosan kiemelem a tepsit, gyenge nyomással elhelyezek felületén levétől lecsepegtetett annyi befőtt meggyszemet, ahány kockát óhajtok majd vágni és a tepsit visszaemelem a csőbe a tészta teljes kisülése végett.

Teljesen kisült a tészta, ha a beleszúrt tűre már nem tapad a tojás. Ekkor kiemelem a tepsit s ha a tészta langyosra elhült, éles késsel kockákat vágok; ezeket lapos porcellán tálra egymás mellé helyezem; egymás fölé csak akkor rakhatom a kockákat, ha hidegek.

Budapest. *Komáry Erzsébet.*

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

*III. polgári leányiskolák.**

A polgári leányiskolák száma az országgyűlés elé terjesztett legutóbbi miniszteri jelentés szerint az egész országban 233-at tett; ezek között 62 állami, 46 községi, 92 felekezeti 6 egyesületi és 27 magániskola volt. A felekezeti iskolák szám szerint így oszlottak meg: róm. kath. volt 62, (mint állami) gör. kath. 3, gör. kel. 3, ág. ev. 13, ev. ref. 4, izraelita 7. Az állami iskolákba járt összesen 8024 tanuló, kiket 324 tanító és 213 hitoktató tanított; a községi, iskolákba járó 10686 tanulót 424 tanító és 173 hitoktató tanította, míg a 92 felekezeti iskolának összesen 11,246 növendéke 688 tanítója és 150 hitoktatója volt. Az egyesületi iskolákban 48 tanító és 21 hitoktató esett 528 tanulóra, míg a magániskoláknak 158 tanítójuk és 72 hitoktatójuk és összesen 1404 tanítványuk volt. Az összes polgári leányiskolákba tehát 31888 leány járt, összesen 1642 tanító és 629 hitoktató működött bennük. Az iskolák átlagos látogatottsága iskolánként átlag 137 rendes és 7 magántanuló. Az osztályozás adatait tekintve, 87% végezte sikerrel az osztályt, több tárgyból csak 3% bukott, 10% csak egy-egy tárgyból. (A fiúknál ezen iskolákban a tanálmányi előmenetel gyöngébb. 25% bukott, és pedig több tárgyból 12%.)

Ezen iskolák közül értesítőjét beküldötte hozzánk 36. Midőn rövid ismertetésüket a következőkben közöljük, tisztelettel kérjük az összes iskolák igazgatóit, hogy amennyiben értesítőt adnak ki, szíveskedjenek azt nekünk jövőre beküldeni. Csak úgy adhatnánk az iskolák állapotáról áttekintést, ha valamennyi iskola életébe alkalmunk volna értesítőjük alapján betekintést nyerni.

1. A besztercei m. kir. állami polgári leányiskola az 1905—1906-iki tanévről. Szerkesztette: **özv. Misik Jánosné** igazgatóhelyettes. Az iskola fennállásának ez a kilenczedik esztendeje. — Az értesítő első cikke özv. Misik Jánosné «záróbeszéde», amit az iskolai esztendő bevégzésekor tartott. Az iskolaév zavartalanul folyt le; a testületben sem történt változás; hosszabb szabadsága volt Illyés Gizella igazgatónőnek, akit özv. Misik Jánosné helyettesített. A testület tagjai: Illyés Gizella igazgató, Eránosz Ferenczné, Mayr Károlyné, özv. Misik Jánosné, Székely Malvin, Mihály Gáborné. Az iskolának

* Az első és második közlemény a megelőző füzetben van. *Szerk.*

(I — 44, II — 42, III. — 22, IV. — 33) 141 növendéke volt, több mint az előző évben. Iskolai ünnepeket Erzsébet királyné emlékére és március 15-én tartottak; záró ünnepélyt juniusban rendeztek. Az iskolának önképzőköre is van.

2. A brassói m. kir. állami polgári leányiskola értesítője az 1905—1906. tanévről. Szerkesztette: **Krbekné Liber Etelka.** — Az iskola fennállásának 25-ik évfordulóját ünnepli ez évben; ezt a záróünnep keretében ünnepli nyilvánosan. Az értesítő első cikke: «A brassói m. kir. állami polgári leányiskola 25 éves története», s ennek keretében mondja el az igazgató a jelen tanév történetét is. A tanári testület tagja lett ez évben: Szekula Katalin, hosszúfalusi tanítónő. A tanári testület tagjai: Krbek Arnoldné, Liber Etelka igazgató, Förder Sándorné, Solymossy Anna, Jaschik Gyuláné, özv. Makoldy I-né, Molnár Ilona, Piláky Mária, Sánekné Silló Lujza, Szekula Katalin, Taschek Gyula, Tischlerné Wächter Etelka, Werzárné Pergár Mária, Vizi Teréz. Az intézetnek 264 növendéke volt; párhuzamos osztályokat létesítettek e nagy szám miatt; pedig még így is elég népesek az osztályok (I. = 40 + 40; II. = 39 + 38; III. = 30 + 29: IV. = 30 + 33). Egészségi viszonyok kedvezőek voltak, csupán egy hétig szünetelt a tanítás, az igazgató családjában előfordult ragály, illetve fertőtlenítés miatt. Iskolai kirándulást jun. 8-án rendeztek s ekkor Tusnád fürdőjét tekintették meg. Az iskolának már 3 éve működő önképzőköre van, az ú. n. Wlassis önképzőkör. Szertár, könyvtár, jól fel vannak szerelve.

3. A Budapest székesfővárosi V-ik kerületi községi polgári leányiskola és női kereskedelmi és ipari tanfolyam értesítője az 1905—1906. tanévről. XXX. évfolyam. Szerkesztette **Gyulai Béla dr.** igazgató. — A tanítás zavartalanul folyt; a tanári karban változás nincs; tagjai: Gyulai Béla dr., Barta Berta, dr. Barta Gábor, Bródy Aranka, dr. Dénesné dr. Kolozs Regina, Erney József, Földes Miksáné, Földesi Joákim, Gerhardtné Zigány Jolán, Göth Ilona, Hajnal Jánosné, dr. Kerékgyártó Béla, Magyar László, Rosenberg Auguszta, Spannberger Aranka, Szalay Dávid, Tanos Teréz, Tavaszy Rózsa, Tomasek Emma, Zigányné Löschinger Hedvig. Az iskolának 14 osztálya volt és ezek között volt 2 vándorosztály, mert ezek az iskolában már nem fértek el. A 14 osztályban összesen 665 növendék volt. Az iskola könyvtára és szertára tetemesen gyarapodott. Jótékonyságot is gyakorolhatott a testület, a mennyiben több alapítvány és összeg áll rendelkezésére, mint pl. a volt iskolatársak szövetségének vagyonából sb. Az iskolával kapcsolatosan már 18 éve női kereskedelmi tanfolyam is áll fenn; az ipari tanfolyam is fennáll még, sőt még egy új tanfolyammal szaporodtak ezek: szlöjd-tanfolyammal, melyet Wilhelm Franciska vezetett.

Ünnepélyeket a szokott időben rendeztek; de nagyobb kirándulásra ez évben nem vitték a növendékeket.

4. A budapesti székesfővárosi VIII-ik ker. (Érsek-utcai) községi polgári leányiskola értesítője az 1905—1906. tanévről. XI. évfolyam. Szerkesztette **Erdődy Imre** igazgató. — A tanítás zavartalanul folyt le. A tanári testület és a növendéksereg egészsége is teljesen kielégítő volt. Leghosszabb mulasztás egy hétig tartott. A tanári

testülettől ez évben megvált Bárdossy Irén és Bródy Aranka, de helyettük új tagokat kapott az iskola. A testület tagjai: Erdődy Imre igazgató, dr. Aujeszky Aladár, Barthonek Károlyné; Czehner Irma, Daniel Jenőné. Debreczeny Józsa, Erdős Lajos, Faylné Hentaller Mária, Karcag Aladárné, Mendlik Lujza, Sebestyén Józsa, Vámos Samuné Telegdi Celesztin. Az intézetnek nyolc osztálya volt; s a nyolc osztályban 349 növendék volt. Külön kézimunka- rajz- és szlöjdtanfolyamok voltak felállítva. Az ifjúsági önképzőkör, az ú. n. «Erzsébet kör» részvételével rendezték a szokott időben az iskolai ünnepeket. Ösztöndíjak, segélyalapok, gyűjtések és ajándékok segítségével sok jót tehetett a tanári testület.

5. A bányai ágost. hitv. evang. egyházkerület aszódi leánynevelőintézetének értesítője az 1905—1906. tanévről. Szerkesztette **Genersich Karola** igazgató. — Az intézet négy osztályát leginkább a nevelőintézet bennlakó növendékei töltik meg. Ez évben 77 bennlakó növendék mellett 40 bejáró, tehát összesen 117 növendéke volt az iskolának. A tanítónők is mind bennlaktak s egy nagy családot alkottak igazgatójukkal és tanítványaikkal. A tanítótestület tagjai a hitoktatókon kívül: Genersich Karola, igazgató, Gergely Ida, Klimacsek Irén, Petrik Sarolta, Kézmárszky Hermin, Vrhal Mary Plaszky Aranka, Kobolicz Emma, Krausz Emma, Szent-Istványi Juliska, Thirring Ilona. A szokásos ünnepeken kívül megtartották az igazgató 10 éves igazgatói munkásságának ünnepét s erről meleg hangon emlékezik meg az értesítőben Klimacsek Irén. Az intézet szép épületét kórházpavilonnal (a bennlakók számára) fogják kibővíteni s a főépületben számos szükséges átalakítást terveznek.

6. A dévai állami (elemi és) polgári leányiskola értesítője az 1905—1906. tanévről. Közzéteszi: **Borostyánné Schnegon Vilma** igazgatónő. — Az értesítőben az igazgatónak négy rövid cikke van, amelyek közül az elsőben a volt tanfelügyelőtől búcsúzik el, a másodikban Szőts Sándor ev. ref. lelkész elhunytáról emlékszik meg, a harmadik Vitán Vilma tanítónő 25 éves jubileumán mondott beszéde, a negyedik fejezet részletesen elmondja az iskolának Pestre tett háromnapos kirándulását.

Az iskolaévet rendes időben kezdték meg, azt április 6-tól május 1-ig tartó szünet szakította meg, mit a kanyaró járvány miatt voltak kénytelenek kiadni. A tanári testületben semmi változás nem volt. A tanári testület tagjai: Borostyánné Schnegon Vilma, Czakó Olga, Makainé Horváth Katinka, özv. Molnárné Doucha Bozsena, Sólyom F. Margit, Szakáts Mózesné Máriássy Berta. Az iskolának (I. — 42; II. — 47; III. — 32; IV. — 34) 155 növendéke volt. (Évközben meghalt egy.) Iskolaünnepet nov. 19-én tartottak, jubileumot Vitán Vilma tanítónő 25 évi szolgálata alkalmából.

7. A dicső-szent-mártoni m. kir. áll. polgári (fiú és) leány- (és elemi) iskolák értesítője az 1905—1906. tanévről. Szerkesztette: **Kósa Sándor** igazgató. — A tanítás egész évben zavartalanul folyt. A testület tagjai: Kósa Sándor igazgató, Perdy Emil, Zajzon Samu, Kontz Margit, Pataky Sándorné, Hegyi Károlyné, br. Bánffy Károlyné, Benedek Aladár, Kadocsa Béla, Maetz Irén, Szijártó Ferenc. A polgári leányiskolának (I. — 26; II. — 21; III. — 17; IV. — 11)

75 növendéke volt; az iskolának önképző köre is van. Az összes növendékek száma 625 volt. Jótékonyság gyakorlására sok alkalom volt.

8. A dobsinai községi női kézimunkatanfolyammal egybekötött polgári leányiskola értesítője az 1905—1906-iki iskolai évről. Szerkesztette: **Halasi Jenő** igazgató. — Az értesítő elején értekezik az igazgató a leányok «testi neveléséről és egészségéről». Az iskolai év folyamán a tanításban semminemű fennakadás nem történt. Az iskola szeptembertől fogva államivá lesz. A kézimunka-tanfolyam ez évben is sikeresen működött és ez idén a felsőruha varró osztállyal bővült. A növendékek kirándulást tettek pünkösdkor a Magas Tátrába. A tantestület tagjai: Halasi Jenő igazgató, Stankovicsné Jäger Vilma, Fábry Erzsébet, Langenthal Lenke (jelenleg szabadságon van Párisban), Uherkovich Ágost, Békéssy Mária, Láng Laura, Fábry Vilma. A növendékek száma (I. — 41; II. — 26: III. — 39; IV. — 25. Kézimunka tanfolyamra beiratkozott 16 növendék) összesen 141. Iskolai ünnepeket a rendes időben tartottak. Számos növendék segélyben és jutalomban részesült.

9. A fiumei m. kir. állami polgári leányiskola és vele kapcsolatos női kereskedelmi tanfolyam VI. értesítője az 1905—1906-iki iskolai évről; Közli: **Berthóty Károly** igazgató. — Az értesítő magyar és olasz nyelven van megírva. Az iskola ez évben különvált a Scarpa-téri elemi iskolától és önállóan megkezdte működését. Az iskolaévet rendes időben kezdték meg s a tanítás zavartalanul folyt egész éven át. A túlnyomó számú idegen anyanyelvű növendék miatt a magyar nyelvre szánt idő azonban kevésnek bizonyul, mert nagyon nehezen haladnak a növendékek, míg a második évben is. A növendékek száma (47 + 30 + 38 + 31) 156 volt. Iskolai ünnepélyeket a rendes időben tartottak; egy kedves kirándulást is rendeztek Omoravicáig. A tanári testület tagjai: özv. Berthótyné Trinksz Fanni; Hankóczy Irén; Hartmayerné Brief Karola, Molnárné Jeszenszky Jolán, Bertothy Mária, Csáky-Pallavicini Zsigmondné, őrgrófnő; Hevessy Pál; Rossi Mária. Az iskolával kapcsolatos női kereskedelmi tanfolyamnak 36 növendéke volt. A tanítás olasz és magyar nyelven folyt. «A tanfolyam tanári testületének tagjai voltak: Berthóty Károlyné, Carminati Giaupaolo, Czibez Mihály, Czink Lajos, Fésüs György, Krizra István, Pizetti Rókus, Bertothy Mária.

10. A fogarasi m. kir. állami polgári leányiskola értesítője, az 1905—1906. tanévről. Szerkesztette: **Botta Anna** igazgató. — Az értesítő első cikke Benedek István, az intézeti gondnoksági elnöke emlékének van szentelve. Az iskolai évet rendes időben kezdték meg s ez zavartalanul folyt le. Apróbb kirándulásokat tettek a környékre és mezőn való játszadozással töltötték a rendszeres tornászást, tornaterem hiányában. A tanári testület tagjai: Botta Anna igazgató, Ábel Janka, Albertné Bertalan Sarolta, Bod Gizella, Czirják Hermin, Jambrikovich Blanka, Váróné Bobest Janka. Az intézetnek (37 + 35 + 20 + 22) 114 növendéke volt. Jótékonyságra sok alkalom nyílt. Az intézetnek önképzőköre ez idén alakult meg és vezetésével a testület Bod Gizella tanítónőt bízta meg. A kör tagjai rendezték a nov. 19.; márc. 15-iki és június 8-iki ünnepélyeket.

11. A női kézimunka-tanfolyammal kapcsolatos győri m. kir. állami polgári leányiskola XXIV. és az ahhoz kapcsolt női kereskedelmi tanfolyam XII. értesítője az 1905—1906. tanévről. Szerkesztette: **Nagy Gizella** igazgató. — I. A polgári leányiskola tanári testületében semmi változás nem volt; sikeresen folytatta működését az újonnan javított s így sokkal célszerűbbé vált épületben. A testület tagjai: Nagy Gizella igazgató; Ajer Mariska; Czikann Berta, Götz Rezső; Gyurkovich Anna, Kántor Irma, Kirchner Elek, Kis Iza; Koller Iza; özv. Lósy Edéné, Pentsy József, Rötzer Etelka; Spanraft Fanny, Timár Fanny. Iskolai ünnepélyeket az előírt napokon tartottak, ez ünnepélyeken a többi tanfolyamok növendékei is részt vettek. Az iskola több kisebb kirándulást tett. Az egészségi állapotok elég kedvezőek voltak, amenyiben ragály nem fordult elő; azonban a növendékben nagy a hajlandóság idegességre, vérszegénységre, elferdülésre és tüdőbajra. A polg. isk. növendékeinek száma 351 volt (59 + 57) + (41 + 42) + (33 + 32) + (38 + 37.) Tehát párhuzamos osztályokat létesítettek.

A női kézimunkatanfolyamnak 58 növendéke volt (44 + 14). A tanfolyam két évre terjed. A tanfolyam tantestületének tagjai: Kántor Irma, Pentsy József, Koller Izabella, Rajky Zsigmondné és König Mariska. A növendékek munkáiból karácsonykor és a tanév végén egész kiállítást rendeztek.

A női kereskedelmi tanfolyamnak ez már 12-ik évi működése. A tanfolyamnak 27 növendéke volt. A növendékek a testület kiséretében változás nem volt. A növendékek a testület kiséretében ez évben megnézték a selyemfonót; gázgyárat; szövőgyárat, gyufagyárat és az ácsi cukorgyárat. Az évvégi vizsgálaton Mártonffy Márton kir. udv. tan. elnökölt.

12. A győri szent Orsolya-rend internátussal egybekapcsolt polgári leányiskolájának értesítője az 1905—1906. iskolai évről. Közli az igazgatóság. (VIII. évfolyam.) — A tanítás az egész évben zavartalanul folyt A polgári iskola mellett női-kézimunka- és énekzenetanfolyam is működött. A testület tagjai: Denk Rudolf, Kodál M. Xaveria, Hancz M. Emerika, Brandt M. Stefánia, Bölcsházy Sr. Angelica, Nagy Sr. Paula, Stelczer Adél, Csury Blanka, Mikacsek Vilmos, Breitfeldner M. Augusztina. Az iskola Zircre rendezett kirándulást. Ünnepélyeket Erzsébet napkor, március 15-én, jún. 8-án és M. Xaveria névünnepén tartottak. A polg. iskolának (59 + 57 + 51 + 55) 222 növendéke volt; az intézetben 74 növendék lakott bent. Az értesítő beszámol a zárda elemi-, óvó-, vasárnapi-, cselédiskolájáról. A kézimunkatanfolyamnak 35 növendéke volt, az énektanfolyamnak 41, a zongoratanfolyamnak 13 növendéke.

13. A hosszúfalusi m. kir. áll. polg. (fiú és) leányiskola értesítője az 1905—1906-ik iskolai évről. Szerkesztette: **Killényi Endre** igazgató. — Az értesítő első cikke Hamar János április 11-iki iskolai ünnepélyen elmondott beszéde. A tanári testület tagjai: Killényi Endre igazgató, Hamar János, Harmath Jolán, Killényi Erzsébet, dr. Kozmáné Pallos Veronka, dr. Süsködné, Tutsek Lenke. A leányiskolának (I. — 32, II. — 21, III. — 26, IV. — 19, a kézimunka tanfolyamnak 15), a kézimunkatanfolyam hallgatóival együtt 113 növen-

déke volt. Az iskola Sepsi-szent-Györgyre rendezett jól sikerült kirándulást. Az iskolának önképző köre volt, amely az iskolai ünnepeket rendezte.

14. Az iglói ág. hitv. ev. népiskola és polgári leányiskola értesítője az 1905—1906-iki tanévről. XXVI. évfolyam. Közli: **Dobó Adolf** igazgató. — Az igazgató jelentése szerint az egyház mindent megtesz az iskola érdekében, de sajnos, azért a kor újabb és újabb követelményeinek megfelelően mégsem tudják átalakítani ezt a több mint 25 éves épületet. Az előljáróság egy részletes tervet ki is dolgozott már, ami szerint az átalakítások, javítások történnének, de az egyháznak jelenleg ennyi vagyona sincs; reméljük, hogy a jövő évi jelentés jobb híreket fog adni az iskola állapotáról. A polg. leányiskolának 144 növendéke volt, az eleminek 206, ezért is kellene bővíteni az épületet, mert nagyon sok a növendék. Az egészségi állapotok a testületben és a növendékek között is igen jók voltak. Az iskolának önképzőköre van, amelyet Torkos Mária tanítónő vezet. Márc. 15-én, ápr. 11-én és az év végén tartottak iskolai ünnepélyeket. Szeptember elején jól sikerült kirándulást rendeztek a Magas Tátrába 73 növendékkel. A kirándulás egy napig tartott, de a növendékek sok szépet és újat láttak ez alatt a rövid idő alatt is. A testület tagjai: Dobó Adolf, Farkas Gizella, Seltenreich Hugó, Szépréthy Vilma, Farkas Mária.

15. A kaposvári áll. segélyezett községi polg. leányiskola és a vele kapcsolatos női kézimunka-tanfolyam értesítője az 1905—1906. tanévről. Közli: **Nagyné Csorba Mária** igazgató. — Az iskola fennállásának ez volt 22-ik esztendeje; minden a legnagyobb rendben folyt le, noha az egészségi állapotok nem voltak teljesen kielégítők, de a járványos betegségek miatt azért a tanítást félbeszakítani nem kellett. Az iskolának volt 195 rendes növendéke; a női munkatanfolyamot 13 növendék látogatta. A testület tagjai: Nagyné Csorba Mária, Nagy F. Ödön; Aczélné Sebe Zsuzsánna, Tarjánné Nyeste Teréz, Bajnócziné Sermán Emerika, Szigeti Gy. Jolán, Popovits Anna. A rendes iskolai ünnepélyeket megtartották. Az Erzsébet-kör ez évben is sikeresen működött és az egész város szerető támogatásával sok jót tett.

16. A kecskeméti állami polgári és elemi leányiskola XXXI. értesítője az 1905—1906. iskolai évről. Szerkeszti: **Pásthy Károly** igazgató. — Az értesítő elején beszámol Schmidt Jenny arról, hogy miért és miként foglalkozik volt növendékeivel. Az értesítő második czikkében Faragóné Szalontay Margit részletesen elmondja az iskola mult év végi aldunai kirándulását, az erre az évre tervezett tátrai kirándulást a kevés résztvevő miatt nem lehetett megtartani. A polgári iskolának 301 növendéke volt. Az egészségi állapotok elég jók voltak. Az iskola öt ünnepélyt tartott ez évben, amelyek közül kettőt az ifjúsági önképzőkör rendezett. Az önképzőkör Schmidt Jenny tanítónő vezetése alatt állott. Jótékonyságra bő alkalom nyílt. A tantestület tagjai: Pásthy Károly; Faragóné Szalontay Margit; Katona Zsigmondné Fülöp Juliska, Laukó Sarolta, Pataky Imre, Schmidt Jenny, Selymessy Ferenczné Valkovszky Victorine, Szent-Gály Gyula, Tóth Emi. Zsigmond József.

17. A késmárki ág. hitv. ev. (elemi népiskola és) polgári leányiskola értesítője az 1905—1906-iki tanévről. XI. évfolyam. Közli: **Kertscher Sándor** c. isk. igazgató. — Az iskolaév minden megszakítás nélkül folyt le. A tantestületben változás nem volt, de rövidebb ideig tartó helyettesítésről többször kellett gondoskodni. A tantestület tagjai: Bruckner Ottó, Buchalláné Fiala Olga, Kertscher Sándor, Patzkó Gyula. Az iskolának összesen 296 növendéke közül 99 a polgári leányiskola növendéke volt. A polgári iskolának önképző köre van («Magy. önképző kör») Kertscher Sándor igazgató vezetése alatt; az önképzőkör rendezte a szokásos ünnepélyeket.

18. A kiskúnfélegyházi községi polgári leányiskola és a vele kapcsolatos kézimunka tanfolyam IX. értesítője, az 1905—1906. iskolai évről. Közli: **dr. Rettkessné Stetina Róza.** — Az iskolaév minden baj nélkül folyt le; a tantestületben sem volt semmi változás; a tantestület tagjai: dr. Rettkessné Stetina Róza, Eyszrichné Kerner Dóra, Móczár Olga, özv. Pásztorné-Gluzek Etelka, Sebőkné Jakubek Emma, Tassy Zsuzsi. Az intézettel kapcsolatos kézimunka-tanfolyamot Eyszrichné vezette. Az iskola a szokott ünnepélyeket megtartotta és egy nagyobb szabású díszelőadást rendezett. Május hó utolsó hetében jól sikerült háromnapos kirándulást rendezett a testület 19 növendékkel a fővárosba.

19. A nagybecskereki bennlakással egybekapcsolt Messinger Karolin-féle magán-nevelőintézet, nyilvánossági joggal felruházott elemi és polgári iskolájának III. értesítője, az 1905—1906-ik ikolai évről. Szerkesztette **Messinger Karolin** igazgatónő. — Az értesítő elején Szemes Adolfnak egy cikke van, amely arról szól, hogy ne csak szóval, de tettel is pártolják a honi ipart. Az idén már új épületben kezdte meg az iskola a működését. Az iskolának összesen 193 növendéke volt; ezek közül 93 növendék a polgári iskolába járt. A szokásos ünnepeket megtartották. A testület tagjai: Messinger Karolin, Tóth Paula; Knyaskó Lajos, Deutsch Aranka, Hartl Gabriella, Magó Ilona, Roemer Elis, Schneller Jenny, Szalaváry Ede, Szenes Adolf, Urhegyi János.

20. A nagyenyedi m. kir. állami polgári leányiskola és a vele kapcsolatos női kézimunkatanfolyam 1905—1906. évi értesítője. Közli: **Dömők Erzsébet,** igazgató. — Az igazgatói jelentés zajtalan, csendes, de eredményes munkáról számol be; egészség, magaviselet haladás, mind kedvező volt. A tanári testület tagjai a hitoktatókon kívül a következők voltak: Dömők Erzsébet igazgató, Baranyainé Kasselik Emilia, Fűzi Katinka, Hollósné Hajdú Erzsébet, Jánossy Berta, Sebestyén Sándor, Horváth Irén, Lázár Amália és Dancs Ida. A növendékek létszáma 33 + 40 + 35 + 28 rendes és 15 magántanuló, a kézimunka-tanfolyamba 15, összesen 166. A szokott ünnepeket megtartották. Az iskolában önmívelődési kör is munkálkodott. Segélyben, jutalomban több növendék részesült. Az igazgató örömmel emlékszik meg a testület összhangzó, lelkes munkásságáról.

21. A nagykárolyi m. kir. állami polgári leányiskola értesítője az 1905—1906-ik tanévről. Szerkesztette: **Cs. Tattay Irén,** igazgató. — A tanév a rendes, csöndes munkálkodással telt el. A tes-

tületben nagyobb változás nem volt. Az intézetnek 198 növendéke volt, akiknek az egészsége, magaviselete, szorgalma, semmi kívánni valót nem hagytak hátra. A tanári testület tagjai: Cs. Tattay Irén, Kurcz Erzsébet, Lőrinczy Ida, Nikell Irma, Suránszkyné Jánossy Jolán; Csanády Ilona; Balogh Margit, Láng Margit, Andrássy Ilona. Könyvtár és szertár gyarapodást mutatnak. Az előírt ünnepeket megtartották.

22. Értesítő a nagykőrösi polgári leányiskola (ismétlő- s tanyai elemi népiskolák és kisdedóvó intézetek) 1905—1906-ik tanévi állapotáról. Kiadta a községi iskolaszék. Összeállította: **Szurmó Ambrus,** községi polg. leányiskolai igazgató. XXVI. értesítő. — A tanév csendes munkálkodásban telt el, sem a tanári testületben, sem a növendéksereg között semmi veszedelmesebb betegség nem volt. A tantestület tagjai: Szurmó Ambrus igazgató, Varga Ilona, Szurmóné Gonda Mária, Schneiderné Gáspár Mária, Sz. Varga Ilona. A polgári iskolának (61 + 25 + 22 + 16) 124 növendéke volt.

23. A nagyszebeni m. kir. állami polgári leány (és elemi népiskolák) XXV. értesítője az 1905/1906. iskolai évről. A gondnokság megbizásából szerkesztette: **Bod Péter** igazgató. A tantestületben semmi változás nem volt. A testület tagjai: Bod Péter igazgató, Bodné Persz Katalin, Győri Ignác, Heszné Hauszner Fánni, Kocsuba Róza, Vámszer József. A polgári iskolának (47 + 49 + 33 + 29) 158 növendéke volt. Iskolai ünnepélyeket tartottak (október 4-én, november 19-én, április 11-én). Az egészségi állapotok kielégítők voltak.

24. A nyiregyházi közs. polgári leányiskola értesítője az 1905—1906. iskolaévről. Közli: **Gáspár Gézáné** igazgató. — Az értesítő dr. Bartók Jenő értekezésével kezdődik «A nők magasabb képesítéséről». Az iskolát kézimunka- és tornateremmel bővítették ki s így ez utóbbi felhasználásával most már az ünnepélyek tartására is van helye az iskolának. A tanítás menete egész évben zavartalan volt, felvételt 254 növendék nyert az intézetben, az osztályok azonban fölötte népesek voltak (62 + 71 + 44 + 53) s e miatt a tanítási eredmény sem volt rendkívül jó, a növendékek 7, 14%-a elégtelen osztályzatot nyert. Ez ugyan nem sok, de az igazgató panaszkodva tulajdonítja ezt — teljes joggal — a zsufoltságnak. A tanári testület tagjai: Gáspár Gézáné, Eltscher Simon, Jéger Emma, Kubik Katinka, Palicz Gizella, dr. Popini Albertné, dr. Victorisz József és Werner László. Az iskolában önképzőkör is működött, az iskolai ünnepeket megtartották, szertár, könyvtár szépen gyarapodott. A növendékek közül többen kaptak jutalomkönyveket.

25. A pápai állami polgári leányikola és a vele kapcsolatos kézimunka-tanfolyam értesítője. Szerkesztette: **Nagy Gabriella,** igazgató. — Az értesítőt kisebb értekezések sora nyitja meg az igazgató tollából. Az első az iskola és a család együttműködését hangsúlyozza, a második a francia nyelvtanítási módszereket ismerteti, a többi kilenc az iskolai életre vonatkozó adatokat sorolja különböző címek alatt fel. Ezek szerint a növendékek létszáma volt 48 + 38 + 41 + 37 összesen 164, a kézimunka-tanfolyamba járt 14. A tanári testület tagjai voltak: Nagy Gabriella, Benczelits Erzsi, Jerfy Hermin,

Schlupni Sarolta, Takách Ida, Juhászné Sirchich Hermin, Markbot Angela, Baráth Angela, Hercz Dávid és Gáty Zoltán. Tanterv és a szokott rovatok egészítik ki az igazgatói jelentést.

26. Értesítő a Dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai polg. leányiskolájáról. Szerkesztette: **dr. Horváth József** igazgató. A tanítónőképző intézettel kapcsolatos polg. leényiskolának (21 + 20 + 22 + 18) összesen 81 növendéke volt; egy részük bentlakott az intézetben. A tanári testület közös a tanítónőképző intézettel. A kettős intézet eléggé fel van szerelve s «Lorántfy Zsuzsanna» önképzőköre buzgón működött

27. A Pauli szent Vinczéről nevezett irgalmas nővérek vezetése alatt álló Ranolder-intézet évi értesítője az 1905—1906-ik évről. — Az intézet polgári iskolájának 273 növendéke volt, ezek közül bent többen laknak az intézetben. A polgári iskola tantestülete: Magdics Ignác, esztergomegyházmegyei áldozópap, Bangha Klotild, Császik Gyula, Kolarics Leopoldin, Krimm, Szép Mária, Tullner Speciosa, Grossmann Antal, Hiller Vincensia, Aigner Eugenia, Holczmann Teréz, Kókay Ladiszla, Krauze Erzsébet, Schieberna Julia, Sebők Vilma, Szabó Ottilia.

28. A rimaszombati m. kir. állami polgári leányiskola értesítője az 1905—1906. iskolai évről. Közli: **Kathona Géza,** igazgató. — Az iskolai évet rendes időben kezdték meg s az megszakítás nélkül folyt. Örömmel olvastuk az értesítőben, hogy az iskolát az állam veszi kezelés alá és hogy az épületet már építik is, amibe remélhetőleg 1907 őszre már beköltözhetnek. A testület tagjai: Feketéné Otte Hedvig, Kathona Géza, dr. Veresné Mészáros Jolán, Nagy Zoltánné, Ratkó Margit. Az intézetnek (39 + 41 + 31 + 22) 133 növendéke volt. A növendékek és testület október 4-én, november 19-én, március 15-en. április 11-én és június 8-án rendeztek ünnepélyeket. Jótékonyságot gyakoroltak sokan az iskola jó barátai szegényebb sorsú növendékekkel.

29. A szamosújvári m. kir. állami polgári leányiskola I. értesítője az 1905—1906 ik iskolai évről. Szerkesztette: **Zöld Sándor,** állami polg. leányiskolai igazgató. — Az értesítő első cikkében elmondja az igazgató az iskolának nyolcz éves történetét. A tantestületi változások azok, hogy Zöld Sándort, a baróti áll. polg. leányiskola tanárát nevezte ki a szamosújvári iskola igazgatójává s a dési iskolához áthelyezett Kepri Julia tanítónő helyére Szenkovits Annát nevezte ki helyettesnek a miniszter. Két egynapos kirándulást rendezett ez évben az iskola, egyet Kolozsvárra, a másikat a désaknai sóbányába. Az intézetnek 82 növendéke volt. A szokásos ünnepeket megtartották. A testület tagjai: Zöld Sándor, Domokosné Solti Mária, Vukovits Mártha, Tell Margit, Szenkovich Anna, Váradi Etelka.

30. A szászvárosi m. kir. állami elemi és polgári leányiskolák értesítője az 1905—1906. tanévről. Összeállította: **Simonné Horkay Malvin,** igazgató. — A kettős iskola elég népes, az elemi iskolába 140, az ismétlőbe 11, a polgári iskolába (28 + 24 + 20 + 13) 90, a kézimunka-tanfolyamba 10 növendék járt; az összes létszám tehát 251 volt. Az egészségi állapot a fellépett járványos betegségek dacára elég jó volt. Az idén tették az első nagyobb kirándulást 21 növen-

dékkel (Arad-Báziás-Orsova (Ada-Kálé) Herkulesfürdő és Lugos), 4 napi utat 26 korona költséggel. A testület tagjai közül az igazgatónő és Bokor Irma kisérték a növendékeket. A testület tagjai: Simonné Horkay Malvin, Neumanné Haidvogel Paula, dr. Baloghné Bukát Ilona, Hajtman Etel, Gergelyffy Ida, Bokor Irma és Kürthy Sándor.

31. A székelyudvarhelyi m. kir. állami polgári leányiskola értesítője az 1905—1906. iskolai évről. Szerkeszti: **Schiller Irma,** igazgató. — Az értesítő elején Burgerné Krizsó Erzsébet úti emlékeit írja le eleven cikkben. Az iskolai év zavartalanul folyt és kedvező egészségi állapot mellett jó tanulmányi eredményre vezetett. A tanári testület tagjai voltak: Schiller Irma igazgató, Vargha Ida, Szemlérné Lendvay Mária, Burgerné Krizsó Erzsébet, Langer Adolfin, Petrányi Miklós, Német Gyula, Lendvay Gabriella (helyettes). A növendékek létszáma (20 + 20 + 32 + 24) 96 rendes és 10 magántanuló. A szertárak szépen gyarapodtak, az iskolai ünnepeket buzgón megtartották.

32. A szombathelyi városi államilag segélyezett polgári leányiskola XXX. és a női kereskedelmi tanfolyam XII. értesítője az 1905—1906. tanévről. Szerkesztette: **Pálffy Boldizsár,** igazgató. — A tanév minden akadály nélkül folyt le, bár a tanítótestület egészségi állapota nem mondható épen valami kedvezőnek; a növendékek között, noha járványos betegség nem igen fordult elő mégis sok volt a mulasztás, mert nagyon sok a vérszegény, ideges leányka. A tantestület tagjai: Pálffy Boldizsár, Divald József, Ekkert Irma, Fliszár Sarolta, Chriastélyiné Hódossy Laura, Greisingerné Kerecsényi Ilona, Griszháberné Mocsáry Olga, Nemayer Mária; Deméné Rill Vilma, Szabó Erzsébet, Az intézetnek 320 növendéke volt, minden osztály párhuzamos volt s még így is vissza kellett utasítani a jelentkezőket. Szó van az iskola kibővítéséről vagy legalább is átalakításáról. A szokott ünnepeket megtartották s egy díszelőadást rendeztek jótékonycélra. A kereskedelmi tanfolyamnak 35 növendéke volt.

33. Az újvidéki magyar állami női kézimunka-tanfolyammal kapcsolatos polgári leányiskola 1905—1906. tanévi értesítője. XXX. évfolyam. Közli: **N. Nemessányi Adél,** igazgató. — Az igazgató jelentése az iskolai épület kibővítéséről, az iskola kirándulásáról (Fiumét és vidékét keresték fel) oly tanulságos és oly igaz panaszokat és eszméket tár az olvasó elé, hogy azt minden polgári iskolai tanítónak olvasnia kellene. Hisszük, hogy az értesítő révén sokan megszívlelik az abban foglaltakat. A tanévet nem is kezdhették meg kellő időben és a félig kész épületben sok küzdelmen mentek át. Az osztályokat párhuzamosakká tették, de mégsem vehették fel mind — a termek kicsinysége miatt — a jelentkezőket, pedig ez nagy veszteség a magyarosítás ügyének. A tanító-testület tagjai voltak: Fizély Julia, Hang Kornélia, Harrach Etelka, Kellerné M. Zsófia, Homonnay Flóra, Weixlgärtner Ármin, Krafft Antonia, Kürthy Mária, Balázs Vilma, dr. Gruby Dezső, Steiger Frigyes, Mészárosné W. Berta, Szeifert Mária, Petrikné Anna, Havranek Olga. A tanulók létszáma (86 + 86 + 68 + 53) a rendes és 20 a kézimunka-tanfolyamban, összesen 313. Az alsó három osztály párhuzamos volt. Szertárak és könyvtár szépen gyarapodtak. Az iskolának segélyalapja, turista alapja

és gazdasági alapja van, az utóbbin egy csarnokot szándékoznak építeni azon a két holdnyi területen, melyet a város a gazdasági oktatás céljaira és játékterül átengedett. Iskolai kirándulásaik szervezése mintaszerű.

34. A verseci városi polgári leányiskola értesítője az 1905—1906. évről. Közzéteszi az igazgatóság. — Az iskola új épületének felavatása volt az iskolai év legnagyobb eseménye. S méltán örvend a tanítótestület, a növendéksereg s a város az új iskolának, díszes, tágas, a modern követelményeknek teljesen megfelelő épületet kaptak, a rendes tágas tantermeken kívül bemutatja az értesítő a szép kézimunkaterem, rajzterem, fizikai szertár és fizikai előadó terem fényképeit. Az iskola vezetése a Miasszonyunkról nevezett iskolanővérek vezetése alatt áll, a tanítótestület rendes tagjai: Sarkadi M. Fidolisz igazgató, Bemmer M. Felicitasz, Daum Ottó, Dolezsal M. Manuela, Kasza M. Berta, Lippert M. Annunciáta, Márton M. Ilma, Meul M. Magdolna, Mórán Etelka, Rasch M. Sziviárda, Szikora M. Hortenzia. A növendékek létszáma (44 + 43) + 51 + 47 + 40, összesen 223 rendes és 23 kézimunkatanfolyamba járó, összesen 246 volt. Szertárak, könyvtár szépen fel vannak szerelve.

Felső leányiskolai értesítőt csupán kettőt kaptunk. **A bánffyhunyadit,** melynek igazgatója Koleszár Lajos, a polgári fiúiskola igazgatója. Itt tanítanak: Felméríné Szabó Gizella, Klaszterné Égeni Jolán, Nagyné Sárosi Verona, Pelle József és Telegdy Árpád. A növendékek létszáma 40. — És megkaptuk a **szilágysomlói** felsőbb leányiskola értesítőjét is. Igazgatója Városi Malvin, helyettese egész évben Konecsniné Csőke Teréz volt. Itt tanít még: Jenőffy Piroska, Derzsi Gizella és Szenkovich Anna, mint helyettesek, továbbá Fetzer J. Ferenc. A növendékek létszáma 25 + 18, összesen 43 volt. Az iskolában önképzőkör is működött.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A szépművészeti múzeum megnyitása. Nemcsak a művészeknek s a művészetek kedvelőinek, a pedagogusoknak is ünnepnapja volt ez évi december elseje, mikor a király Ő Felsége az új szépművészeti múzeumot meglátogatván, a megnyitásra az engedélyt megadta. A szépízlés fejlesztésének oly hatalmas eszközével lett gazdagabb fővárosunk, melynek kellő felhasználása a mai és a jövő serdülő nemzedék lelki fejlődésében megbecsülhetetlen fontosságú. Hogy ilyenné váljék, kell, hogy a tanítóvilág a maga művészeti képzettségének kiegészítésére komoly tanulmányozással használja fel az új múzeumot. Sem a magunk lelki életét, sem tanítói hivatásunkat tekintve, nem használhatjuk fel jobban a szabad időnket, mintha azt a múzeum remek szoborcsarnokaiban és képtáraiban töltjük. Míg élvezve tanulunk, legmagasztosabb tanítói feladatunkra, tanítványaink lelki életének a művészi szép élvezetével való gazdagítására készülünk elő. A muzeumban szerezhető tanulságokra legközelebbi számunkban külön cikkben térünk vissza. Szerk.

*

Szociális tanfolyamok nők számára. Apponyi Albert grófné, a «Tulipánkert-Szövetség» közművelődési szakosztályának elnöke, karöltve a szövetség közjóléti bizottságának elnökével, Almássy Dénesné grófnéval, december hó első napjaiban több napra terjedő szociális tanfolyamot rendezett, melyen az elméleti előadások mellett a fővárosi szociális intézmények megtekintése által a résztvevők gyakorlati kioktatásban is részesültek. Az első ülést, melyen Gaál Jenő dr. «Az újabb társadalmi alakulásról» és Vay Péter gróf «Szociális feladatainkról» tartottak előadást, maga Apponyi Albertné grófné nyitotta meg. A második ülésen Prohászka Ottokár dr. és Geöcze Sarolta beszéltek, míg a többi napokon Rosenberg Auguszta és Dessewffy Emma tartottak előadásokat. A jótékony intézmények közül bemutatásra kerültek a szabad egyetem, a patronage, a foglalkoztató műhelyek, a napközi otthonok stb. A főváros hölgyközönsége a szociális kérdéseknek mind elméleti, mind gyakorlati tanfolyama iránt nagy érdeklődést tanusított s annak dacára, hogy a szövetség tagjainak nagy részét a «Népipari Vásárra» való előkészületek kötötték le, az előadások zsúfolt termekben folytak le.

*

Gróf Andrássy Tivadarné és a magyar ipar pártolása. A «Tulipán-Szövetség» igazgatótanácsához Edelsheim-Gyulay gróf indítványt adott be, melyben a «Tulipán-Szövetség» tevékenységi köré-

nek kibővítését ajánlja. Karolja fel a Szövetség — úgymond — a közjótékonyság minden ágát s a vidék viszonyainak megfelelőleg majd a tuberkulózis leküzdésére, majd a gyermekvédelemre, majd a szegényügy valamely más formájára fordítsa erejét. Így tarthat majd jogot a Szövetség a közönség nagyobb érdeklődésére, melynek megcsappanásától tartani lehet. Az Edelsheim-Gyulay gróf memorandumára a Tulipán-Szövetség alelnöke, Andrássy Tivadarné grófné a Szövetség igazgatótanácsához intézett memorandumban felel, mely a következő cím alatt «Nyilt szó a Tulipán-Szövetség igazgató-tanácsához és felelet Edelsheim-Gyulay gróf indítványára» nyomtatásban is megjelent és finom ízléssel kiállított röpirat alakjában törekszik az olvasót arról meggyőzni, hogy a Tulipán-Szövetségnek eredeti céljától, az iparpártolástól eltérnie nem szabad, nem lehet. Nemcsak igazi lelkesedés sugallata, de komoly és józan megfontolás eredménye is e szózat, mely épp oly logikai erővel, mint hazafias aggodalommal az anyagi jólét emelését és így a közjótékonyság közvetve gyakorlását az iparpártolással gondolja leginkább előmozdíthatónak. Nem kívánja a grófnő a többi szociális munkától való visszavonulást sem, sőt szükségesnek látja, hogy a Tulipán Szövetség alkalomadtán segítsen más egyesületeket is kitűzött célja elérésére; de a tett szolgálatok után, térjen vissza saját munkaköréhez és lankadatlan kitartással munkálkodjék azon, hogy a magyar iparnak a magyar vevőközönséget megnyerje s a vevőközönség igényeit kielégítő magyar ipart teremtsen. «A magyar publikumot első sorban tehát arra kell nevelni, — így szól a szerző — hogy a magyar gyártmányt szeresse és követelje. Ez legyen a Tulipán-Szövetség főfeladata.» «Szerettessük meg a magyar emberrel a magyar ember kezemunkáját. Birjuk reá, szorítsuk reá a kereskedőket, a fogyasztási szövetkezeteket rábeszéléssel, jó példával, a magyar ember veleszületett makacsságával, hogy a szükségleteket amennyire csak lehet, itthon szerezzék be. Óriási munkakör nyilik itt minden embernek, első sorban pedig a nőknek. Mindegyik saját otthonából, családi tüzhelyét el nem hagyva, ha nem akar nyilvánosan szerepelni, csendes munkával szolgálhatja a nagy nemzeti ügyet . . .» «Divattá kell tenni a magyar ipart, divattá, melyet követni erény. Csinálják meg ezt a divatot azok, akik Magyarországon divatot tudnak csinálni. Habár megvallom, nem szeretem a «divat» szót, mert ez magában foglalja az állhatatlanság, a szeszélyesség, a mulandóság fogalmát. Emeljük inkább az ipar pártolását a vallási fogalom magaslatáig. A vallások szintén propagandával, rendíthetetlen hittel, a szép és nemes eszmék őserejével tudtak az emberi szívekre hatni.» Az erőteljesebb akció fejlesztésére újra kívánná szervezni a grófnő a Tulipán-Szövetséget olyformán, hogy az egész országra kiterjedő hálózata a központtal szerves összefüggésben legyen s a megyei központok vezetői a központi választmánynak tagjai legyenek, a központ szellemében irányítsák a vidéki körök tevékenységét. Arra van szükség, hogy az erőnket helyesen használjuk fel és «Győzni fogunk, mert a nemzet önfentartási ösztöne harcol velünk.»

★

A «Népipari Vásár.» *A Tulipánkert-Szövetség* igazgatósága nagy jelentőségű munkát végzett, mikor a Népipari Vásárt megalkotta.

Nemcsak abban a tekintetben bir ez a vásár jelentőséggel, hogy a belépő-díjakból a Szövetségnek esetleg némi jövedelmet juttat, s a különböző vidéken otthonos háziipar bemutatásában sem merül ki a vásár célja teljesen: a népnek keresethez juttatása és a fejlesztésre méltó iparágak felkarolása és támogatása emelkedik a kitűzött célok között legfőbb fontosságra. S ha csak egyszer-kétszer betekintettünk is a vásárba, láthattuk, hogy a Szövetség a maga elé tűzött célok mindenikét elérte. A közönség nem is álmodott tömegekben lepte el a vásárt s a belépő-díjakból tényleg jelentékeny összeg folyt be. A nép és háziipar eddig alig ismert készítményeit is összegyűjtvén, a Szövetségnek sikerült a nagy közönség figyelmét a népipar fejlettségére és fejlesztésre alkalmas voltára ráirányítani. A vásárra küldött összes tárgyak eladásával pedig igen jelentékeny összegek erejéig nyujtott — a munka által kiérdemelt — támogatást a legszegényebb néposztályoknak. És ami a legfőbb, sikerült egyes kiváló iparágak iránt a sajtóban, kormányban és egyes kereskedőkben olyan magas fokú érdeklődést kelteni, hogy ez iparágak nagyban való fejlesztése immár biztosítottnak látszik. A halasi csipke (Dékány Árpád), a csetneki csipke (Szontagh nővérek), a félegyházi varrottas (Rettkesné Stetina Róza): az örökszép kalotaszegi varrottasok (Gyarmathy Zsigáné) és a pozsonyi himzések (Apponyi Albertné grófné) mellett is nagy és méltó feltűnést keltettek. Az egész magyar közönség hálával tartozik a vásár előkészítésében és az elárúsítás nagy munkájában résztvetteknek. Sokan vannak, hosszú lenne a névsor, legyen szabad azért csak nehány nevet ideiktatnunk. A munkából az oroszlánrészt Batthyány Lajosné grófné, Benczur Gyuláné, Andrássy Tivadarné grófné, gróf Hadik Endréné, Héderváry Lehelné, Gyulai Miksáné, Neuschloszné, Bán Dezsőné, Elek Pálné, Bartha Miklósné, Holló Lajosné és Horváth Zoltánné foglalták le maguknak.

★

A Magyar Nők Közművelődési Köre harmadévi fennállásának és benső megszilárdulásának örömét azzal ünneplé meg, hogy fokozatosan kifejtendő programmja értelmében kiállítást rendezett saját helyiségében (váci-utca 9. sz.) magyar művésznők műveiből. Eleinte a Kör művészeti bizottsága bevezetés gyanánt ezt az első kiállítást a magyar nők iparművészeti produktivitásának bemutatására szánta, ennek felölelése által egyszersmind csatlakozván a *honi munkát* pártoló nemzeti mozgalom eszméjéhez. Mert úgy jóléti, valamint kulturális szempontból nem lehet közömbös a honi érdekekre nézve, hogy kivált amaz intelligens dolgozó nők ügyét nem támogatja semminemű intézkedés, akik épen képzettségüknél és társadalmi helyzetüknél fogva nem kínálhatják munkaerejüket egy uzsorára dolgozó és művészi szempontból teljesen ellenőrizetlen kereskedői cég szolgálatába, valamint a közönségnél sem házalhatnak kész műveikkel. Következésképen számos jobb sorsra érdemes tehetség, kik évente szakiskolánkból kikerülnek, a kilátástalan helyzet által elkedvetlenítve, sőt helyenként jóhiszemű kisérleteinek anyagi kárát vallva, kénytelen visszavonulni attól, hogy szellemi és kézműi tőkéjét a közjó számára is értékesítse. Ezek érdekében szándékozott tehát a Magyar Nők Közművelődési Köre kifelé irányuló tevékenységének első mozzanatát foganatosítani. Azon-

ban a kiállítás hírére a festőművésznők körében is oly nagy érdeklődés mutatkozott, hogy a kiállítás rendezősége indíttatva érzé magát eredeti tervének keretét kibővíteni ama művekkel, melyeket elismert nevű művésznők készséges bizalommal bocsátottak a kiállítási bizottság rendelkezésére.

Ezt a bizalmat nagyban támogatta bennük a kiállítás művészi értékének előre hangsúlyozott és a jury által biztosított színvonala. Ugyanis a bírálatra nézve meghívattak: *Benczur Béla* műépítész, szaktanár a magyar iparművészeti iskolában; *Csizik Gyula* szaktanár a fővárosi rajziskolában; *Feszty Árpád* festőművész és tanulmányi főfelügyelő; *Havranek Ferenc* műépítész és szaktanár a m. kir. orsz. mintarajziskolában; *Papp Sándor* festőművész és szaktanár a magyar iparművészeti iskolában és *Seemayer Vilibáld*, az ethnografiai múzeum igazgatója. Az előkelő szakférfiakból álló jury legelső sorban fejezte ki elismerését a beérkezett művek kvalitása fölött. Sőt ez alkalommal egyik kiváló művésznőnk, aki évek előtt külföldön szerzett dicsőséget a magyar nő tehetségének, de azóta visszavonult a nyilvános szerepléstől, Feszty Árpádné Jókai Róza kilenc darab színpazar festményével valóságos eseménnyé tette ezt a kiállítást. Az ugyancsak a külföldön szereplő kiváló művésznő, Biasini Mari, három régi mesterkopiával van képviselve. Braunecker Stina bárónő a londoni nemzeti gyűjtemény műremekeinek hat darab értékes másolatát állította ki. Telkessy Valéria egy rendkívül finom színhatású virág-csendéletet és két oláh szobarészletet állított ki, mely utóbbiakat még a bírálat alkalmával a Néprajzi Múzeum számára szemelt ki Seemayer igazgató. Radóné Hirsch Nelly férje és leánykája arcképét mutatja be. Igen eleven hatásúak a gróf Zichy Leona tájrészletei, Vámossy Zoltánné levegős finom aquerellejei. Strobl Zsófia tanulmányfejekkel és állatképekkel, Bruck Hermina az ő megkülönböztetett fölfogású három tájrészletével gazdagította a kiállítást. Pejacsevich Jolán grófnő négy kisméretű aquarellje egy bensőségteljes művészlélek gyöngéd megnyilatkozása.

A virágkedvelőknek sok örömet szereznek üde hatású műveikkel *Blaskovich Irén*, Boczum Klára, Urbáry Birike. Szélesen kezelt virágok az Oppel Magdáé, részletesen érzettek a L. Kircz Rácheléi is. Szontagh Aranka csetneki tájrészletein a napsütés meleg sugarait érezteti a szemlélővel, Propper Aranka párisi tájlátképe magára vonja a figyelmet, Soós Elemérné a széles fölfogást kisméretű művében, a dalmát nemes képében, is érvényre emeli.

Figyelemreméltó Krenner-Bock Amáliának több darabból álló csoportja. S. Undi Mariska, az ismert kiváló művésznő illusztrációkkal szerepel. Lohwag Ernestina a Szablya-iskolát, Gyenes-Gottlieb Gitta a Karlovszky-iskolát, Gall Emma a nagybányai iskolát képviselik. Fränkelné-Vozáb Ilkától egy bátran kezelt plain-airt, Gondos Emmától virág és egy kicsiny, intim plain-air van kiállítva. Csesznák Irma három darab olajfestménye a színérzék mélyebb skálájára enged következtetni. Kedves még Máté Urna két vízfestményű virágképe. Eredeti fölfogású mű Dárday Sándorné vizfestménye. A Kör művészeti bizottságának elnöke és a kiállítás műtárosa Komócsy Józsefné, aki Zemplényi Gyulánéval, a Kör ügyvezető lelkes igazgatójával rendezte a kiállítást, egy nagyobb, «Margitszigeti virágok» című olajfestménnyel és egy

ugyancsak olajfestményű tanulmányfejjel szerepel. Komócsyné Székely Bertalannak, a Lotz-iskola jelenlegi klasszikus stílű mesterének és Lotznak volt tanítványa.

Az iparművészeti csoportban találjuk Szontagh Erzsi és Aranknának rövid idő alatt híressé vált pompás «csetneki csipké»-it, Treitz Péterné «lángolt bársony»-át, Katonáné Madarász Adelinnek és két tanítványának, Prokopiusz nővéreknek egész gyűjteményt kitevő égetett bársony, bőr, himzett és festett munka, valamint keramikai műveit. Igen szépek az Ihrig Sarolta, Komáry Erzsi, Blaskovich Irén, Schikedanz Vilma, Gondos Emmy, Aggházy Theodora bőrművei, Kondert Mária tűfestése. Undi Carla a gödöllői szőnyegiskolát képviseli csomózott, művészi értékű párnáival. Legányi Aranka «paraven»-t állított ki. Barthos Matild régi gobelint, S. Naschitz Eugénia régi gyöngyhimzést, mely utóbbi retrospektiv képet nyujt a nagyanyáinknak a XIX. század elejéről való művészi tevékenységéről általában. A kiállítás sikere mindnyájunk várakozását túlszárnyalta és a vállalkozók bizalmát dúsan megjutalmazta a kiállítás védnöknőjének, Apponyi Albert grófnénak és őt a megnyitásra elkisérő férjének, Apponyi Albert gróf közoktatásügyi miniszternek az előkelő vendégek jelenlétében történt megnyitáskor kifejezett elismerésében. A Kör tavasszal ismét rendez kiállítást.

*

A női kézimunkaoktatás a főváros iskoláiban. Nehány év előtt, — még a Hivatalos Tanítótestület újraébredésének évében és annak kebelében — azon célból indult ki egy kis mozgalom a női kézimunkaoktatás kérdésében, hogy fölkeltsük t. társnőink érdeklődését az ügy iránt s hogy alkalmat nyujtani segítsünk ezzel is, megfigyelésük, tapasztalatuk és észrevételük elmondásához, ajánlatuk megtevéséhez.

Célja volt még e kis mozgalomnak az is, hogy a több oldalról, talán sok oldalról jelentkező véleményeknek esszenciáját majdan eljuttassuk abba a fölöttv érdekes és nevezetes kohóba, amelyben akkortájt már javában gyúrták, dagasztották és formálták azt az ú. n. új tantervet, amely az 1904. évnek februárjában pattant onnan elő, — *általános részében* nagyszabású, szabad szellemben megírt gyönyörű pedagógiai mű gyanánt.

Ami pedig annak a kis mozgalomnak eredményét illeti, biz az nem állott arányban a tanítónők igen tekintélyes számával; de mivel a jobbak, mondhatnám a legjobbak nyilatkoztak meg, elég volt mégis arra, hogy azok segítségével egy bizonyos útirányt lehetett kijelölni a női kézimunka-oktatás szabályozásánál.

Záporként csak akkor nyilvánultak meg a hozzászólások, amikor az új tanterv már napvilágra került. Ez hozta meg végre azt a régóta vágyott sikert, hogy tanító-társnőink lelkes buzgalommal foglalkoztak a fölvetett kérdéssel és eddig soha nem tapasztalt olyan érdeklődésnek adták jelét, hogy szinte feldobogott a szívünk örömünkben.

Az ilyen érdeklődésnek kell hogy hatása legyen. Lett is. Elértük:

1. hogy a női kézimunkaoktatás épen olyan komoly méltánylást érdemlő tantárgyként ékelődik a többi közé, mint bármely más. Saját erőnktől függ, hogy vissza ne süllyedjen.

2. Panaszaink, kívánságaink e téren is meghallgattatnak s jóindulatúlag segítenek bajainkon.

3. Hogy főleg azoknak munkáján segíthessünk, akik eddig még sohasem tanítottak kézimunkát: sikerült egy e célra szerkesztett, minden szükséges tudnivalót felölelő Vezérkönyvet is nyerhetnünk Ferenczi (Freund) Vilma tollából. E könyvecske rövid nehány nap mulva már közkézen forog és határt vet annak a különféleségnek, amely még most — mint átmeneti időszakban — módszerben, időbeosztásban, munkák és munkaanyagok megválasztásában, munkák kezelésében és sok lényeges apróságban tapasztalható.

4. Elértük, elnyertük azt is, hogy azok a derék, kiérdemült, rendes kézimunkatanítónők, akik már összesen is csak 30 an vannak, ha már aggkoruk vagy erőtlenségük következtében nem birják a munkát, azzal a megnyugtató tudattal vonulhassanak vissza, hogy az eddig húzott 600 és 48 koronájukat azontúl is csorbítlanúl élvezhessék. (600 a törzsfizetés és 48 a drágasági pótlék, egyéb nincs!)

E folyó tanévben 10 ilyen beteges, törődött, aggkorú kézimunkatanítónő lépett le a tanítás teréről. Évek óta keservesen keresték már kenyerüket, de csak el-eljártak tanítani, mert hát mit csinálnának, ha elvesztenék 648 koronájukat, vagy annak csak egy részét is!

Ma már csak 20 an szolgálnak még ideig-óráig, a 70-es évek elején szervezett eme állásbeli kézimunka-tanítónőink. Rövid időn belől pedig az egész vonalon az osztálytanítónőkre hárúl a kézimunkaoktatás nagyon fáradságos munkája az ő minden súlyával, minden felelősségével.

És ekkor azután vajjon találkozik-e férfi kartárs, aki a tanítónőnek ilyen megterheltetése mellett is azt kiáltsa még hogy: «ne legyen egyenlő a fizetés! A nő kapjon kevesebbet!» Csak az nem hiszi el, aki nem próbálta, hogy egy női kézimunka-tanítási óra fölér 2—3 más órával, testi és lelki megerőltetés tekintetében.

De hát épen azért, könnyíteni is igyekszik ezen a mai törekvés.

Nem cifrán megrakott falakat vár többé, csak annyit, hogy azt a keveset, amelyet végezni kell az iskolának, úgy végezze, hogy a leányka önmaga erejére támaszkodva tudja megalkotni az egyes kis munkadarabokat. Az az alapvető munkássága a tanítónőnek olyan legyen, amelyre biztosan építhessen a következő iskola.

A haladás megkönnyítésére szolgáló igen helyes módszert mutatott be a múlt tanévben Hauser Ferencné érdemes kartársnőnk a Röck Szilárd-utcai iskola I. osztályában. A beszéd- és értelemgyakorlat keretében ugyanis olyan kézügyesítő mozdulatokkal is élénkítette a társalgást, amelyekkel mintegy előkészülődnek a leánykák a női kézimunkázáshoz. Így. pl. pamutot gombolyítottak, zsinórból vagy szalagból három ágú fonást fontak, csokrot kötöttek, csomót bontottak. Megtanulták a szálnak az ujjakra helyes csavarását, amint majd a horgolásnál, kötésnél kell használniok stb. stb.

Társnőink közül már igen sokan meggyőződtek arról, hogy az együttes tanítási mód nagy mértékben megkönnyíti a munkát. Követik is ezt gyönyörű eredménnyel. Küzködés csak ott van, ahol 60—70 a növendékek száma. Ennyit bizony üdvös volna a kézimunkánál két részre osztani.

Sokkal könnyebb lesz azzal is a tanítás, ha majd a megkívántató szemléltető eszközök (fali ábrák, tűk, szövetek, asztalok, székek, alkalmas műterem) mind előteremtődnek.

Reményünk van, hogy ezeket is elnyerjük, kivált ha összetartunk. Így hamarább.

Ma már senki sem vitathatja el, hogy szükséges a leánykákat a női kézimunkázáshoz szoktatni, abban ügyesíteni s öntudatos munkálkodásra, alkotni tudásra nevelni. A családi élet melegét óvjuk és ápoljuk ezen nem könnyű ugyan, de annál üdvösebb cselekvésünkkel.

Az átalakulás munkája szépen halad, a kibontakozás elé érdeklődéssel tekintünk. *Dorogsághyné-Rapos Aranka.*

★

Új állami ipariskola Kőbányán. A kereskedelemügyi miniszteriumban már nehány éve tervezik a főváros X. kerületében egy nőipariskola felállítását. Azonban az időközben bekövetkezett kormányválságok mindeddig nem engedték a terv megvalósítását. Az új kormány alatt a kérdés ismét időszerűvé vált s így Kossuth Ferenc kereskedelemügyi m. kir. minister 47,710/1906. számú leiratával elrendelte, hogy a m. kir. állami nőipariskola igazgatósága folyó évi november hó második felében Kőbányán két osztályú nőipariskolát nyisson. Az új állami nőipariskola célja és feladata, hogy a nőipari szakismeretek rendszeres, gyakorlati tanításával fiatal leányokat ügyes, hasznavehető iparosnőkké képezzen, továbbá, hogy a családi körben foglalkozó nőknek a különböző női munkákban alapos képzést nyujtson.

A X. kerületben létesült m. kir. állami nőipariskolának *egy fehérneművarró- és egy szabósági szakosztálya van.* A fehérneművarró-osztályban a mértékvételt, a férfi- és női fehérneműek, az asztal- és ágyneműek rajzolását és szabását tanulják a növendékek. Továbbá ezeknek megvarrását kézzel és különböző rendszerű gépeken, végre a fehérneműek diszítését, a monogramm-himzést és a hurkolást. A felsőruhavarró-szakosztályban a tanítás a következőkre terjed ki: mértékvétel, a szabásminta rajzolása és kiszabása; egyszerűbb és díszesebb ruhák összeállítása, varrása és diszítése. Felsőruhák átalakítása. Ruhavasalás. Mindkét osztályban, hetenként két órán át a szabadkézi rajzolásban is nyernek oktatást a tanulók. A tanítási órák délelőtt két órától 12-ig, délután két órától négy óráig tartatnak, szombaton délután szünet van.

Hogy a felsőruha-szabás és varrás tanulása sikerrel járjon, feltétlenül szükséges, hogy a tanuló előbb a fehérneműek szabásában és varrásában alapos jártassággal birjon. Azért az iskola felsőruhavarró-osztályába csak oly tanulókat vesznek fel, akik a fehérvarró-szakot sikerrel elvégezték. Ezekhez képest egyelőre csupán a fehérvarró-osztály nyilt meg; a szabósági szak pedig, — hogy a növendékek kellően előkészülhessenek reá — csak 1907 február havában nyílik meg. Felvételre jelentkezhetnek oly leánykák, akik 14-ik életévöket betöltötték s legalább az elemi iskola VI-ik osztályát, vagy a polgári iskola II ik osztályát sikerrel elvégezték. Beiratási díj 4 korona, félévi tandíj 30 korona, mely díjak előzetesen, a beírás alkalmával, a tandij II. félévi részlete február 1-én fizetendő. Hatóságilag igazolt szegénység és jó előmenetelről tanuskodó iskolai bizonyítvány alap-

ján mérsékelt számban tandíjmentes és féltandíjmentes növendékeket is vesznek fel. Miután ebben az évben kivételesen a tanítás csak november második felében kezdődött meg, ezen tanév első felére kivételesen — beiratási díj és tandíj gyanánt — csak 14 koronát fizet a növendék. A második félévre azonban már a szabályzatban megállapított 30 korona tandíj fizetendő be.

Az iskola helyisége X., kápolna-utca 9. szám alatt van s igazgatója özv. Nendtvich Gusztávné, míg a tanításra s az iskola közvetlen vezetésére a minister Springholz Róza áll. nőipariskolai tanítónőt küldte ki. Az új iskola folyó évi november 28-án ünnepélyesen nyilt meg. A megnyitó ünnepélyen Vig Albert kir. tanácsos, iparoktatási főigazgató, Thék Endre felügyelő-bizottsági alelnök, özv. Herich Károlyné, Gaál Jenőné főv. biz. tagok, Földváry Imre főv. biz. tag, özv. Nendtvich Gusztávné áll. nőipariskolai igazgató, Springholz Róza tanítónő s az új iskola növendékei voltak jelen.

Vig Albert főigazgató szép megnyitó beszédében rajzolta az iskola célját üdvözölte a megjelenteket s hálásan emlékezett meg mindazokról, akik az új iskola létrejöttén közreműködtek.

*

A Mária Dorothea-Egylet *győrvidéki köre* november hóban felolvasó-estélyét a következő szép műsorral tartotta meg: 1. Rákóczi és a magyar nemzet. Felolvasás, részben szabad előadás, élőképekkel. Holzmann Ferenc, állami tanítónőképző-intézeti tanár. Élőképek. Hunnia, Pintér Karolina elemi iskolai tanítónő. Magyar leányok. 2. Rákóczi Ferencz Rodostón. Váradi-Ábrányi, melodráma. Szavalja: Szabó Ella, elemi iskolai tanítónő. Zongorán kiséri: Kiss Irén, elemi iskolai tanítónő. Cimbalmon kiséri: Árvay Géza, zenetanár. Gordonkán kiséri: Csillag Pál. 3. *a)* Lavotta: Serenade. *b)* Czinka Panna: Rákóczi kesergője. Hegedűn előadja: Vajda Emil dr., állami főreáliskolai tanár. Cimbalmon kiséri: Árvai Géza. 4. Alkalmi szavalat. Előadja: Pálmai Kálmán, polgáriskolai tanár Budapestről. 5. Kurucdalok. Cimbalmon előadja: Arvay Géza zenetanár. Ez a fényes sikerű estély újra beigazolta, hogy a M. D. E. győrvidéki köre elsőrangú kulturtényező Győrött. Az egyesület központi vezetősége hálásan ismeri el, hogy Karsay Jolán, a kör elnöke, az egyesületet nemcsak népszerűvé, de a helyi társadalmat emelő és nemesítő intézménnyé is tette.

*

Az országos katholikus Nővédő-Egyesület november hóban a Szent-István-Társulat helyiségében szociális tanfolyamát Prohászka Ottokár beszéde nyitotta meg. Előadásokat tartottak Rejtő Sándorné alelnöknő «Mit tehetne a társadalom a munkásnőkért?» Farkas Edith alelnöknő «Belső és külső misszióról. Hencz Károly dr. orsz. képviselő: a cselédügyről. Wüstner Henrikné előljárónő: «Tévesztett célok»-ról. Korányi Sarolta előljárónő: «Katholischer Frauenbund» müncheni kongresszusáról. Erdőssy K. Kolping és a patronageról. Geőcze Sarolta vendég: «Kereszténység és társadalom»-ról. Prágay Irma előljárónő: A kath. tanítónő szociális föladata a fővárosban. Ernst Sándor dr. orsz. képviselő: A nőkérdés főelemeiről. Sulyok Ylda vendég: Szociális

feladatainkról. Rosenberg Auguszta vendég: A párisi «Congrès internationale contre la Traite des Blanches». Szentiványi K., a m. kath. szöv. ig.: A nők gazdasági terjeszkedéséről. Korányi Sarolta előljárónő: A munkásnők szervezése Németországban. Farkas Edith alelnöknő: A mi pædagogiánkról. Giesswein Sándor dr. orsz. képviselő a Kereszténység feminizmusról. A tanfolyam minden egyes előadását nagyszámú közönség hallgatta végig.

*

Magyar tanítónő sikere külföldön. Tóth Emilia polgári iskolai tanítónő (Tóth József, a pestmegyei volt tanfelügyelő leánya) a *kártyavár* eszméjéből kiindulva szellemes gyermekjátékot szerkesztett. A kártyaszerű kartonlapoknak egymásba tolhatás által ad szilárdságot s így lehetővé teszi 2—3 emeletes háznak a feldőlés veszedelme nélkül való felépítését. Az épület külső lapjaira csinos ajtók, ablakok vannak festve s a lapok egymásba illesztése lehetővé teszi a legváltozatosabb épülettipusok szerkesztését. A játék könnyű, tartós, olcsó, a gyermekképzeletet foglalkoztató s az alkotásra és rombolásra kellő alkalmat ad. Ezt a kedves játékot a *milanói kiállítás* ezüst éremmel és 100 lira jutalomdíjjal tüntette ki. A magyar szabadalommal biró játék az Athenæum nyomdájában készült és minden nagyobb játékkereskedésben kapható. Melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe.

*

Zsengeri Samu, a Pestalozzi műveinek magyar fordítója a napokban ünnepelte testi és szellemi erejének teljességében tanári működésének 40-dik évfordulóját. Barátai és tisztelői lelkes ovációjához szivesen csatoljuk a magunk jó kivánatait.

*

A belényesi állami elemi iskola jubileuma. December hó 11-én ünnepelte a belényesi állami elemi leányiskola a régi és volt növendékek szíves közreműködésével fennállásának 25-ik évfordulóját. Délelőtt az állami óvoda helyiségében, délután a gör. kath. főgimnázium dísztermében tartották nagy érdeklődés mellett ünnepi ülésüket, illetve díszelőadásukat. Az esti előadás jövedelméből jubileumi ösztöndíjalapot létesítettek. Hogy az iskola jelentőségteljes misszióját híven betöltötte, arra a jubileumi ünnepélyek fényes sikere szolgáltatott újabb bizonyítékokat.

*

A Mária Dorothea-Egyesület Délvidéki Köre folyó hó 8-án tartotta első nagygyűlését a pancsovai városház dísztermében. Az az általános érdeklődés, mely e nagygyűlésen nyilvánult, eléggé bizonyságot tett arról, hogy e poliglott város művelt közönségében nem hiányzik e humanisztikus, de egyúttal kulturális egyesület iránti lelkesedés és áldozatkészség. A példásan előkészített gyűlésen nemcsak a város főispánja, előkelő tisztviselői s a művelt nagy közönség vett részt, hanem a vidék is szépen képviseltette magát. Mindenki érezte, hogy finom női lelkek — a jótékonyság szent nevében — fáradoznak azon, hogy az új egyesület Pancsován felvirágozzék, magasztos, nemes hivatását derekasan betölthesse. A gyűlést Fodor Józsgf, m. kir.

posta- és távirda-felügyelő. az egyesület elnöke nyitotta meg, üdvözölvén a város főispánját: bajsai Zákó Milánt, az egyesület védnökét: Martin Imre kir. tanfelügyelőt, a hatóságok és társegyesületek, intézetek képviselőit, s az egybegyült közönséget. Az elnök nagyhatású megnyitója után Sárossy Károlyné egyesületi titkár ismertette kimerítően az egyesület célját, a főegylet történetét, hivatását és eddigi munkásságát. A titkár előadását követte: özv. Brünner Dánielné, Molnár Zsófia értekezése a gyermekvédelemről. A nyugati államok modern gyermekvédelmi intézményeit ismertetve, alaposan fejtegette, hogy ezekre az intézményekre nálunk is végtelen szükség van, ha nemzeti gyarapodásunkat, megerősödésünket előmozdítani akarjuk. A tartalmas értekezés után Balogh Béla kir. trvszki bíró tartott előadást Zrínyi Ilonáról. A magyar történelem e fenséges nőalakját a hazafiságban, önzetlenségben, önfeláldozásban, nagylelkűségben példányképül állította a magyar nő elé. Az elnök záróbeszéde fejezte be a gyűlés tárgysorozatát. Oly nagy volt a lelkesedés, hogy még ott a gyűlés termében tömegesen léptek az egyesület tagjai sorába. Sőt a város tisztviselő-karának egyik nemeslelkű tagja: Dömötörffy György fővámszedő «alapító» tagul lépett be az ifjú egyesületbe. Bohus Károly, a pancsovai választó kerület függetlenségi képvisslője, bár személyesen nem lehetett jelen e tanulságos és élvezetes gyűlésen, első volt azok között, kik az egyesület rendes tagjai sorába léptek.

*

Curie özvegye a párisi egyetemen. A női munkaképesítés eszméje fényes diadalát ülte november 5-én, mikor Curie Péter özvegye elfoglalta férje elárvult tanári székét a *Sorbonne*-ban. Az egész európai sajtó rokonszenves érdeklődéssel kisérte ezt a nevezetes eseményt, mely azt tanusította, hogy a kiváló tudás és intelligencia elismerésre találhat a nemre való tekintet nélkül is. Mme Curie zsúfolt teremben, templomi csendben tartotta meg első előadását s egyszerű megjelenése, világos előadása és logikus okfejtése megszerezte hallgatói becsülését; a rokonszenvüket régóta birta.

*

Külföldi női mozgalom. Londonból írják, hogy a «*Royal Society*», Anglia legelőkelőbb tudós társasága, a *Hughes*-éremmel az idén egy nőt tüntetett ki. Az illető *Ayrtonné* asszony, aki a tengerparton lerakodó homokhullámok kisérleti vizsgálódása terén szerzett érdemeket. Férje az ismert meteorologus és fizikus, de ő is ép úgy, mint Currie asszony, férje segítsége nélkül dolgozott. E társaság a Davy-érmet 1903-ban a Currie-házaspárnak juttatta. — A női kitartás és szorgalom szép példája az a *háromszoros doktorság*, melyet Portugáliában *Domitilla de Carvalho* kisasszony szerzett meg a filozófia, mathematika és orvostan tudori vizsgálatainak letevésével. *Carvalho Domitilla* szegény földműves leánya, ki eredetileg tanítónőnek készült. Hazájában nem kedvezők a viszonyok a női munka értékesítésére nézve s a tehetséges leány, ki a királyné érdeklődését is felköltötte s készültsége folytán egyetemi tanszékre tarthatna igényt, alig kapott egy másodrangú klinikán állást, mint gyakorló orvos. —

Svájcban a hat egyetemnek a múlt évben 1518 női hallgatója volt, legtöbben a *berni* egyetemet látogatták. A *freiburgi* egyetemen csak rendkívüli hallgatók lehetnek. A rendes hallgatók között csak 140 volt svájci. A legtöbb Oroszországból jött, kik közül egyedül az orvosi szakra 908 iratkozott be. — *Berlinben* a női klubnak, melyet 1900-ban alapítottak, 1000-en felül vannak tagjai. 5 órás teái igen látogatottak, valamint művészi kiállításai is. (Nálunk hasonló célt két egyesület is szolgál.) A német állatvédő-egyesület foglalkoztatja az első női állatorvost Berlinben, ki motorján járja be a várost. — *Dániában* megengedték a nőknek a jogi praxist. — *Amerikában*, Oregon államban megadták a nőknek a szavazati jogot. — *Finnországban* Grippenberg Alexandra bárónőt képviselővé választották.

*

Rybár István halála. Az «Erzsébet Nőiskola» alig nehány hónap előtt búcsúzott el nyugalomba vonuló szeretett tanárától, Rybár Istvántól s december 8-án már ravatalát állotta körül a kartársak és tanítványok könnyező serege. Halálának híre könnyeket fakaszt tanítványai között országszerte, hisz alig van az országban olyan polgári leányiskola, melyben a vegytant és ásványtant nem Rybár valamelyik tanítványa és nem Rybár kitünő kis könyvéből tanítja. Csaknem 30 éven át tanítva a polgári tanítónőképző intézetben, szeretettel és lelkiismeretes pontossággal vezette be a leendő tanítónőket a vegytan és ásványtan tanításába s tanítványai alapos és biztos tudásokkal ügyes kisérletezésükkel, később a polgári leányiskolákban sok dicsőséget szereztek az ő jeles módszerének. Az «Erzsébet Nőiskola» nevében Csemez József mondott a ravatalnál búcsúbeszédet s kiemelte, hogy a derék, vidám kedélyű, igaz lelkű tanár és kartárs emlékét mindenkor szeretettel zárják szivökben mindnyájan. Az «Erzsébet Nőiskolá»-ban különben is maradandó emléket állított magának Rybár azzal a szép ásványgyűjteménnyel, mely párját ritkítja a hazában s melyet ő nagy szorgalommal gyüjtött és szerzett az intézetnek igen sok ritka darabot maga kutatván fel a hegyek belsejében, vagy ajándékképen szerezvén meg jóakaró gyüjtőktől. A temetésen a budapesti anárvilág számos kitünősége volt jelen s őszinte részvéttel vették körül a gyászoló családot, áldást mondva a jeles tanár, kitünő családapa és jó barát utolsó útjára.

*

Groó Vilmos halála. Csanád megye kiváló tanfelügyelőjét kisérték örök nyugalomra e hó 3-án Rimaszombatban, a családi sírboltba, hová Makóról kisérték lesujtott családja s tisztelő jóbarátjai. Groó Vilmos élte javarészét mint tanfelügyelő szentelte a népnevelés ügyének; de pályáját mint képezdei tanár kezdette s néhány éven át Budapesten is tanította a pedagógiát az Erzsébet Nőiskolában. Nagy érdemeket szerzett a magyarosítás ügyének előmozdításával. Idegen ajkúak tanítására számos tankönyvet és módszertant írt, bevezetve ezzel a tanítókat a magyarnyelv helyes tanításába. Mint tanfelügyelő, mindig szívesen segítette elő a tanítónők alkalmazását, kiknek munkásságát a leányiskolákban őszintén elismerte. Sok tanítónő köszöni neki pedagógiai szaktudását és állását s hálás szívvel őrzi szívében emlékezetét.

*

Csepreghy Ferencné. Egy kitünő magyar asszony, ki munkás életével követendő példakép gyanánt áll mindenki előtt, ki őt ismerte, hunyt el október hó 15-én: *Csepreghy Ferencné,* szül. *Rákosi Ida* asszonyban. Abból a szép megemlékezésből, melyet neki a «Budapesti Hirlap» szentel, vesszük át a következő életrajzi adatokat:

«Családját, melyben két öreg szülő és kilenc élő gyermek volt, katasztrófa szórta szét otthonából. Az egyik nagyobb fiút a sors abban a kegyben részesítette, hogy a romokat összeszedhesse egy szerény tűzhely körül. Ebben a kis háztartásban, ahol huszonöt éves legény volt a gazda, a tizenhat éves Ida lett a gazdasszony. Vitte a háztartást, gondozta kisebb testvéreit, és hogy majdan legyen kenyere: tanulta a szabóságot. Huszonhárom éves koráig vitte e szerepet. Ekkor ment férjhez egy igen szerény körülményű, de nagytehetségű fiatal emberhez, aki azonban akkor csak kezdő asztalosmester volt. Osztozott vele szegénységben és reményeiben. Csepreghy Ferenc a reményeket hamarosan be is váltotta, de megtámadott egészsége miatt mesterségét hamar abba kellett hagynia s felesége akkor vette elő szabóságát, hogy az élet küzdelmében segítőtársa legyen urának. Jelmezszabója lett a Népszinháznak, utóbb a Nemzeti Szinháznak s az Operának. Azóta állandóan föntartotta műhelyét s ízlése elsőrendűvé tette munkásságát és nagy hírnevet szerzett neki érdekelt körökben. Megtörtént, hogy Lehmann Lili, a hírneves énekesnő, Amerikából is nála rendelt jelmezt egy-egy szerepéhez.

Átvette a Divat Ujság, Gyermekdivat és Patyolat szerkesztését. Öltöztette az összes primadonnákat. Felpiperézett számtalan új darabot és munkásságával össze tudta kötni a jótékonyság legnemesebb formáit. Családok beszélhetnek róla, melyek számára foglalkozást talált ki s megmentette őket nem alamizsnával vagy adakozással, hanem azzal, hogy munkát és hivatást teremtett a számukra. Férjével, akit betegsége fojtogatni kezdett javakorában, bejárta az üdülőhelyeket külföldön, majd Görbersdorfba vitte, ott ápolta, ott fogta föl utolsó sóhaját s mint halottkisérő hozta haza a vasúton 1881-ben.

Azóta Csepreghyné nem vetette le özvegyi gyászát. Híven élt férje emlékének, de fekete ruhája nem a meddő siránkozás meze volt, hanem a fokozott munka, hivatása példátlanul buzgó szolgálata és mások önzetlen szolgálata.

Csepreghyné e munkásság mellett ápolta irodalmi műveltségét is, mely férjének szinte munkatársává avatta. Megtanulta kitünő és tiszta magyar nyelvéhez a franciát és angolt és a Budapesti Hirlapban mindig kellemesen vették észre az ő szép fordításait e nyelvekből. Eredeti dolgot ritkán írt, inkább kénytelenségből, a szerkesztőség kérére. Az irás művészetére oly áhitattal nézett, hogy eredeti munkásságban nem volt bátorsága még csak komoly kisérletet is tenni.

Jóságáról, áldozatkészségéről, minden nemes, szép és jó dolog iránt való érdeklődéséről meséket mondhatnak egymásnak azok, akikkel valaha dolga volt: cselédek, munkások, urak, intézmények egyaránt. A tulipán s a gyermekvédelem volt utolsó lelkesedése. Tavaszszal, Ida napján, egy cédulát talált a látogató lakása ajtaján: «Ida néninek ma csak egy korona belépti díjjal lehet gratulálni.» Hatvan egynéhány koronát küldött ebből az ötletéből a gyermekvédelemnek.

IRODALOM.

AZ ÓKORI NEVELÉS TÖRTÉNETE. Vezérfonal egyetemi előadásokhoz. A vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából írta dr. *Fináczy Ernő*, egyetemi tanár. Budapest 1906. Hornyánszky Viktor könyvkiadóhivatala. 307 lap. Ára 6 korona.

A neveléstan minden tanára, sőt a nevelés kérdései iránt érdeklődő minden művelt ember örömmel üdvözölheti dr. Fináczy Ernő új könyvét, mely nemcsak «hézagot pótol», hanem igazán szégyenletes szegénységünkben segít meg. Egyetemi hallgatók vezérfonalának készült a könyv; de nemcsak a vizsgálatra való előkészítés a célja, hanem a tanítás, a felvilágosítás, érdekkeltés és a komoly tanulmányokba való bevezetés. Ezt a célt az író azáltal éri el, hogy az ókori nevelésre vonatkozó leglényegesebb tudnivalókat tömör előadásban összefoglalja, ez összefoglaló szöveget a görög és római írókból vett becses szemelvényekkel világosítja meg. Ezenkivül irodalmi útmutatóval odavezeti a hallgatót ismereteinek legbecsesebb forrásaihoz. A régi klasszikusok eredeti szövegéből vett s gondos és szép fordításokban közölt szemelvények módot adnak a tanulóknak ismereteik mélyítésére és kedvet keltenek bennök tanulmányaik bővítésére; az a megvilágítás pedig, a mellyel e forrásokat szerző az olvasó szeme elé állítja, lehetővé teszi, hogy tanulmányaiban a legbecsesebb anyagot keresse fel és hogy azt kellő értelemmel feldolgozza.

De a könyv legfőbb becsét nem abban találom, hogy szerzője az egyetemi hallgatókat ilyen kitűnő segítségben részesíti. A tanító és tanítónőképzőintézetek tanárai nyernek e műben megbízható vezetőt s a nevelés történet tanításhoz kitünő segédkönyvet. Kis Áron és az angol Browning Oszkár kézikönyvein kivül eddig semmire sem támaszkodhattunk. Lubrich terjedelmesebb könyve, bár jó német munka után készült, sok tekintetben elavult és egyoldalú. Olvasmányul legfelebb a «Filozófiai irók tárából» vehettünk itt-ott szemelvényeket, de nagy gondunkba került míg az alkalmas részeket kikerestük és megértését kellőképen előkészítettük. Fináczy könyvében épen e részben kapunk támogatást, a hol valóban a legnagyobb szükséget szenvedtük. A nevelés történetének teljesen megbízható és a leghelyesebb felfogáson alapuló összefoglalása mellett a leggondosabban összeválogatott szemelvények állanak itt rendelkezésünkre, melyeknek olvastatásával megismertethetjük a tanítóképzők hallgatóival is a régi idők nevelési felfogását s azokat az eszményeket, melyek

nevelési intézményeik megalkotásánál a régmult idők embereit lelkesítették. Finánczy fáradságot nem sajnálva maga fordítja le a legjellemzőbb részleteket s csak akkor veszi a már meglevő jeles fordításokat segítségül, ha a célnak, melyet maga elé tűzött, teljesen megfelelnek. Ezáltal különösen a latinul-görögűl nem tudó tanároknak — és sokan vagyunk ilyenek — tesz megbecsülhetetlen szolgálatot, mert a német szemelvények használatától felmenti őket. Lapunk jövő füzetében bemutatunk egy ilyen becses töredéket, melyet olvasóink soha el nem évülhető érdekes tárgyánál fogva is kétségtelenül nagy élvezettel fognak olvasni.

«Az Ókori nevelés története» különben négy szakaszban az I. *keleti népek*, II. a *görögök*, III. a *rómaiak*, és IV. a *zsidók* neveléstörténetét ismerteti. Az I. rész egy fejezetből áll, a II. rész a görögökről szóló szakasz öt fejezetében 1. a görög nép és görög szellemmel, 2. a görög nevelés korszakaival, 3. a dór neveléssel, 4. az atheni neveléssel, 5. a görög nevelés elmélkedőivel foglalkozik. *Összefoglalás* és *irodalmi útmutató* egészíti ki e szakaszt. A rómaiakról szóló szakasz a következő négy fejezetet foglalja magában: 1. A római nép és római szellem, 2. a római nevelés korszakai, 3. a római nevelés rendje, 4. a római nevelés elmélkedői. Ezt a részt is *összefoglalás* és *irodalmi útmutató* teszi teljessé. A zsidókról szóló részben két fejezetet találunk, az elsőben a zsidó földet és népet, a másodikban a nevelést ismerteti a szerző kiegészítvén ezeket is *irodalmi útmutatóval*. Az egész könyvet gazdag *tárgy-* és *névmutató* teszi könnyen kezelhetővé.

Ha ezek után kiemelem azt, hogy gazdag tartalmával és a fentebb már említett kitünő tulajdonságainál fogva hasznos és élvezetes olvasmányul szolgál e könyv minden művelt embernek, ki a neveléstörténeti kézikönyvek száraz adatainál többet óhajt a nevelés történetéből ismerni, ki nem merülhetvén mélyen e tárgy tanulmányozásába, olyan tisztán látó vezetőre szorul, kinek itéletében és útmutatásában teljes megbízhatók: úgy azt hiszem mindenki előtt igazolt az az örömérzet, mellyel e kitünő könyv megjelenését üdvözöltük.

Finánczy nagy szolgálatot tett már eddig is neveléstörténeti irodalmunknak, midőn alapos forrástanulmányon alapuló művét, Mária Terézia korának neveléstörténetét megírta. Csak örülnünk lehet, hogy ezen összefoglaló nagyobb neveléstörténet megírására vállalkozott, mert pártatlanságát, független felfogását és a mi irodalmunkban szinte szokatlan lelkiismeretességét az anyag kiválasztása és feldogozása tekintetében már e régebbi művéből ismerjük. Ez az örömünk most annál teljesebb, mert a szemünk előtt levő könyvet szép magyar stylusánál és könnyen áttekinthető beosztásánál, tervezeténél fogva a legjobban megírt magyar könyvek közé sorozhatjuk. Örömmel várjuk a közép- és újkori nevelés történetét a kitünő pedagógus tollából és az egész tanárvilág nevében köszönjük neki, hogy irodalmunkat ilyen fontos és szükséges mű megírásával gazdagította.

S. I.

*

NAGY MAGYAR ATLASZ 158 színes fő és 257 melléktérképpel meg névmutatóval a Magyar Földrajzi Társaság megbizásából Erődi Béla dr. és Berecz Antal közreműködésével szerkesztette Brozik Károly dr. — Budapest, 1906. Lampel R. könyvkereskedése. Ára 48 korona.

«Pártoljuk a Honi ipart!» e nehány szó, a mai kor jelszava; ez adta meg az eszmét a Magyar Földrajzi Társaságnak a Nagy Magyar Atlasz szerkesztésére, ez buzdította a szerzőt — a közreműködőkkel — a kiadóval is, hogy semmi anyagi áldozatot nem kímélve megalkossanak egy oly hazai művet, mely minden izében teljesen magyar, mely versenyképes legyen a külföldi Nagy Atlaszok tudományos színvonalával és a magyar művelt társadalomnak ne kelljen drága pénzen idegen munkát venni, hogy megismerje, lássa és tudja a földrajz ábrázolható részét.

A nemes célt a szerkesztő és kiadó már egy részben elérte avval, midőn előállításával bizonyságát adta annak, hogy e téren sem szorulunk ezentul a külföldi nagy Atlasz kiadókra s ha művelt közönségünk asztaláról meg nevelő és tanintézeteink térkép-gyüjteményeiből sem fog hiányozni e diszmű, teljesült egész valójában a cél, mert kiszorította az ilynemű külföldi munkát — legalább részben — s hazánkból szereztük be azt, aminél sokkal jobbat még külföldön sem kaphattunk volna, nem hogy ilyen olcsón, de még drága pénzen sem.

A Nagy Magyar Atlasz kiállításához képest rendkivül jutányos: kötése félbőrbe kötött vászon, gazdag aranyozással; a 158 fő és 257 melléktérkép finom papiron, iparilag igen pontos rajz-, szinezés- és nyomás mellett van sokszorosítva s az 52 oldalra terjedő körülbelül 15000 földrajzi helyet felölelő névmutató rendkivül hasznos.

A Nagy Magyar Atlasz térképei és rajzai, nemcsak a leiró, hanem a fizikai-földrajzról is tájékoztatják a szemlélőt, mert a leiró-földrajzi, főlapokon kivül, megismerkedünk az illető földrész vagy ország melléktérképein, annak éghajlati, népességi, termelési, vallási stb. viszonyairól, melyek mind a legutóbbi kutatások és számítások alapján vannak kidolgozva, illetve a közreműködők szívességéből átnézve és javítva.

Azonban nem hallgathatom el, hogy vannak e műnek kisebb hiányosságai — mondhatni hibái is, melyek azonban nem vonnak le értékéből és használhatóságából. Ezek közül szembetünő, hogy a Magyarországot tárgyaló résznél a leiró földrajzra csak nehány oldal jutott, pedig hazánk földjére több lapot szentelhettek volna, ami nem is került volna nagy fáradságba, mert a katonai 1 : 750,000 lapokat — a kiadó beleegyezésével — magyar irással be lehetett volna venni. Továbbá Budapest környéktérképei a 10—15 év előtti állapotnak felelnek meg, pedig Budapest és környéke az utóbbi 15 évben sokat változott: népesedése által a környező községek beépített területei ma már csaknem érintkeznek, összeolvadnak a fő- és székváros külső részeivel. (Budapesti ember talán meg sem nézi e rajzokat, de az idegen s a vidéki igen és minő tévedés érné pl. ha Budapestről délkeletre menve keresné az Üllői ut mentén Törökfalvát — a Nagy Atlasz szerint Kispest és Budapest közt különálló községnek van feltüntetve — s nem találná, mert az teljesen összeépült Kispesttel,

s kérdezősködésére az ujabb nemzedék nem is tudna felvilágosítást adni.) A meglevő nyomási, illetve szinezési hibákat, melyek bizonyára a technikai előállítás folytán csusztak bele, reméljük egy ujabb kiadásban már nem fogjuk látni, mert a kiadónak módjában lesz e csekélységeket kijavítva, művét tökéletesíteni.

Büszke is lehet rá minden magyar, hogy versenyképes Atlaszunk van, még a német hasonló kiadványokkal szemben is, mely nemzettel e téren eddigelé még a francia atlaszok sem mérkőzhettek teljes mértékben.

Dicséret illeti pedig fáradságukért mindazokat, kik e díszmű létrehozásán munkálkodtak. Az elismerés részükre pedig abban fog nyilvánulni, ha a magyar társadalom minden művelt családjának asztalán és a közoktatás intézeteinek használatában — mint a «honi ipar» első ilynemű alkotását — megtaláljuk a Nagy Magyar Atlaszt.

Sebestyén László.

★

Komáry Erzsébet. A POLGÁRI HÁZTARTÁS SZAKÁCSKÖNYVE KEZDŐ FŐZŐNŐKNEK. Budapest 1906., Toldi Lajos bizománya. 150 lap. Bolti ára vászonkötésben 3 korona.

Kissé szokatlan dolog irodalmi rovatban szakácskönyvvel foglalkozni. A tanulni vágyók és tanácsraszorulók rendszerint a hirdetések rovatából kénytelenek kiválogatni a megfelelő, vagy megfelelni látszó művet és — igen gyakran csalódnak. Szakácskönyvünk van ugyan sok és jó; de a kezdő szakácsnő rendesen sokkal többet kap a pénzeért, mint a mennyinek hasznát vehetné s a főzőreceptek tömkelegéből alig tudja kiválogatni azt, amire igazán szüksége van. A szakácsművészet egész irodalmát felölelő, terjedelmes munkában valóban csak a gyakorolt szakácsnő igazodik el s csak az tudja megítélni, hogy az étel, melyre választása esett, a költségek, a rendelkezésre álló idő vagy más tekintetben olyan-é, mely az ő céljának csakugyan megfelel.

Igazán hézagot pótol tehát az olyan munka, mely — mint a szóban forgó — nem csak az étel receptjét adja, hanem a legapróbb részletességgel adja meg az étel elkészítésére vonatkozó utasítást, kiszámítja a vonatkozó költségeket, megmutatja a beszerzés módját s az elkövetkező hibák kikerülésére is figyelmeztet. Aki soha tájékára sem nézett a konyhának, még az is meg fogja tanulni Komáry vezetésével a főzés mesterségét s ami fő, kedvvel és örömmel követi az utasításokat, mert nem kell tanácstalanul állnia kétes esetekben s mert vezérkönyvét forgatva csakhamar eljut arra a meggyőződésre, hogy a főzés hasznos, takarékos és nem is olyan nehéz mesterség — kivált ha a kellő jóakarattal, buzgósággal és figyelemmel követi Komáry pontos és alapos útmutatásait.

A könyvben 230 étel leirását találjuk s a receptek a készítés könnyűsége szerint vannak csoportosítva. A sült tésztákkal szerző épen azért kezdi könyvét, mert ezeknél a siker könnyebben elérhető s a kezdőnek több örömet okoz. A sorrendben a tészta (finom, közönséges, költes, zsírban sült) után a leves, levesbe való, hús (marha, borjú, disznó, bárány, hal, szárnyas), mártás, saláta, húskörítés,

főzelék, lekvár és gyümölcskocsonya, befőtt gyümölcs, konzervek pl. tarhonya, kolbász stb. követik egymást; egy teljes, pontos és megfelelően csoportosított tartalomjegyzék pedig biztosítja a kellő eligazodást. A szerző az ételek készítésében teljesen a saját tudására, gyakorlatára, családi hagyományokra és édesanyja félszázados tapasztalására támaszkodik s az egyszerű, polgári háztartás vezetésében kíván utasítást adni azoknak, kiknek ilyen értékes gyakorlatra gyermekkorukban szert tenniök nem sikerült.

A csinos vászonkötésben kötött könyv a szerző saját kiadásában jelent meg, ezért a nála (II. ker. Margit-körút 1. sz.) egyszerre rendelt példányokat utánvéttel jelentékeny kedvezménnyel díjmentesen küldheti. Nevezetesen:

10—24	példány	ára	példányonként	2 K	70 fill.,	engedmény	10%
25—49	«	«	«	2 «	55 «	«	15 «
50—99	«	«	«	2 «	40 «	«	20 «
100 és több	«	«	«	2 «	25 «	«	25 «
1—9	«	«	«	szintén 2 K 70 fill., de ez esetben rendelő fizeti a póstaköltséget.			

Kétségtelenül hálára érdemes dolog Komáry Erzsébet vállalkozása; könyvét nemcsak a kezdő tanítónők fogják haszonnal forgatni, akiknek szánta, hanem a háztartási iskolák növendékei, a kezdő hivatásszerű szakácsnők (cselédek) sőt a legszegényebb iparos és munkáscsaládok nőtagjai is. A 40—50 fillérbe kerülő ételek mellett az 1—2 koronába kerülő ételek közt válogat itt a gazdasszony s megtanulja családját jól és olcsón élelmezni. Hogy mily pædagogiai alapossággal és mennyi tárgyi ismerettel és helyes magyarsággal írja Komáry a hasonló természetű cikkeket, arról olvasóink a «Nemzeti Nőnevelés» forgatása közben is meggyőződhettek; nekünk ezuttal már nem is lehet más feladatunk, minthogy ez érdemes munkát, mely oly sok tekintetben fölötte áll a hasonló műveknek, olvasóink figyelmébe ajánljuk. *S. I.*

Beküldött könyvek.

A gyermektanulmányozás mai állapota. *Nagy László*, tanítóképzőintézeti igazgató, a gyermektanulmányozás hivatott művelője, egy füzetet bocsájtott közre, amelyben 68 oldalon megismertet bennünket a rendszeres gyermektanulmányozás legfőbb eredményeivel s azon eszmékkel, törekvésekkel és irányokkal, amelyek a gyermektanulmányokat foglalkoztatják s érdekelhetik. Behatóan foglalkozik a gyermek nyelvének, rajzainak, játékainak s az egyes testi és szellemi képességek fejlődésével s a gyermek fejlődésének általános fokaival. Kimutatja, hogy a gyermektanulmány, mint az ember fejlődéstana, mily nagy szerepet játszik az embertani és rokontudományokban. Szerző röviden, tömören, de jól érthetően és áttekinthetően foglalja össze s világos, egyszerű nyelvezettel adja elő a főbb tudnivalókat. A mű eredetileg a Magyar Filozófiai Társaság közgyűlésén tartott előadás volt, azonban szerző az eredeti felolvasást kiegészítette a berlini gyermektanulmányi kongresszus méltatásával s a magyar gyermektanul-

mányi kongresszus méltatásával s a magyar gyermektanulmányozás teljes irodalmával. Az irodalom ezen összeállításával szolgálatot tett szerző a gyermektanulmányozáson kívül a magyar bibliográfiának is. A művet a Franklin-Társulat adja ki. Ára 1 korona.

*

La femme Contemporain című francia folyóirat, mint ezt a szerkesztőségünknek megküldött számokból látjuk, mindig melegen erdeklődik a magyar nőnevelést és nőkérdést illető mozgalmak iránt. Erről tesz tanuságot a kitünő folyóirat szeptemberi számának egy nagyobb cikke, melyben Horn Emil, a lap magyar származású munkatársa «*Hermine Veres, une apôtre de l'instruction féminine en Hongrie*» címen igen melegen és helyes tárgyismerettel emlékezik meg Veres Pálné érdemeiről. A Párisban (P. Lethiellenx, libraire-éditent 22, rue Cassette) megjelenő becses folyóiratot ajánljuk a külföldi nőmozgalom iránt érdeklődő olvasóink figyelmébe.

*

Karácsonyi énekek. Klökner Ede jónevű zeneműkereskedésében (*Budapest.* József-körút 22) három pompás karácsonyi ének jelent meg: «*Angyalok izenete*», *Szepessy László* színes, hangulatos költeményére *Eustatio Rosales* nagynevű olasz zeneszerzőtől. (Ára 2 kor. 50 fill.) «*Karácsonyi énekek, Lányi Ernő* jeles műve, tele finom érzésekkel, mely meg van énekszóló vagy unisono karra, harmonium vagy zongora kisérettel és sopran, alt, tenor, bass négyeskarra egyben és egy «*Minden szombaton éjjen*» című melodikus olasz Mária-dal, *Gordigiani Luigitól.* Az előbbinek 1 kor. 50 fill., az utóbbinak 2 korona az ára.

*

A szerkesztő üzenetei. *G. V.* úrhölgynek Budapesten. Szívesen igazítjuk helyre folyóiratunk legutóbbi számának azon ténybeli tévedését, melyre figyelmünket felhívni szíves volt. Eszerint Temesvárott, a *M. N. Sz.* közgyűlésén a *coeducatiora* vonatkozó indítványt maga a *Tanács* nyujtotta be gr. Batthyány Lajosné jóváhagyásával és a közgyűlés azt el is fogadta, sőt a miniszterhez e tárgyban felterjesztést is intézett. — *Olvasóinknak* és *munkatársainknak* az évforduló alkalmával további szíves pártfogásukba ajánljuk folyóiratunkat és boldog karácsonyi ünnepeket és új évet kivánunk.